Stuk **1051** (2006-2007) – Nr. 1

V L A A M S P A R L E M E N T

Zitting 2006-2007

10 januari 2007

HOORZITTING

over de verspreiding van asbest in het milieu

VERSLAG

namens de Commissie voor Leefmilieu en Natuur, Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid en Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed uitgebracht door mevrouw Joke Schauvliege en de heer Rudi Daems

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Patrick Lachaert.

Vaste leden:

de heer Pieter Huybrechts, mevrouw Katleen Martens, de heer Stefaan Sintobin, mevrouw Marleen Van den Eynde, de heer Frans Wymeersch;

mevrouw Hilde Crevits, de heer Erik Matthijs, de dames Tinne Rombouts, Joke Schauvliege;

de heren Jos Bex, Bart Martens, André Van Nieuwkerke;

de heer Karlos Callens, mevrouw Stern Demeulenaere, de heer Patrick Lachaert.

Plaatsvervangers:

mevrouw Agnes Bruyninckx, de heren Felix Strackx, Wim Van Dijck, mevrouw Gerda Van Steenberge, de heer John Vrancken;

de heer Jos De Meyer, mevrouw Trees Merckx-Van Goey, de heren Frans Peeters, Jan Verfaillie;

de heren Herman Lauwers, Jacky Maes, Ludo Sannen;

de dames Hilde Eeckhout, Dominique Guns, de heer Paul Wille.

Toegevoegde leden:

de heer Rudi Daems;

de heer Mark Demesmaeker.

INHOUD

Blz.

I. Hoorzitting van 19 oktober 2006 4

Professor Ben Nemery van het departement Maatschappelijke Gezondheidzorg van de KULeuven 4

De heer Eddy Wille, afdelingshoofd Interventies, Verwijderingen en Saneringen van de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) 9

II. Hoorzitting van 26 oktober 2006 15

Mevrouw Marie-Anne Mengeot, journaliste 15

De heer Xavier Jonckheere, voorzitter van de Belgische Vereniging van Asbestslachtoffers (Abeva) 19

De heer Bob Ruers, juridisch adviseur Comité van Asbestslachtoffers Nederland 24

De heer André Hoste, afgevaardigd bestuurder van Eternit NV 28

III. Hoorzitting van 7 december 2006 36

Dr. Corrado Magnani en dr. Dario Mirabelli van het Centrum voor kankerepidemiologie en -preventie (CPO) van Piemonte 36

Bijlagen 45

Bijlage 1: Epidemiologie van het maligne mesothelioom (professor Ben Nemery) 47

Bijlage 2: Gegevens in register verontreinigde gronden (OVAM) 67

Bijlage 3: The Registry of Malignant Mesotheliomas of Piedmont (dr. Dario Mirabelli) 71

Bijlage 4: The Registry of Malignant Mesotheliomas of Piedmont and its research activity (dr. Corrado Magnani) 81

DAMES EN HEREN,

De Commissie voor Leefmilieu en Natuur, Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid en Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed hield op 19 en 26 oktober en 7 december 2006 hoorzittingen over de verspreiding van asbest in het milieu.

Op 19 oktober 2006 werden professor Ben Nemery van de KULeuven en de heer Eddy Wille van de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) gehoord.

Op 26 oktober 2006 hoorde de commissie mevrouw Marie-Anne Mengeot, journaliste, de heer Xavier Jonckheere, voorzitter van de Belgische Vereniging van Asbestslachtoffers (Abeva), de heer Bob Reurs, juridisch adviseur van het Nederlandse Comité van Asbestslachtoffers, en de heer André Hoste, afgevaardigd bestuurder van Eternit NV.

Op 7 december 2006 werden dr. Corrado Magnani en dr. Dario Mirabelli van het Centrum voor Kankerepidemiologie en -preventie (CPO) van Piemonte gehoord.

I. HOORZITTING VAN 19 OKTOBER 2006

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: We starten vandaag de hoorzittingen over de verspreiding van asbest in het milieu. De afspraak om die hoorzittingen te organiseren, werd gemaakt in de plenaire vergadering van 12 juli 2006 naar aanleiding van een motie ingediend tot uitoefening van het recht van onderzoek (*Hand.* Vl. Parl. 2005-06, nr. 57). We hebben toen toegezegd hoorzittingen te organiseren bij het begin van het zittingsjaar 2006-07. Het woord is eerst aan professor Ben Nemery, van het departement Maatschappelijke Gezondheidszorg, eenheid Arbeids-, milieu- en verzekeringsgeneeskunde van de KULeuven. Nadien komt de heer Eddy Wille, afdelingshoofd Interventies, Verwijderingen en Saneringen van de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) aan het woord. Deze sprekers zullen een inleiding geven bij de problematiek.

Professor Ben Nemery van het departement Maatschappelijke Gezondheidzorg van de KULeuven

Inleiding

De heer Ben Nemery, hoogleraar KULeuven: Asbest is een commerciële term voor natuurlijke mineralen – silicaten – met een vezelachtige structuur die in steeds dunnere vezels splitsen. Die kunnen ingeademd worden en diep in de longen dringen. Er bestaan verschillende soorten asbest, waarvan crocidoliet de meest maar niet de enige gevaarlijke is. De bewering dat zogenaamde witte asbest of chrysotiel ongevaarlijk zou zijn, is onjuist, al is het wel minder gevaarlijk dan crocidoliet.

Asbest heeft vele goede eigenschappen: het is onbrandbaar, hittebestendig, slijtvast en vooral goedkoop, zeker in vergelijking met de keramische vezels met dezelfde eigenschappen. De toepassingen zijn dan ook talrijk. Ongebonden asbest werd gebruikt voor spuitasbest, thermische isolatie, asbestkoorden en -textiel, asbestpapier en -karton; gebonden asbest onder meer voor asbestcement. Asbestcement is echter bekend onder de merknaam Eternit.

Blootstelling

De beroepsmatige blootstelling aan asbest gebeurt ten eerste tijdens de productie, al vinden ontginning en verwerking niet hier plaats. Verder is/was er blootstelling tijdens het transport in zakken. Als die van jute waren, was er nog bijkomende blootstelling tijdens de reiniging, het herstel of het hergebruik in bijvoorbeeld de landbouw. De blootstelling vond verder nog plaats tijdens industriële verwerking en gebruik, onder meer bij de productie en verwerking van asbestcement, de isolatie op scheepswerven, bij verwarming en koeling, ovens, elektriciteitscentrales en de bouw. Andere mogelijkheden waren de productie van textiel, tegels, rubber en papier. Daarnaast is er ook nog sprake van mogelijke blootstelling tijdens onderhoud – onder meer van ovens – en afbraak en ten slotte bij omstanders of voorbijgangers.

Niet-beroepsmatige blootstelling kwam voor bij de huisgenoten van asbestarbeiders. Voorts was er het gebruik van asbestmaterialen in huishouden en hobby, het wonen nabij asbestmijnen of asbestverwerkende industrie en de effecten van asbesthoudende afval en stortplaatsen. Ten slotte kan asbest vrijkomen in gebouwen waar mensen werken of school lopen. Niet-beroepsmatige blootstelling door oppervlakkige lagen asbest komt in ons land niet voor, wel bijvoorbeeld in het gebied rond de Middellandse Zee.

Ik wijs erop dat de wetgeving over asbest in België nog niet zou oud is. In ontwikkelingslanden, China

en het Midden-Oosten wordt asbest trouwens nog veel gebruikt.

Gezondheidsrisico's bij blootstelling

Asbestose – een vorm van stoflong – is slechts één van de ziekten die door asbest kan worden veroorzaakt. Daarnaast is er sprake van niet-kwaadaardige letsels van de pleura, kwaadaardige mesothelioma en longkanker.

Asbestose is een fibrose van de long; de ziekte is thans zeldzaam – in de gespecialiseerde afdeling in Gasthuisberg zijn er een tot twee nieuwe patiënten per jaar. Er is een langdurige hoge blootstelling voor nodig.

Niet-kwaadaardige pleurale letsels zijn veel frequenter. Het gaat onder meer om pleurale vochtuitstorting en plaques. Pleurale plaques zijn melkwitte verdikkingen van het longvlies die ook na lage blootstelling voorkomen. Zij zijn pijnloos en geen voorlopers van kanker, maar wel merkers van vroegere asbestblootstelling, zoals onder andere uit een studie in het Berlaymontgebouw bleek.

Longkanker is een zeer frequente kanker. De belangrijkste oorzaak is het roken van sigaretten, maar ongeveer 15 percent wordt veroorzaakt of mede veroorzaakt door beroepsmatige factoren, waarbij asbest belangrijk is. Er is bovendien sprake van een multiplicatief effect. Men moet met andere woorden de risicoverhoging door roken en asbestblootstelling met elkaar vermenigvuldigen. Door de hoge frequentie van longkanker en de verspreiding van het roken is de specifieke oorzakelijke rol van asbest moeilijk aan te tonen. Het multifactoriële karakter van kanker maakt het moeilijk om asbestgerelateerde kankers aan te wijzen bij individuele slachtoffers.

Maligne mesothelioom is kanker van het longvlies of – zeldzamer – het buikvlies. De ziekte is zeldzaam maar wordt bijna altijd veroorzaakt door blootstelling aan asbest. Men kan stellen dat mesothelioom aan een vroegere asbestblootstelling toe te schrijven is, tenzij men het omgekeerde kan aantonen, wat bijna nooit het geval is. Mesothelioom kan optreden na lage blootstelling, vooral aan crocidoliet maar ook chrysotiel. De latentie is zeer lang: dertig tot vijftig jaar. Roken heeft geen invloed. Aangezien de kwaal zeer kwaadaardig is, zijn de overlevingskansen laag.

Epidemiologisch onderzoek

Na enkele eerdere case reports werd in 1960 het bewijs geleverd dat asbest kwaadaardig mesothelioom kan veroorzaken. Dat gebeurde in een artikel dat een onderzoek beschreef van 33 gevallen in Zuid-Afrika. De betrokkenen waren zowel beroepsmatig als via het milieu blootgesteld aan blauwe asbest. Sindsdien werden deze bevindingen bevestigd in talloze publicaties over de hele wereld.

De tijd sinds de blootstelling blijkt een belangrijker factor te zijn dan de hoogte van de blootstelling. Men heeft berekend welke hoeveelheid asbest nodig is om één mesothelioom te veroorzaken. Dit werd berekend op grond van de verhouding in verschillende landen tussen het aantal mesotheliomen per miljoen mensen per jaar en de hoeveelheid gebruikte asbest per hoofd en per jaar. In België werd dat soort onderzoek overigens niet gedaan. Ik heb ook nooit gevonden hoeveel ton asbest in België ooit werd geïmporteerd.

Uit de berekeningen blijkt dat ongeveer 170 ton nodig is om één kanker te veroorzaken twintig tot veertig jaar later. Men kan voor een land het aantal tonnen per jaar in een grafiek uitzetten ten opzichte van het aantal mesotheliomen dat daar met een vertraging van ongeveer dertig jaar op volgt (zie bijlage blz. 52). Er wordt een piek van asbestdoden verwacht ongeveer dertig tot veertig jaar nadat het gebruik van asbest op een hoogtepunt was.

Dergelijke gegevens werden gepubliceerd voor Engeland door J. Peto. Gelijkaardige gegevens over de invoer van ruwe asbest, het aantal mesotheliomen en een projectie van de piek van asbestdoden, rond 2020, bestaan voor Nederland. In Scandinavië is het gebruik van asbest eerder gestopt en daar is de piek van asbestdoden allicht al voorbij.

Professor Peto heeft getracht om de gegevens van verschillende landen, Frankrijk, Duitsland, Groot-Brittannië, Zwitserland, Nederland samen te brengen. Opnieuw schittert België hier door zijn afwezigheid. Op basis van die gegevens maakt Peto een prognose van de mesothelioomsterfte in de komende dertig jaar. Hij voorspelt dat er tussen 1995 en 2029 ongeveer 250.000 mensen in West-Europa zullen sterven aan mesothelioom. Hij verwacht een piek rond 2018. Hij schat dat 1 op de 150 mannen die tussen 1945 en 1950 geboren zijn, zal sterven aan een mesothelioom. Het is dus een zeldzame kanker. Die cijfers zijn

recent enigszins bijgesteld, maar de grootteorde blijft dezelfde.

Epidemiologie in België

De cijfers over mesotheliomen in België en Vlaanderen zijn afkomstig van verschillende bronnen. Een daarvan is het Fonds voor de beroepsziekten (FBZ). Dat beschikt over cijfers over het aantal aanvragen voor erkenning van mesothelioom veroorzaakt door asbest, hier weergegeven voor de periode van 1988 tot 2005 (zie bijlage blz. 55). Sommige aanvragen worden niet toegekend om administratieve redenen, omdat het geen echt mesothelioom is, of omdat de blootstelling aan asbest niet beroepsmatig was.

Het aantal erkende mesotheliomen is ongeveer 100 voor 2005, en er is duidelijk een stijgende trend. Het aantal mensen dat in dat jaar overleden is, komt daar ongeveer mee overeen, omdat mesothelioom bijna altijd tot een snelle dood leidt. In 2005 zijn er 104 mensen overleden door een beroepsmatige mesothelioom.

Als de cijfers voor heel België vergeleken worden met de cijfers van het FBZ, sterven er ongeveer dubbel zoveel mensen door mesothelioom. Er zijn slechts gegevens voor heel België beschikbaar tot 1999, omdat de Brusselse en Waalse gegevens sindsdien niet meer beschikbaar zijn. De cijfers in Vlaanderen liggen natuurlijk lager dan voor gans België. Er bestaan incidentiecijfers van het Vlaams Kankerregister tot 2003. Uit die cijfers zou men kunnen afleiden dat de sterftepiek voorbij is, maar ik denk dat het eerder statistische fluctuatie is en dat er nog altijd een stijgende trend is.

In 1996 heeft dr. Rob Van den Oever het kankerregister van de Landelijke Christelijke Mutualiteit (LCM) bestudeerd. Daarin zijn 650 gevallen van mesothelioom opgenomen. Die mutualiteit heeft vooral Vlaamse leden. Dit is de enige grondige studie. Ook zij merken een stijgende trend van 1977 tot 1996 en duidelijk meer mannelijke dan vrouwelijke patiënten. In ongeveer 50 percent van die gevallen kon de blootstelling aan asbest, in beroep of thuis, als bewezen worden geacht. Ongeveer 12 percent werd waarschijnlijk blootgesteld aan asbest. De volgende categorie waren de mogelijk blootgestelden aan asbest, het gaat om patiënten die occasioneel zijn blootgesteld of op minder dan 500 meter van de asbestverwerkende industrie wonen. Bij een restfractie werd de blootstelling onwaarschijnlijk geacht. Van ongeveer een vijfde van de gevallen had men geen gegevens over de blootstelling.

Gevallen van bewezen asbestblootstelling zijn patiënten die werkten in de asbestcementindustrie, de scheepsbouw, met los asbest werkten enzovoort. Van slechts 27 mannelijke en 28 vrouwelijke mesothelioompatienten werd het onwaarschijnlijk geacht dat ze blootgesteld waren aan asbest. Het betreft bijvoorbeeld een douanier, een gemeentearbeider. Van sommige gevallen zoals landbouwers of textielarbeiders kan worden vermoed dat ze zonder het te weten met asbest in contact gekomen zijn, bijvoorbeeld via gerecycleerde jutezakken waarin asbest was getransporteerd.

Op basis van de databank van het LCM zijn ook kaarten opgesteld van het aantal mesothelioomgevallen per arrondissement. Die cijfers zijn ruw en dus niet gecorrigeerd met de bevolkingsdichtheid. De meeste gevallen met bewezen asbestblootstellingen komen uit het gebied rond Brussel en Antwerpen, maar ook uit Sint-Niklaas. Uit de kaart van de onwaarschijnlijke blootstellingen kan niet veel geconcludeerd worden, want de cijfers zijn te klein. Toch zijn er zeven gevallen in het arrondissement Antwerpen.

Een andere bron van gegevens is het kankerregistratienetwerk van de Vlaamse Liga tegen Kanker (VLK). De cijfers komen van dr. Liesbeth Van Eycken. Zij heeft kaarten gemaakt van de incidentieratio's van mesothelioompatienten per gemeente en per arrondissement. Een incidentieratio is het reële aantal gevallen geplaatst ten opzichte van het aantal verwachte gevallen. Het aantal verwachte gevallen wordt bepaald door een spreiding van het totale aantal gevallen over alle gemeenten, rekening houdend met geslacht en leeftijd. Uit die kaarten blijkt dat het aantal reële gevallen in de regio tussen Brussel en Antwerpen het aantal verwachte sterk overtreft. Met de strengste statistische toetsing is Kapelle-op-den-Bos, waar de Eternit-vestiging was, de enige gemeente waar de mannelijke mesothelioomsterfte significant hoger ligt dan de verwachte. De incidentie is er elf keer hoger dan verwacht. Uit die cijfers kan niet afgeleid worden of de patiënten zelf in de fabriek gewerkt hebben dan wel of milieublootstelling de oorzaak was.

Gisteren kreeg ik via de huidige bedrijfsarts van Eternit de cijfers van het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid. Het zijn geen incidentie- maar sterftecijfers in de periode van 1999 tot 2003 voor heel Vlaanderen. Het gaat opnieuw over een sterfteratio en in ongeveer dezelfde gemeenten is het sterftecijfer hoger dan verwacht. Op de kaart met vrouwelijke

gevallen komen onder meer de gemeenten Kapelle-op-den-Bos en Willebroek duidelijk naar voren. De cijfers kloppen echter niet helemaal met de cijfers van het kankerregister. Een harmonisering van de gegevens is dus absoluut nodig. Het verschil kan te maken hebben met sterfte ten opzichte van ziekte of met de wijze waarop de gegevens verzameld werden.

Conclusies

Het gebruik van asbest heeft een zeer zware tol geëist. De carcinogene effecten van asbestos waren al lang bekend. Alle slachtoffers verdienen een erkenning en een billijke vergoeding. Tot nog toe krijgen alleen de gevallen erkend door het Fonds voor de beroepsziekten een vergoeding. Recent zouden er nog een aantal extra maatregelen genomen zijn voor de andere getroffenen.

Kanker door asbest zal in België vermoedelijk nog tot 2015-2020 blijven stijgen. Daarom moeten er middelen ter beschikking worden gesteld om de epidemiologie van mesotheliomen (en eigenlijk ook van andere kankers) door asbest beter in kaart te brengen. Het is mogelijk om voornoemde tegenstrijdigheden weg te werken, maar dan moet een onderzoeker of doctoraatsstudent zich erop toeleggen. Zo kan de leemte van België in de wereldstatistieken aangevuld worden.

Onderzoek naar vroegtijdige detectie en therapie van mesotheliomen moet worden aangemoedigd. Mesothelioomkanker is en zal een moeilijk te behandelen kanker blijven.

De catastrofe in minder geïndustrialiseerde landen moet nog komen en Vlaanderen heeft ook daar een verantwoordelijkheid. Mesothelioom is daarenboven mogelijk maar het tipje van de ijsberg van kankers door milieufactoren. Het heeft het voordeel dat het een merker is die redelijk gemakkelijk te onderzoeken is. Vele andere kankers zijn veel moeilijker te onderzoeken.

Vragen van de leden

De heer Patrick Lachaert: Is er een verklaring waarom die kanker pas na dertig tot veertig jaar uitbreekt? Wat is de reden waarom hij op een bepaald moment wel uitbreekt? Wat zijn de vooruitzichten van een behandeling?

De heer Ben Nemery: Op de eerste twee vragen kan ik geen antwoord geven. Asbest is een heel duurzame stof in gebouwen, maar blijkbaar ook in de longen. Het blijft daar heel lang zitten en wordt heel moeilijk uit de longen gedreven. Asbest komt in het longvlies terecht omdat niet alle asbestvezels uit de longen verwijderd kunnen worden door hoesten of spugen, en dan maar de 'nooduitgang' nemen die leidt naar de buitenkant van de long of het longvlies. Waarschijnlijk begint het kankerproces al op dat moment. Het duurt echter tientallen jaren eer de cellen actief worden. Ze reageren op een signaal, dat we niet kennen. We weten niet waarom de kanker na enkele tientallen jaren losbarst en dan razendsnel tot ontwikkeling komt.

Er wordt veel onderzoek gedaan naar behandelingsmethodes. Soms wordt de long en pleura heelkundig weggenomen. Het succes daarvan is beperkt. De behandeling met chemotherapie kan de levenskwaliteit beïnvloeden, maar de levensverwachting wordt momenteel maar met enkele maanden verlengd. Echt genezen lukt niet. Het onderzoek naar behandelingsmodaliteiten moet multicentrisch zijn omdat het aantal gevallen te klein is. In België zijn er ongeveer 200 gevallen per jaar, maar dat is een klein aantal voor statistisch of vergelijkend onderzoek.

Mevrouw Joke Schauvliege: In België en Vlaanderen gebeurt er weinig onderzoek naar dit probleem. Is men bezig om dat euvel te verhelpen? Zijn er voldoende middelen? Investeert de industrie, die destijds met asbest werkte, ook in dergelijk onderzoek? Wordt er samengewerkt met het steunpunt Milieu en Gezondheid? Dat beschikt over middelen om onderzoek te doen.

De heer Ben Nemery: Het kankerregister van de VLK doet zijn best, maar het is duidelijk dat onderzoek naar de meer voorkomende kankers zoals borstkanker en longkanker wellicht voorrang heeft. Dokter Van Eycken van het kankerregister is heel behulpzaam in het verstrekken van gegevens en heeft niet liever dan dat er onderzoek naar gedaan wordt. Er is echter onvoldoende epidemiologisch onderzoek in België. Dat is vaak geen prioriteit van de faculteiten Geneeskunde. De KULeuven heeft zelfs geen leerstoel in de epidemiologie ondanks het epidemiologisch onderzoek dat er wordt verricht.

Ik hoop dat de werking van het steunpunt Milieu en Gezondheid voortgezet kan worden. Ik heb samen met anderen een aanvraag ingediend voor het nieuwe steunpunt, maar ook daarin is onderzoek naar mesothelioom geen prioriteit. Er zijn immers

talrijke andere milieuproblemen. Asbest wordt vaak beschouwd als een probleem van vroeger, terwijl er nu nog tal van problemen zijn waaraan nog iets kan worden gedaan, zoals bijvoorbeeld endocriene disruptie. Voor mensen die getroffen worden door een geval van mesothelioom in de familie is het uiteraard wel een topprioriteit.

Bedrijven zoals Eternit lijken nu meer geneigd om onderzoek te financieren of eraan mee te werken. Die kentering is mee door de pers veroorzaakt. Ik hoop dat de industrie in plaats van defensief nu meer positief zal reageren.

Eternit is niet het enige betrokken bedrijf. Het aantal mesotheliomen dat door asbestcement van Eternit veroorzaakt is, is maar een fractie van het totale aantal. Eigenlijk zou de volledige asbestindustrie aan onderzoek moeten meewerken.

Minister Kris Peeters: Het steunpunt Milieu en Gezondheid en het biomonitoringonderzoek zullen hoe dan ook voorgezet worden. Er moeten nog beslissingen worden genomen inzake andere concrete projecten. Na de hoorzittingen kunnen we oordelen hoe Vlaanderen kan inspelen op de asbestproblemen.

De heer Patrick Lachaert: Kan er in Vlaanderen, gezien de beperkte aantallen, relevant studiewerk verricht worden?

De heer Ben Nemery: Juist door de beperkte aantallen is het mogelijk om het probleem grondig te bestuderen. Het zal echter monnikenwerk vergen om alle gevallen te vinden en het slachtoffer zelf of in veel gevallen de nabestaanden te interviewen. Slechts zo kan het aandeel van de milieuvervuiling en de beroepsmatige blootstelling bepaald worden. Eigenlijk zou het onderzoek van de LCM voortgezet moeten worden. Het is echter een omvangrijk studiewerk, een licentiaatsverhandeling is onvoldoende, het zou eerder een doctoraatsthesis worden.

Minister Kris Peeters: Hoeveel sneller kan de ziekte door het gebruik van merkers gedetecteerd worden?

De heer Ben Nemery: We zijn niet zeker dat de bekende merkers efficiënt zijn. Onder andere in Rijsel wordt er onderzoek gedaan naar vroegtijdige merkers voor de ziekte, dus eigenlijk bedoeld voor de fase vooraleer de ziekte manifest wordt. Eigenlijk komen die nog te laat.

De heer Rudi Daems: Eén van de taken van het steunpunt Milieu en Gezondheid is precies de afstemming van de verschillende kankerregisters. Hoe ver staat het daarmee? Lukt het om de verschillende vormen van registratie op elkaar af te stemmen? De uiteenzetting van de professor bewijst dat het nuttig zou zijn om sprekers uit landen die meer ervaring hebben met epidemiologie en het in kaart brengen van ziektes, te horen.

Welke vergoeding krijgen de slachtoffers die worden erkend door het Fonds voor de beroepsziekten?

Welke milieufactoren veroorzaken andere vormen van kankers? Kan daar onderzoek naar worden verricht?

Al in 1960 heeft een Zuid-Afrikaans onderzoek de relatie tussen asbest en mesothelioom gelegd. Waarom hebben de producenten tot het begin van de jaren negentig gewacht om asbest te weren?

Minister Kris Peeters: Ik zal nagaan wat het steunpunt al gedaan heeft voor het afstemmen van de verschillende registers en wat er nog kan gebeuren.

De heer Ben Nemery: Het samenbrengen van de registers gebeurt aan de KULeuven. Het is zeer moeilijk om de registers op elkaar af te stemmen. Er is bij ons een jonge epidemioloog aangeworven om de databanken op elkaar af te stemmen, maar het is een moeilijke opgave.

Wie kanker heeft en zeker een mesothelioom, wordt door het Fonds voor de beroepsziekten beschouwd als 100 percent arbeidsongeschikt en soms zelfs 150 percent. Dat laatste betekent dat men hulp van derden kan krijgen. De uitkering is afhankelijk van het laatste loon. Als het mensen zijn die al twintig jaar op pensioen zijn, telt hun laatste loon. Zij krijgen dus niet zo veel. Hun medische kosten worden volledig terugbetaald. Nabestaanden van personen die gestorven zijn aan een beroepsziekte, krijgen een pensioen. Ik weet niet precies hoe hoog dat pensioen is. Het is afhankelijk van hoeveel het slachtoffer verdiende. Eternit-werknemers krijgen daar bovenop ook een bepaalde som. Dat is niet wettelijk geregeld en volgens mij is Eternit het enige bedrijf dat een dergelijke som uitbetaalt.

Er was ook een vraag naar andere milieufactoren. Men denkt dat hormoongevoelige organen kanker kunnen krijgen als gevolg van hormoonverstoorders in het milieu. Asbest speelt daar niet in mee. Men

denkt bijvoorbeeld aan ftalaten die in plastic en pvc worden gebruikt. Ze zijn nog aanwezig in heel wat producten. Ook een aantal bestrijdingsmiddelen draagt dergelijke potenties in zich.

Longkanker kan ook het gevolg zijn van milieuverontreiniging, van polycyclische aromatische koolwaterstoffen en van deeltjesverontreiniging door verkeer en industrie. Over deze kankers hebben we maar weinig zekerheid. Er moet nog veel onderzoek naar verricht worden. Het 'voordeel' van mesothelioom is dat de achtergrondincidentie nagenoeg nul is. Eén of twee gevallen vormen al een signaal. Voor borstkanker bijvoorbeeld zijn er heel wat oorzaken: voeding, genetica, medicamenten enzovoort. Een bijkomende oorzaak in het milieu geeft geen sterk signaal, vooral als iedereen in dezelfde mate wordt blootgesteld. Voor duidelijke onderzoeksresultaten is een controlepopulatie nodig. Maar waar vinden we een controlepopulatie die nog nooit met plastic in contact is gekomen?

Al voor 1960 wist men dat asbest longkanker veroorzaakt. Men wist reeds lang dat asbest schadelijk was. De tabaksindustrie weet ook al heel lang dat roken kanker veroorzaakt, maar heeft dat pas recentelijk toegegeven. De asbestproducerende industrie heeft ook geprobeerd asbest te blijven verkopen. Bovendien bood asbest een aantal voordelen. De asbestindustrie zegt dat asbest heel wat levens heeft gered door brandbeveiliging. Ik weet wel niet in welke mate dat argument onderzocht en becijferd is.

Als wetenschapper kan ik mij niet over schuld en onschuld uitspreken. Men was op de hoogte, maar heeft er niet veel aan gedaan. Ik kan daar alleen als burger een mening over hebben, maar ik ben geen jurist.

De heer Pieter Huybrechts: Wordt er onderzoek gedaan naar de gevolgen van andere eventueel gevaarlijke materialen? Ik denk bijvoorbeeld aan de blootstelling aan glaswol of rotswol.

De heer Ben Nemery: Dat is een heel belangrijk aspect. We zouden ons een scenario kunnen inbeelden waarin asbest vervangen wordt door een product dat minstens even schadelijk is. Ik kan iedereen geruststellen: dat is niet het geval. Vervangproducten als glaswol, steenwol en rotswol zijn niet kankerverwekkend, althans niet in dezelfde mate als asbest. Glaswol wellicht helemaal niet. Over rotswol en steenwol zijn er enkele studies die een minimaal risico laten uitschijnen bij vroegere blootstellingen. Ik denk dat het veilige alternatieven zijn.

De schadelijkheid van asbest heeft te maken met de duurzaamheid ervan. Alternatieven die zo goed mogelijk gelijken op asbest – keramische vezels bijvoorbeeld – vormen wel een risico op asbestachtige ziekten. Gelukkig gaat men anders om met keramische vezels dan met asbest. Het is duur materiaal. Keramische vezels hebben niet helemaal dezelfde eigenschappen als asbest. Ze blijven niet zo lang in de lucht hangen. De concentraties zijn dus over het algemeen lager. Ze worden ook niet zo gemakkelijk ingeademd. Als ze toch in de longen terechtkomen, splijten ze niet langs hun lengteas maar langs hun dwarse as. Daardoor zijn ze intrinsiek waarschijnlijk minder gevaarlijk dan asbest. We moeten er toch voorzichtig mee omspringen. Ik raad bedrijven aan deze vezels te beschouwen als chrysotiel, een minder gevaarlijke vorm van asbest. Ze moeten aan de bron verspreiding vermijden en zorgen voor bescherming. Volgens mij is het risico op die manier onder controle.

De heer Eddy Wille, afdelingshoofd Interventies, Verwijderingen en Saneringen van de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM)

Bevoegdheden

De heer Eddy Wille, afdelingshoofd Interventies, Verwijderingen en Saneringen van de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij: Het onderwerp is de verspreiding van asbest in het leefmilieu. Ik zal het hebben over alle Vlaamse leefmilieubevoegdheden. Ik spreek dus niet alleen namens OVAM, maar ook namens het departement Leefmilieu. Mevrouw Mirka Van der Elst van het departement Leefmilieu heeft het hoofdstuk over lucht geschreven. OVAM staat alleen in voor afval en bodem.

De oorsprong van de wettelijke regeling is het algemeen reglement voor de arbeidsbescherming (ARAB). Dat wordt nu geleidelijk vervangen door de codex voor welzijn op het werk. Belangrijke koninklijke besluiten in deze context zijn het KB van 3 februari 1998 dat het gebruik van asbestproducten verbiedt vanaf 1 oktober 1998, het KB van 23 oktober 2001 dat het vervaardigen, op de markt brengen en gebruiken van asbesthoudende producten verbiedt en ten slotte het KB van 16 maart 2006 dat werknemers beschermt tegen de risico's van blootstelling aan asbest. Dat zijn allemaal federale bepalingen waar wij niet bij betrokken zijn.

Artikel 148, 10°, van ARAB is sinds jaar en dag een belangrijke werkbron. Het bevat de erkenning van

de laboratoria die analyses mogen uitvoeren en van de asbestverwijderaars. Dat is duidelijk een federale regeling. Transport, gebruik en verwerken van afval valt onder de Vlaamse milieuwetgeving.

Het Vlaamse afvalstoffendecreet bevat een aantal belangrijke bepalingen over afval in het algemeen en asbest in het bijzonder. Daarnaast is er de Vlaamse milieuvergunningenreglementering, Vlarem I en II, waarin de milieuvergunningen worden geregeld. Ze bevatten een aantal bijzondere sectorale voorwaarden. Vroeger golden die voor de asbestindustrie. Nu gelden ze voor afvalverwerking en -beheer. Het Vlaams reglement inzake afvalvoorkoming en -beheer (Vlarea) bepaalt hoe moet worden omgegaan met asbestcementafval. Ook belangrijk is het uitvoeringsplan voor huishoudelijke afvalstoffen. Dat bevat een actie voor particulieren. Vanaf 1 januari 2008 beschikken de containerparken over een afzonderlijk inzamelpunt voor asbestcement of asbesthoudend bouwafval.

Informatie

Welke initiatieven heeft Vlaanderen al genomen om informatie te verspreiden? Het Vlaamse Gewest probeert eerst en vooral de bevolking in te lichten over wat asbest en asbesthoudend afval precies zijn. In welke toepassingen komen ze voor? Tot welke leefmilieu- en volksgezondheidsproblemen kunnen ze aanleiding geven?

De brochure 'Asbest in en om het huis' is een belangrijk informatie-instrument. Deze brochure is nu in herdruk. Niet wegens verouderd, maar omdat ze een dergelijk groot succes kent. De mensen willen weten wat asbest precies is, of het in hun woning voorkomt en hoe ze het kunnen aanpakken. Dit is een geslaagde sensibiliseringsactie.

De brochure 'Asbest in land- en tuinbouwbedrijven' is splinternieuw. Ze wordt op dit ogenblik nog gedrukt. De doelgroep van de land- en tuinbouwers kan in grote mate geconfronteerd worden met asbesthoudende bouwmaterialen. Wanneer deze op ongeoorloofde manier worden verwijderd, lopen we het risico op verspreiding. Afbraakmateriaal wordt al eens gebruikt om veldwegen in een betere staat te brengen. Eigenlijk hebben we een soort non-proliferatieverdrag nodig. Asbest moet op gecontroleerde manier afgevoerd worden naar locaties waar het thuishoort.

Een belangrijke federale informatiebron is de inventaris van asbest in gebouwen. Omwille van het werknemerswelzijn moet in elk gebouw worden onderzocht of er asbest in gebruikt is. Denk daarbij niet uitsluitend aan de klassieke golfplaten en leien van asbestcement, maar ook aan isolatie van spuitasbest. Het Berlaymontgebouw is daar een voorbeeld van. In de chemische industrie zijn heel wat leidingen geïsoleerd met ongebonden asbest.

De asbestinventaris mogen we niet vergelijken met het register van verontreinigde gronden die door OVAM wordt bijgehouden. Het register is een centrale databank. De asbestinventaris is niet gecentraliseerd. Elk betrokken bedrijf beschikt over een dergelijke inventaris. Maar de verschillende inventarissen worden niet centraal bijgehouden.

Binnen OVAM heeft de heer Damiaan De Backer een uitgebreide nota geschreven over asbest en asbestafval. De nota behandelt vragen als: waar komt het voor, onder welke vorm komt het voor, wat zijn de problemen, wat zijn de risico's enzovoort. Ik vind deze nota een heel interessant achtergronddocument.

OVAM beschikt ook over informatie over het maximumgehalte van asbestvezels in puingranulaten. Aannemers moeten weten waarin er precies asbest steekt en wat ze ermee moeten aanvangen. Het is niet de bedoeling dat alle afval op één hoop wordt gegooid op een bouwwerf. OVAM organiseert ook een grootschalige inventarisatie van asbestcementdraailingen in de regio Kapelle-op-den-Bos en Willebroek, waar de productiesites van Eternit gevestigd zijn.

Omvang van het probleem

We beschikken over informatie over de hoeveelheid asbest in Vlaanderen. Het register van verontreinigde gronden geeft ons een idee van de omvang van het probleem.

Jaarlijks komt ongeveer 7 miljoen ton bouw- en sloopafval vrij in Vlaanderen. Dankzij Vlarea en sectorale afspraken kunnen we dat op een milieuverantwoorde manier de baas. Zeven miljoen ton lijkt veel, maar grondverzet bijvoorbeeld is goed voor20 miljoen ton. Op basis van verschillende bronnen veronderstellen we dat in Vlaanderen ongeveer 3 miljoen ton asbesthoudend materiaal is gebruikt. Jaarlijks komt 50 tot 60.000 ton asbesthoudend bouw- en sloopafval vrij. De asbestproductie is tot omstreeks 1995 doorgegaan. Nadien is evenwel nog enkele jaren een beperkte hoeveelheid asbest uit het buitenland

ingevoerd. Exacte cijfers daarover hebben we niet. Als de gemiddelde levensduur van asbestcementmateriaal vijftig jaar is, zullen we nog veertig jaar asbestcementafval inzamelen. We mogen dus nog niet op onze lauweren rusten.

Inzameling en verwerking

Welke acties hebben we tot nog toe al ondernomen? In Vlaanderen wordt asbestcementhoudend materiaal selectief ingezameld. Men probeert dit materiaal te selecteren in de containerparken. Daarnaast wordt het opgehaald door containerdiensten. In geval van risico wordt dergelijk materiaal beter verwijderd door een erkende dakwerker. Asbestcementproducten mogen niet hergebruikt worden. Recuperatie is uitgesloten voor deze producten. Ze worden definitief uit de kring verwijderd. Asbestcementhoudende producten worden afgevoerd naar erkende stortplaatsen.

Informatie over de verwijdering van asbest met vrije vezels halen we uit de federale asbestinventaris. Een voorbeeld van een dergelijke asbestverwijderingsactie is het Berlaymontgebouw in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Welke verwerkingsmogelijkheden hebben we? Asbest met vrije vezels mag niet gestort worden, zelfs niet als het verpakt wordt. Het moet eerst geïmmobiliseerd worden. Er wordt een cementpap gemaakt waarin die vezels worden gegoten. Deze blokken komen in afzonderlijke stortvlakken terecht op een vergunde stortplaats van klasse 1. Voor alle materialen die gestort worden, geldt dat ze zo immobiel mogelijk worden gemaakt. Zelfs als alle veiligheidsmaatregelen falen, is het risico op verspreiding onbestaande. Voor asbest is dat niet zo belangrijk omdat het niet dispergeert. Asbest komt niet voor in grondwater. Dat is bewezen aan de hand van testen die wij uitgevoerd hebben samen met de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening. In een aantal peilputten nabij productie-eenheden hebben we asbestmetingen uitgevoerd. De metingen waren negatief. We troffen zoals verwacht geen vezel aan.

Asbest wordt geïmmobiliseerd om tot een compact materiaal te komen. Een van de problemen op de klasse 1-stortplaatsen was de lage densiteit waardoor de stabiliteit van het stort in het gedrang kwam. Op elk stort komt een eindafdek. Als de stabiliteit onder die eindafdek onvoldoende gegarandeerd is, krijg je differentiële zettingen. Zo komen er scheuren in de kleimatten of folies waardoor de eindafdek zijn functie verliest.

Daarnaast gebeurt het dat men in een afgedekte stortplaats moet boren om er percolaten of stortgas uit te halen. Om te beletten dat de personen die deze werken uitvoeren vrije asbestvezels zouden binnenkrijgen, wordt asbest in beton gemengd.

Met asbestcement kunnen we terecht op vergunde stortplaatsen. Nieuw is dat de stortplaatsen asbestcement afzonderlijk moeten opslaan. Dit materiaal dient duidelijk gescheiden te worden van het andere materiaal. Daarnaast moet worden voldaan aan veiligheidvoorschriften om het opwaaien van stof te voorkomen. Er moet bijvoorbeeld geregeld water gesproeid worden. Een studie van het TNO in Delft, de Nederlandse organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek, over de vochtigheidsgraad en het verspreidingsrisico van asbesthoudende grond toont dat eenvoudige bevochtiging ervoor zorgt dat de detectielimiet niet overschreden wordt.

OVAM heeft onderzoek verricht naar de lucht rond stortplaatsen. Er is geen significante verhoging. De getroffen maatregelen vermijden specifieke problemen rond de stortplaatsen.

Indien het technisch mogelijk is, kan asbest afgescheiden worden in grondreiniging. Grondreinigers zijn eerder gericht op degraderen en losmaken van biologische verbindingen en zware metalen.

Op basis van het register van verontreinigde gronden hebben we onderzoek verricht naar alle dossiers waarin de woorden ‘asbest’ of ‘asbestcement’ voorkomen. We hebben er de zeven voormalige productie-eenheden uitgehaald. We hebben er de klasse 1-stortplaatsen en de klasse 3-stortplaatsen bijgenomen. Er zijn voorts vijf monostortplaatsen voor asbest en asbesthoudend afval.

We hebben ook vastgesteld dat in een aantal oriënterende bodemonderzoeken sprake is van asbesthoudend afval. Het gaat dan niet om voormalige fabrieken, productie-eenheden of installaties die werden geïsoleerd met asbestmateriaal. Het betreft meestal de puinlaag. In Vlaanderen zijn heel wat terreinen bouwrijp gemaakt en gestabiliseerd met bouwafval. In die puinlagen vindt men af en toe een stuk van een golfplaat terug. In de databank vinden we 22 dergelijke dossiers terug. De deskundigen noteren dat niet systematisch. Dat gebeurt eerder toevallig.

In vijf onderzoeken is sprake van asbestisolatie. Bij bodemonderzoeken gaan we de situatie in het fabrieksgebouw niet systematisch na. Ik vermoed

dat in deze dossiers boringen zijn uitgevoerd in een fabrieksgebouw. Een voorbeeld is de voormalige leerlooierij Schotte in Aalst. Een aantal leidingen zijn er omwikkeld met asbesthoudend materiaal. We verwijderen daar ambtshalve een aantal risicoproducten. We noteren deze informatie opdat iedereen zich er bewust van zou zijn dat deze materialen aanwezig zijn in die vijf sites. Wij hoeven dat niet te noteren in onze rapporten omdat deze sites zijn uitgerust met de federale asbeststickers.

Ten slotte beschikken we nog over de inventaris van de stortplaatsen uit de eerste helft van de jaren 'negentig. Er zijn ongeveer 1200 oude stortplaatsen. Het valt niet uit te sluiten dat daar asbestcement voorkomt. Al deze stortplaatsen zijn gesloten voor 1983. De meeste zijn afgedekt.

Als men het register van verontreinigde gronden raadpleegt en de gegevens voor alle types van verontreiniging uitzet op een kaart van Vlaanderen, ziet men duidelijk een aantal tendensen. Daarbij moet men voor ogen houden dat het bodemsaneringsdecreet focust op industriële activiteiten. Risicoactiviteiten worden in kaart gebracht en sanering wordt afgedwongen of zelf uitgevoerd. Welnu, uit de getoonde kaart (zie bijlage blz. 69) blijkt dat het decreet werkt waar het moet werken. Men ziet duidelijk de haven van Zeebrugge en de achterhaven van Brugge, de kanaalzones van Gent en Antwerpen, met het kanaal Brussel-Rupel, de autosnelweg naar Hasselt en de as Gent-Kortrijk. Voor asbesthoudende afvalstoffen in de bodem kan men niet tot een soortgelijk besluit komen. Het materiaal is immers overal in Vlaanderen aangewend in mindere of meerdere mate, in tegenstelling tot de klassieke chemische verontreiniging.

In feite zijn de bodemproblemen met asbest heel beperkt. Het loogt niet uit en lost niet op. Het materiaal is zeer inert en net daarom werd het ook zoveel gebruikt. Bodemkundigen willen de mobiliteit van verontreiniging nagaan. Asbest creëert geen grondwaterprobleem omdat het zeer traag migreert. Wel kan vrij in de toplaag voorkomende en niet- vochtige asbest door de wind verspreid worden. Als uit een oriënterend onderzoek blijkt dat er meer dan 0,1 percent vrije asbestvezels zijn, gaan we over naar een beschrijvend bodemonderzoek met het oog op een risicoanalyse. Als sanering nodig blijkt, kiezen wij voor IBC als saneringstechniek, dat wil zeggen isoleren, beheersen en controleren. Dit is van toepassing op grote hoeveelheden. Zo werd de vroegere stortplaats van Eternit afgewerkt opdat geen asbest meer kan vrijkomen.

Concrete realisaties

Een uitzondering wordt gevormd door asbestcementdraailingen. Die komen immers voor op kleine schaal op particuliere terreinen. Bij relatief kleine hoeveelheden is de isolatievariante het minst aangewezen. IBC zou in dergelijke gevallen betekenen dat men te eeuwigen dage moet blijven controleren, wat niet wenselijk is op particuliere terreinen. Het is nooit de bedoeling geweest van het register van verontreinigde gronden dat op ieder terrein restverontreiniging ter plaatse gelaten zou worden onder weliswaar gecontroleerde omstandigheden.

Asbestdraailingen bestaan uit een pap van zand, cement en slijpsel dat is vrijgekomen bij het draaien van asbestbuizen door Eternit. Men kan het vergelijken met gestabiliseerd zand. Maar dat productieafval werd in de jaren zestig en zeventig niet alleen gestort. Het werd ook aangewend bij particulieren voor verharding en fundering van tuinpaden en opritten. Dat gebeurde in een wijde perimeter, met name in de gemeenten Willebroek, Kapelle-op-den-Bos, Mechelen, Meise, Tisselt, Londerzeel en Nieuwenrode.

OVAM is begin jaren tachtig bij toeval achter die verspreiding gekomen. De dossiers die elk jaar binnenkwamen, bleken het topje van de ijsberg te zijn. Er werd beslist tot inventarisatie en gemeenschappelijke aanpak. In andere productie-eenheden dan Eternit komt dat fenomeen niet voor. Het bedrijf SVK in Sint-Niklaas, dat ook een steenbakkerij exploiteerde, gebruikte zijn Boomse kleiputten voor het storten van restafval. Daar heeft dus geen regionale verspreiding plaatsgevonden, evenmin als bij Modernit in Hofstade-Aalst. Het slijpselafval bevindt zich in gecontroleerde omstandigheden op de voormalige fabrieksterreinen, net als bij de stortplaatsen van Eternit zelf, in afwachting van definitieve sanering.

Alfit, eveneens in Willebroek, is een speciaal geval omdat de exploitant ook eigenaar was van het natuurgebied Blaasveldbroek. Zijn tuinman hoogde alle paden in het gebied op met asbestafval. Het waterzieke gebied werd in het midden van de jaren negentig gesaneerd door OVAM. Het materiaal werd afgedicht en in de nazorgfase wordt het niveau van de vijvers onder controle gehouden om te vermijden dat het materiaal niet opnieuw aan de oppervlakte kan komen door het dalende waterpeil. Bij metingen werden geen afwijkingen inzake luchtkwaliteit vastgesteld.

Balmatt in Mol is in 1998 failliet gegaan en werd bij gebrek aan rechtsopvolger een brownfield. OVAM en de Vlaamse Milieuholding (VMH) werken er samen. Sanering van bodem en grondwater – dat met tolueen verontreinigd is – volstaat immers niet om de site klaar te maken voor hergebruik. De gebouwen staan er dan immers nog. Om veiligheidsredenen mag het terrein voorlopig niet betreden worden. OVAM maakte een bestek voor sloop en asbestcleaning op, de offertes zijn binnen. Het ontwerp van gunningsverslag wordt thans opgesteld. Wij zorgen voor bodem- en grondwatersanering, VMH zorgt voor de financiering van sloop en asbestcleaning. In afwachting werd het nodige gedaan om het terrein onder controle te houden. Er is immers sprake van vrije asbestvezels.

Midden jaren negentig werd ook een voormalige scheepsloperij aangepakt in de achterhaven van Zeebrugge. Bij de sloop kwam isolatieasbest in vrije vorm vrij, waardoor het risico daar groter was dan bij asbestcementdraailingen. Het materiaal werd afgevoerd na cementatie, maar daarna werd ook het terrein zelf verhard, omdat materiaal bleef vrijkomen in de bodem, waardoor gevaar voor opwaaiing bestond.

Ik wijs ten slotte nog op een aantal kleinschalige ambtshalve verwijderingen die hebben plaatsgevonden.

Voor de asbestcementdraailingen werd wel gefocust op de volledige omgeving. Wij namen dat initiatief omdat het ging om een groot aantal sites en om particuliere bewoning. Het materiaal werd aangebracht tussen het einde van de jaren vijftig en het begin van de jaren zeventig. Die woningen worden thans verkocht, waarbij de nieuwe eigenaar graafwerken uitvoert, materiaal aantreft en OVAM erbij haalt. Blijkt dan dat het niet gaat om onschuldig puinmateriaal. Gesprekken met Eternit leerden dat er geen lijsten waren maar dat de verspreiding wel wijd was. In samenwerking met de gemeenten werd een en ander zo snel mogelijk geïnventariseerd, om te vermijden dat het geheugen van de bewoners van het terrein zou verdwijnen. Gelukkig was de meerderheid van de percelen niet met asbestcementdraailingen bezoedeld, maar 483 wel. Daarop werd een saneringsurgentie opgemaakt in samenwerking met VITO (Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek), aangezien men niet alles in enkele weken kon doen. De offertes voor het weghalen van bijna 12.000 kubieke meter zijn inmiddels binnen. In het voorjaar van 2007 volgt de uitvoering.

Luchtkwaliteit

De luchtkwaliteit is het meest kritisch op de werkvloer, maar hier gaat het in de eerste plaats om welzijn op het werk, wat een federale bevoegdheid is. Het Vlaamse niveau sensibiliseert. Om het materiaal zoveel mogelijk naar vergunde stortplaatsen te krijgen, werd de milieuheffing voor asbestafval ook zo laag mogelijk gehouden. De specifiek daartoe ingerichte containerparken vormen eveneens een onderdeel van de sensibilisering. Zij bieden de mensen een oplossing aan. Een niet-oplossingsgerichte wetgeving creëert niet direct resultaten op het terrein.

Ik wijs ook op de Europese richtlijn die momenteel in Vlaanderen geïmplementeerd wordt en die zegt dat niemand een actie mag ondernemen waardoor asbestvezels in de lucht zouden kunnen terechtkomen. Niet alleen de werkgevers zijn daaraan onderworpen maar ook elke burger is dat.

Tot slot is er nog de norm van 0,1 vezel per kubieke centimeter, die werd vastgelegd in het besluit van de Vlaamse Regering van 11 juni 2004.

Vragen van de leden

Mevrouw Joke Schauvliege: Vanaf 2008 zullen de containerparken specifiek worden ingericht en de plicht hebben om asbestafval aan te nemen. Nu is dat niet altijd evident, er zijn grote lokale verschillen. Waarom wordt dat verplicht in 2008? Waar kunnen de mensen nu met dat afval terecht?

Het selectieve sloopbestek is in voorbereiding. Bij het slopen van een gebouw kunnen schadelijke stoffen vrijkomen. Worden mensen gewaarschuwd voor de gevaren? Is er enige vorm van preventie op dat vlak?

Rapporteert OVAM gevallen van asbestverontreiniging aan de federale overheid? Dat blijkt niet duidelijk uit uw uiteenzetting.

Minister van Leefmilieu Ludo Sannen kondigde in zijn beleidsbrief van 27 oktober 2003 een beleidsnota Asbest aan. Waarom is die er nooit gekomen? Wordt er nog verder werk van gemaakt?

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Die laatste vraag is voor de politiek verantwoordelijke.

De heer Eddy Wille: Sinds 1981 werkt OVAM systematisch aan afvalstoffenplannen. In het sectorale afvalstoffenplan zijn de bepalingen over asbest verplicht vanaf 2008. Er zijn echter al heel wat containerparken die asbest aannemen, alleen is het nog niet formeel verplicht. Momenteel is er overleg met de sector en de federaties over hoe dergelijk afval zo goed mogelijk ingezameld kan worden. Ik denk dat er een code van goede praktijken opgesteld wordt. Die code zal de goede manier van omgaan met asbesthoudende afvalproducten beschrijven.

Er lopen initiatieven om slopers bewust te maken van het feit dat ze asbesthoudende stoffen apart moeten houden.

Het is niet de bedoeling me te verschuilen achter het federale niveau. OVAM onderzoekt echter niet systematisch of er asbest in gebouwen aanwezig is. Dergelijk onderzoek gebeurt vaak alleen om onze eigen mensen te beschermen. We brengen de federale overheid daar niet automatisch van op de hoogte. Dat is wel een goede suggestie, maar in vele gevallen weet de federale overheid er al van.

Bij de asbestcementdraailingen is er bijvoorbeeld al een proefproject uitgevoerd door OVAM waarbij het federale niveau betrokken was om te beoordelen of de werkwijze goed was. Ook bij Balmatt hebben we de federale overheid om advies gevraagd. Het is niet zo dat we onze deskundigen systematisch de opdracht geven om na te gaan of er asbesthoudende stoffen in de gebouwen aanwezig zijn en dat te signaleren aan het federale niveau.

De heer Rudi Daems: In hoeveel containerparken kan men al terecht met asbest en moeten de burgers daarvoor betalen?

Er zou een Europese strekking zijn die vindt dat asbesthoudend afval als gevaarlijk afval beschouwd moet worden. Dat zou betekenen dat dergelijk afval niet meer op monostortplaatsen klasse 3 mag, zoals vandaag in het Vlaamse Gewest. Klopt dat? Is OVAM daarbij betrokken? Wat vindt de spreker daarvan?

In het ontwerp van programmadecreet bij de begroting 2007 lees ik in het hoofdstuk Afvalheffingen dat er een nultarief, dus een vrijstelling, zou komen voor het storten van asbesthoudende afvalstoffen. Ik heb daar begrip voor als het over particulieren gaat. Producenten of verwerkers van asbest zouden echter niet mogen ontsnappen aan de milieuheffingplicht. Kan OVAM dat motiveren of is het een beslissing van de minister?

Bij overdracht van een woning wordt voortaan een rapport met de status van de elektrische voorzieningen verwacht. Een bodemattest was al verplicht. Wat zou de spreker denken van een de-visurapport over asbesthoudende stoffen bij de verkoop van de woning?

Wat zijn de veiligheidsmaatregelen voor Balmatt? Tot voor een paar maanden was het mogelijk om de terreinen met de verdachte materialen te betreden.

De heer Eddy Wille: Ik heb geen cijfers over het aantal containerparken die al asbest aannemen. Ik kan ook niet zeggen of en hoeveel er betaald moet worden. Ik zal dit nagaan en het antwoord schriftelijk bezorgen.

Op Europees niveau wordt inderdaad gepraat over het classificeren van asbest als gevaarlijk afval. In België is het zo dat gebonden asbesthoudende producten nog altijd onder specifieke omstandigheden in monostortplaatsen kunnen gedeponeerd worden. De Europese ontwikkelingen worden van nabij gevolgd en tot op heden is het niet nodig om alle asbesthoudende afvalstoffen naar klasse 1-stortplaatsen te voeren.

Het lagere tarief moet ervoor zorgen dat de drempel zo laag mogelijk is. Ik begrijp de bedenkingen in verband met producenten. OVAM was echter vragende partij voor een nultarief in specifieke gevallen, bijvoorbeeld als bij een bodemsaneringsoperatie de grond niet reinigbaar is en dus gestort moet worden.

De juiste reikwijdte van de informatieplicht bij overdracht van een woning is niet mijn bevoegdheid. Ik wil daar dus geen uitspraken over doen.

De klassieke procedure van een bodemsaneringsproject is dat de operatie eerst wordt beschreven en dan uitgevoerd. De gemiddelde doorloopperiode is één tot drie jaar. In het geval van Balmatt duurt het door het faillissement nog langer. In afwachting van een definitieve oplossing zijn er wel een aantal zogenaamde urgentiemaatregelen genomen, dat zijn veiligheids- en voorzorgmaatregelen. Veiligheidsmaatregelen zijn voor OVAM doorgaans maatregelen die op korte termijn, ongeveer een week, genomen moeten worden

om het probleem onder controle te krijgen. Dat is bij Balmatt gebeurd, het terrein is afgesloten.

Ik wil erop wijzen dat niet OVAM de verplichting heeft om de toegang tot verlaten bedrijfspanden te verhinderen. We nemen wel veiligheidsmaatregelen en houden er een zeker toezicht op. Dat voor het geval de curator in gebreke blijft, want hij is immers de echte verantwoordelijke. We hebben recent wel nog een aantal asbesthoudende materialen op het terrein verwijderd.

Mevrouw Joke Schauvliege: Wordt OVAM ook betrokken bij de controle van de binnenluchtkwaliteit van schoolgebouwen?

De heer Eddy Wille: Elk departement is verantwoordelijk voor zijn gebouwen. OVAM is niet betrokken bij de controle van asbestverontreiniging in de binnenlucht in scholen. De Regie der Gebouwen heeft een uitgebreide inventaris over asbest in gebouwen

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Ik dank de heren Nemery en Wille voor hun bijdrage aan de hoorzittingen.

II. HOORZITTING VAN 26 OKTOBER 2006

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: We zetten vandaag onze hoorzittingen over de verspreiding van asbest in het milieu verder. Op 19 oktober jongstleden kregen we reeds een grondige inleiding door professor Nemery van de KULeuven en de heer Wille van de OVAM. Vandaag horen we eerst enkele getuigen, waaronder mevrouw Marie-Anne Mengeot, die als journaliste het asbestprobleem reeds lang opvolgt. Nadien komen de heer Xavier Jonckheere, voorzitter van de Belgische Vereniging van Asbestslachtoffers (Abeva), en de heer Bob Ruers, juridisch adviseur van het Nederlandse Comité van Asbestslachtoffers, aan het woord. We sluiten de hoorzitting van vandaag af met de heer André Hoste, afgevaardigd bestuurder van Eternit NV, en de heer Roeland Verhille, secretaris-generaal.

Mevrouw Marie-Anne Mengeot, journaliste

Historiek en fouten

Mevrouw Marie-Anne Mengeot, journaliste: De aandacht van deze commissie voor dit onderwerp is belangrijk want asbest is een omvangrijk probleem in dit land, dat voorheen niet de nodige aandacht kreeg. Ik was RTBF-journaliste gedurende meer dan dertig jaar. Nu werk ik voor een onafhankelijk Frans tijdschrift.

Vanaf 1977 heb ik de kans gekregen om het asbestprobleem te verslaan. Destijds hadden we niet de indruk scherpe onderzoeksjournalisten te zijn. De kwestie was al aan de orde van de dag in Engeland en in Frankrijk, getuige daarvan is een boek dat in 1977 in Frankrijk gepubliceerd is 'Danger Amiante'. De industrie heeft daarop geantwoord met de aankoop van een volledige publiciteitspagina in Le Monde.

Toen we het onderzoek startten, merkten we echter dat we geen informatie kregen en dat er zelfs een en ander voor ons verborgen gehouden werd. Daarom hebben we herhaaldelijk aan de alarmbel getrokken. Het dossier laat een wrange smaak na, want niemand wou luisteren. Als we eerder gehoord waren, zouden er minder slachtoffers zijn en minder asbest in het milieu.

Het dossier laat ook een wrange smaak na want, om professor Claude Got, een Franse expert in volksgezondheid, te citeren: "Er is veel machtsmisbruik en kwaadwilligheid in het asbestdossier." Hij bedoelt daar niet alleen de fouten mee maar ook de verkeerde instelling van vele betrokkenen. In het asbestdossier hebben de waakhonden van de democratie de bevolking niet beschermd, dat is nochtans hun rol.

Ik zal de punten overlopen waar het misgelopen is. Op de eerste plaats heeft de overheid gefaald. Er was geen informatie, voor zover gewild, over het gevaar van asbest. De gegevens werden niet geregistreerd. Er is nog altijd geen register van mesothelioom, terwijl de Europese autoriteiten de lidstaten aangemaand hebben om dergelijk register aan te leggen. Er is geen epidemiologisch onderzoek voor het hele land, maar evenmin voor de locaties waar met asbest gewerkt werd.

Het medische corps is niet publiek tussengekomen. De Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België heeft zich niet uitgesproken over de gevaren van asbest. De professoren zijn evenmin naar voren getreden om de ramp te stoppen en dat terwijl de slachtoffers zich in de ziekenhuizen opstapelden.

Een tweede aspect is de veiligheid en preventie op het werk. In 1977 gaf het ministerie van Arbeid ons geen

gegevens, alles was geheim. We mochten niet weten hoeveel ondernemingen asbest gebruikten en evenmin hoeveel arbeiders betrokken waren. Het ministerie stuurde ons naar Eternit, die het probleem beter zou kennen.

De medische arbeidsinspectie heeft fouten begaan, de werknemers werden niet goed gecontroleerd. In 1977 sloot Feutres et Amiantes in Auvelais zijn deuren. De werknemers hadden al herhaaldelijk gezondheidsklachten geuit, maar uiteindelijk hebben externe longspecialisten vastgesteld dat hun werk de oorzaak was. Ze hebben de werknemers doorgestuurd naar het Fonds voor de beroepsziekten, dat geoordeeld heeft dat ze tot 80 percent werkonbekwaam waren. De werknemers vertelden ons dat de artsen hun longen onderzochten op röntgenfoto's ter grote van een dia. Het was allicht normaal dat daarop niets te zien was. In ieder geval waren de arbeidsgeneesheren niet nieuwsgierig naar de ziekteverschijnselen gelieerd aan asbest.

Een longspecialist van Auvelais had trouwens een artikel geschreven over 19 gevallen van asbestos. Over dat artikel durfde niemand te praten. Een Britse, Nancy Tate, die er door haar regering op uitgestuurd was om met de Europese Commissie te praten over de eerste richtlijn, heeft ons die studie bezorgd. Ze was haar doorgespeeld door Europese functionarissen in Luxemburg. Dat wekte onze verbazing.

De sociale partners zijn heel belangrijk in België. De sociale consensus mobiliseert gewoonlijk de werknemers, de werkgevers en de publieke opinie. De sociale partners hebben echter evenmin hun rol gespeeld.

Enkel de asbestindustrie sprak namens de werkgevers. Geen enkele andere industrieel heeft de gevaren van asbest uitgebracht, nochtans hebben ze er gebruik van gemaakt en draaien ze nu op voor de gevolgen ervan. Het gaat zowel over de glasnijverheid, de ijzer- en staalindustrie, als de bouw. De asbestindustrie was voorstander van het gecontroleerde gebruik van asbest. Ze verzette zich tegen elke vorm van regelgeving. Ze ijverde voor zo beperkt mogelijke regels en een zo laat mogelijk verbod. Omdat het ministerie ons naar de werkgevers stuurde voor informatie, hebben we frequent contact gehad en dan vooral met het belangrijkste bedrijf, Eternit. Dat bedrijf had een lobbygroep opgericht, namelijk het Centrum voor Informatie Asbest Benelux (CIAB). Dergelijke groepen zijn ook opgericht in Frankrijk en Groot-Brittannië. Er was trouwens ook een internationaal Centrum voor Informatie over Asbest.

Ook door de werknemers werden we niet gunstig onthaald. De werknemersorganisaties hadden vooral schrik voor de werkgelegenheid. Ze hebben ons duidelijk gezegd hen niet lastig te vallen met dat probleem.

De Belgische consensus, gebouwd op wederzijdse erkentelijkheid, heeft gefaald in de asbestkwestie. De industrie heeft gevochten tegen maatregelen en België is nooit voorloper geweest op het vlak van asbestregelgeving. België heeft altijd gewacht op de Europese Commissie. Terwijl Groot-Brittannië vanaf de jaren dertig een wetgeving had, heeft België pas in 1979 een eerste regelgeving die de asbeststofontwikkeling in de fabriek beperkte, uitgevaardigd. België heeft in 1997-1998, als laatste van de ons omringende landen, het gebruik van asbest verboden. De andere landen hebben het voor ons gedaan, te beginnen met de Scandinavische landen, Denemarken, Groot-Brittannië, Nederland, Duitsland, Frankrijk en dan pas België. Kortom, de sociale consensus, waarop de relaties tussen werknemers en werkgevers gestoeld zijn, heeft in het nadeel van de werknemers en het publieke belang gespeeld. Tot in 1996 is men immers asbest blijven storten.

Ik herinner me de hallucinerende beelden van de fabriek in Mol, waar het asbest uit het gebouw van de Europese Commissie gemengd werd met cement om naar een klasse 1-stortplaats nabij Antwerpen gebracht te worden. We zijn er echter in geslaagd om ook te filmen hoe in een ander deel van de fabriek het asbest werd gemengd met cement, bestemd voor de gebruiker. Dat was in 1995.

De Belgische consensus heeft niet gewerkt, men is tot midden de jaren negentig doorgegaan met het blootstellen van de bevolking en de werknemers aan risico's, waarvan het gevaar nochtans bekend was van voor de Tweede Wereldoorlog. Het risico op longkanker was daarenboven vanaf het midden van de jaren vijftig beschreven in Zuid-Afrikaanse, Britse en Amerikaanse epidemiologische studies. Dat was vanaf 1960 ook het geval voor longvlieskanker of mesothelioom, de specifieke asbestkanker.

Ook Justitie heeft haar rol niet vervuld. De werknemers, die slachtoffer zijn van asbest, kunnen slechts gelijk krijgen van de rechter als ze een opzettelijke fout van hun werkgever kunnen aantonen. Dat is bijna niet te bewijzen. Het maakt deel uit van een historisch compromis tussen werknemers en werkgevers dat eigenlijk de arbeidsrechtelijke immuniteit van de werkgever betekent. Er zijn twee processen geweest

en de opzettelijkheid is in geen van beide gevallen bewezen. De werknemer moet immers aantonen dat de werkgever de bedoeling had hem te doden. Dat is bijna onmogelijk. In Frankrijk hanteert men de notie onverschoonbare fout. Op basis daarvan zijn er vele processen gevoerd en schadevergoedingen toegekend.

Een onverschoonbare fout betekent dat de werkgever, gezien de kennis op dat moment, de kwalijke gevolgen van asbest had moeten kennen en zijn werknemers had moeten beschermen. Bij ons werden de werkgevers niet gestimuleerd om iets te ondernemen tegen asbest, hen kon namelijk niets overkomen.

Daarenboven kan men zelfs zeggen dat ze strafrechtelijke immuniteit hadden, want tot nog toe is er niets ondernomen tegen de bedrijven. De foutnotie bewijst dat ons land ook op wetgevend gebied is tekortgeschoten.

Ik kom tot de zogenaamde vierde macht, de pers. Ondanks het feit dat onze uitzendingen begonnen zijn in 1977, dus dertig jaar geleden, en een twaalftal programma's omvatten, zijn we niet gevolgd door de geschreven pers, de Nederlandstalige noch de Franstalige. Natuurlijk waren de meeste asbestbedrijven in Vlaanderen gevestigd. We waren erg geïsoleerd. Toen ik bij mijn hoofdredacteur ging pleiten voor een nieuw asbestprogramma, kreeg ik als antwoord: "Jij weer met je asbest." Asbest is pas een probleem geworden met het Berlaymontgebouw in 1995. Dat was heel laat.

De politici hebben het probleem niet ter harte genomen, maar ze werden niet aangespoord door werknemers, werkgevers of een pers, gemobiliseerd voor het onderwerp.

Vragen van de leden

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: De wet op de arbeidsongevallen voorziet in opzettelijkheid voor alle beroepsziekten, niet alleen voor asbestgelieerde. Pas als dat bewezen is, kan men de werkgever voor de correctionele rechtbank dagen. Die opzettelijkheid is inderdaad niet gemakkelijk te bewijzen.

Mevrouw Joke Schauvliege: Is de sociale consensus de enige reden waarom er in België zo laat maatregelen genomen zijn?

Mevrouw Marie-Anne Mengeot: Vooral het lobbyen van de industrie heeft een belangrijke rol gespeeld. De asbestindustrie was een speerpunt van de multinationale industrie, georganiseerd op wereldwijd vlak. We hebben uittreksels van bijeenkomsten waarop ze hun verdediging organiseerden. In België bestond zoals gezegd het CIAB, dat heel overtuigend was. Dat centrum nodigde journalisten uit om hen te beïnvloeden en hen onder druk te zetten. Er was ook een asbestmultinational in België, namelijk Eternit. Dat was doorslaggevend.

De reden waarom er niet eerder maatregelen genomen zijn, is dat het Belgische consensusmodel niet gespeeld heeft. Het is mogelijk dat de werkgelegenheid doorslaggevend was voor de vakbonden. De asbestindustrie bezat blijkbaar veel invloed in het ministerie van Arbeid. Hoe kan men anders verklaren dat er geen register bestaat van de asbestziekten of van mesotheliomen? Hoe valt anders te verklaren dat het ministerie ons geen gegevens bezorgde maar voor informatie doorverwees naar Eternit zelf? Eternit was een van de vijf belangrijke asbestmultinationals van dat moment en was heel invloedrijk in alle niveaus van onze samenleving. Het Belgische consensusmodel heeft tegen de asbestarbeiders en uiteindelijk tegen de maatschappij gewerkt, want asbest is hier later verboden dan in de ons omringende landen, met als gevolg meer asbest in het milieu en meer zieken.

De heer Rudi Daems: Mevrouw Mengeot acht niet alleen de producent maar ook de federale overheid, in het bijzonder de administratie Gezondheid, de media en de sociale partners verantwoordelijk. Dragen de gewesten verantwoordelijkheid?

De spreker heeft het over een akkoord tussen de producenten en de sociale partners. Wat staat daarin? Wanneer is dat afgesloten? Kunnen we een exemplaar daarvan krijgen om de juridische en morele verantwoordelijkheid te beoordelen?

In ons land bestaat nog altijd geen regeling voor de onverschoonbare fout. Op federaal niveau is er een wetsvoorstel van bijna alle partijen, maar zowel vanuit de liberale als socialistische partijen zijn er kritische stemmen te horen. Wat vindt de spreker van dat voorstel?

Hoe denkt de spreker over het aangekondigde fonds voor asbestslachtoffers? De federale premier heeft gezegd dat er voor 2007 een bedrag van 10 miljoen euro in gestort wordt. Hoe denkt u dat het fonds gestijfd moet worden? Het is immers nog niet duidelijk of producenten zullen bijdragen en wat de criteria zullen zijn om erkend te worden als milieuslachtoffer.

Mevrouw Marie-Anne Mengeot: Het historische akkoord is het akkoord over de beroepsziekten waardoor een werknemer eigenlijk automatisch schadeloos gesteld wordt, zonder dat hij de fout van zijn werkgever moet bewijzen. Aan die afspraak houden de sociale partners zich nog altijd. In het geval van asbest heeft het zich tegen de werknemers gekeerd. Omdat er geen straf was, zijn de werkgevers ongestoord doorgegaan met het uitstallen en verkopen van hun product. Dat zijn de grenzen van het historische akkoord van het Fonds voor de beroepsziekten en de bijna automatische schadeloosstelling van de werknemer. Die moet alleen voldoen aan een aantal criteria om een vergoeding te ontvangen.

De werkelijkheid is echter niet zo mooi als de theorie. Heel veel asbestslachtoffers zijn niet vergoed. Hun dossier wordt verworpen omdat de criteria van het fonds restrictief zijn. Ze krijgen geen vergoeding, niet omdat hun ziekte niet veroorzaakt is door hun werk, maar omdat de criteria van het fonds geen rekening houden met het volledige asbestprobleem.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Enerzijds is er het strafrecht waar de opzettelijkheid bewezen moet zijn om iemand voor de correctionele rechtbank te dagen. Als dat lukt, krijgt men een vergoeding bovenop de vergoeding van het arbeidsongevallenrecht. Het kan bijvoorbeeld gaan om een morele vergoeding.

Anderzijds is er het arbeidsongevallenrecht, waar de spreker op alludeert. Als een werknemer kan bewijzen dat hij ten gevolge van zijn werk een beroepsziekte heeft, krijgt hij automatisch alle vergoedingen. Dat zijn twee aparte kwesties.

De heer Rudi Daems: Geldt dat historische akkoord enkel voor asbestslachtoffers of geldt het voor alle beroepsziekten? Staat het op papier?

Mevrouw Marie-Anne Mengeot: Het geldt inderdaad voor alle beroepsziekten en niet enkel voor de slachtoffers van asbest. De beperkingen van dit akkoord blijken echter duidelijk in de asbestkwestie. De industrie heeft verhinderd dat er maatregelen genomen werden en heeft de autoriteiten ervan overtuigd dat het mogelijk was om op een veilige manier met asbest om te gaan. Dat was de theorie van het zogenaamde gecontroleerde gebruik van asbest.

In Frankrijk zijn er processen gevoerd op basis van de notie onverschoonbare fout. De werkgever had de nadelen van asbest kunnen kennen, maar heeft desondanks zijn werknemers niet beschermd. Dergelijke fout is te bewijzen. Bij ons is het gewone recht min of meer gescheiden van het arbeidsrecht. In de asbestkwestie is een opzettelijke fout niet te bewijzen.

Daarom zijn er in Frankrijk duizenden processen gevoerd op basis van onverschoonbare fout. In België zijn de eisen van de twee arbeiders die een proces hebben aangespannen, afgewezen omdat de opzettelijkheid van de werkgever niet aangetoond kon worden. Dat stimuleert de werknemers niet om zich tot de rechtbank te wenden en moedigt evenmin de werkgevers aan om maatregelen te nemen. Uiteindelijk ondervinden ze geen gevolgen van hun daden.

Wat de grond van de zaak betreft, heeft België, meer dan onze buurlanden, fouten gemaakt door het late ingrijpen en bij het beheer van de dossiers. België moet die fouten herstellen. We kennen de toestand van de publieke middelen, maar de eisen van de slachtoffers zijn rechtvaardig en redelijk. Het gaat om een bijkomende vergoeding voor beroepsslachtoffers. Voor de werknemers bestaat er een kader, maar voor de slachtoffers van asbest in het milieu bestaat er niets. Al die slachtoffers met mesothelioom en longkanker die wonen rond asbestbedrijven hebben nergens recht op. Die onrechtvaardigheid moet rechtgezet worden.

Zolang de slachtoffers werken, krijgen ze een vergoeding van het Fonds voor de beroepsziekten. Dat fonds vergoedt immers de arbeidsbeperkingen, maar herstelt geen onrecht, een ziekte, een vroegtijdige dood. Sterven aan asbest is altijd voortijdig.

Ik denk dat de heer Jonckheere meer kan zeggen over de eisen aangaande een fonds voor de asbestslachtoffers, dat de vergoeding van de beroepsslachtoffers aanvult en ook milieuslachtoffers vergoedt.

De gewesten zijn nu verantwoordelijk omdat ze bevoegd zijn voor het milieu, voorheen was die verantwoordelijkheid secundair. Het is evident dat het federale niveau verantwoordelijk is voor het falen. Het ministerie van Arbeid, het ministerie van Volksgezondheid, het ministerie van Justitie zijn de pijlers van de nationale overheid. Het is spijtig dat de federalisering het probleem gespreid heeft, want momenteel zijn er zelfs geen nationale statistieken meer. Elke gewest registreert zelf, vaak op een erbarmelijke wijze.

Het klopt dat de meeste asbestverwerkende bedrijven in Vlaanderen gelegen zijn, maar er waren ook Waalse bedrijven die gebruik maakten van asbest. In het hele land is asbest gebruikt. Het is dus een federale verantwoordelijkheid, het zou niet juist zijn als de gewesten nu moeten opdraaien voor de fouten van dat niveau. Natuurlijk hebben de gewesten een verantwoordelijkheid voor het beheer van de erfenis: de asbeststortplaatsen, de vervuilde sites enzovoort. Tot 1997 werd gebruik gemaakt van asbest. Op tal van plaatsen is het dus nog aanwezig. Daar moet op een correcte manier mee omgegaan worden.

De heer Xavier Jonckheere, voorzitter van de Belgische Vereniging van Asbestslachtoffers (Abeva)

Over het ontstaan van Abeva

De heer Xavier Jonckheere, voorzitter van de Belgische Vereniging van Asbestslachtoffers (Abeva): In naam van de asbestslachtoffers dank ik u voor de gelegenheid om in deze commissie te spreken.

Ik ben bijna vier jaar voorzitter van de Abeva. De vereniging is ontstaan door de wil van twee families, die een dierbare ouder door asbest verloren hadden en die het onrecht dat hen werd aangedaan niet konden verdragen. Ik ben de vertegenwoordiger van een van beide families. Ik ben de zoon van mevrouw Françoise Van Noorbeek, gestorven aan mesothelioom in juli 2000. Mesothelioom wordt ook pleurakanker of longvlieskanker genoemd. Op dit moment kent de medische wereld alleen asbest als veroorzaker van die ziekte.

Mijn moeder is op dezelfde wijze als alle omwonenden in Tisselt en Kapelle-op-den-Bos met asbest in contact gekomen. Ze leefde in de omgeving van een fabriek die asbest als grondstof gebruikte. Andere families hadden vaders of zonen in de fabriek. De omwonenden leefden daarenboven in een huis dat veel producten op basis van asbest bevatte. De producten bevonden zich niet alleen in de huizen maar ook in onze directe omgeving. De opritten, de weggetjes in de tuin, waren aangelegd met restproducten, die de fabriek aan de lokale bevolking schonk.

Mijn moeder was weduwe sinds 1987, mijn vader, ingenieur bij Eternit, was ook overleden aan mesothelioom, dezelfde ziekte, veroorzaakt door asbest. Hij heeft die ziekte opgelopen als werknemer bij Eternit en dat is dus in 1986 erkend door het Fonds voor de beroepsziekten. Hij heeft een schadevergoeding ontvangen van het fonds. In mei 2003 is mijn broer, 43 jaar oud, ook overleden aan mesothelioom. Zoals mijn moeder heeft hij nooit gewerkt in een fabriek, noch bij Eternit, noch elders. Hij is dus niet beroepsmatig in contact gekomen met asbest. Zoals mijn moeder is hij niet erkend door het Fonds voor de beroepsziekten omdat de ziekte niet uit zijn professionele situatie voortvloeide. Het is een zogenaamd milieuslachtoffer, want hij heeft de ziekte opgelopen omdat hij in de buurt van een asbestverwerkend bedrijf woonde. Allicht bracht mijn vader via zijn kledij ook asbeststof in huis. Onze woning en de omgeving waren vergeven van asbest. Dat is trouwens nog altijd zo. Als kind speelden we met afvalstoffen van het bedrijf. Er was geen enkel verbod. Het was voldoende om een touw op te heffen en een zeil te verplaatsen om met de stoffen in contact te komen. Een touw is niet voldoende om kinderen tegen te houden.

Mijn broers en ik hebben bijkomende medische onderzoeken ondergaan. Die onderzoeken hebben een aanzienlijke inhalatie van asbeststof vastgesteld. De bindweefselvorming in onze longen bewijzen dat. Voor haar dood is mijn moeder een proces gestart tegen de firma Eternit. Ze wou dat het burgerlijke recht de firma Eternit erkende als verantwoordelijke voor haar ziekte en nakende dood. Haar proces loopt nog altijd. Tot nog toe is dat het enige geval van milieubesmetting dat de burgerlijke of strafrechtelijke rechtbank behandelt.

Om de burgerlijke aansprakelijkheid van een werkgever aan te tonen moet een zieke werknemer, erkend door het Fonds voor de beroepsziekten, aantonen dat de werkgever een opzettelijke fout heeft begaan, dus bewijzen dat de werkgever de werknemer ziek heeft willen maken. Dat is, zoals gezegd, onmogelijk. Het proces van de heer Luc Van den Broek heeft dat trouwens aangetoond. Hij was een asbestslachtoffer, erkend door het Fonds voor de Beroepsziekten. Zijn proces bij het burgerlijke gerecht tegen zijn werkgever is niet geslaagd.

De huidige uitkeringsregeling ontslaat de werkgever van zijn verantwoordelijkheden. De bedrijven, die het fonds stijven, hebben als tegenprestatie hun immuniteit geëist. Een uitkering zal natuurlijk nooit opwegen tegen de onherstelbare schade aan de gezondheid, maar moet minimum de economische, sociale en morele schade vergoeden. Daar houdt het fonds momenteel geen rekening mee.

De eisen zijn des te meer gerechtvaardigd als men er rekening mee houdt dat de asbestvervuiling, die

almaar grotere proporties aanneemt, voorspelbaar was en dat de industrie de gevaren al lang kende.

Eisen van Abeva

Samen met de echtgenote van de heer Van den Broeck en een paar sympathisanten hebben we de vereniging opgericht in december 2000. Het is een vzw, die de eisen gebundeld heeft. Ons doel is om voor alle personen, getroffen door een asbestgelieerde ziekte, het statuut van slachtoffer te verkrijgen. Die mensen, en ik ben een van hen, hebben nooit gevraagd om ziek te worden, om te lijden. Een andere eis is een rechtvaardig herstel van de schade, voortvloeiend uit de blootstelling aan asbest op het Belgische grondgebied. Vandaag krijgen de beroepszieken een vergoeding, alle andere slachtoffers ontvangen niets met uitzondering van de tussenkomst van de mutualiteiten. Ze ontvangen geen vergoeding voor hun arbeidsongeschiktheid. Het is evident dat iemand met kanker niet meer kan werken. De zelfstandigen kunnen geen beroep doen op het Fonds voor de beroepsziekten. Die beroepscategorie ontvangt dus niets.

Een volgende eis is een totaal verbod van de toepassing, de commercialisering en het gebruik van asbest en asbesthoudende producten in het volledige land. Dat verbod is er relatief laat gekomen, namelijk in 1998. De gevaren van asbest waren echter al veel langer bekend. Onze vereniging van slachtoffers heeft het recht te weten waarom dat verbod er pas zo laat is gekomen. In andere landen was dat veel vroeger het geval.

Elke verjaring tussen de blootstelling en het uitbreken van de ziekte moet opgeheven worden. De ziekten die verband houden met asbest zijn voornamelijk kankers, zoals mesothelioom, longkanker of slokdarmkankers. Die kankers hebben een lange latentiefase. Tussen de blootstelling en het uitbreken van de ziekte verloopt soms meer dan dertig jaar. We zijn bang dat het gerecht het misdrijf als verjaard zal beschouwen omdat de blootstelling zo lang geleden plaatsgevonden heeft.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Voor arbeidsongevallen is de verjaringstijd vijf jaar, voor de burgerlijke gevallen mag tussen de fout en de burgerlijke vordering dertig jaar verlopen.

De heer Xavier Jonckheere: Een volgende eis is de erkenning van de onverschoonbare fout in het Belgische recht. Het zal moeilijk zijn om die notie ingevoerd te krijgen want in tegenstelling tot het Franse recht kent het Belgische recht ze niet.

Na verloop van tijd hebben we echter begrepen dat onze acties zich moesten concentreren op bepaalde aspecten. Onze eisen over de grond van de zaak, dus over het asbest, waren en zijn belangrijker.

Omdat het asbestprobleem is wat het is, kwamen andere eisen op de voorgrond, zoals een veiligere verwerking van de asbestafval en het opstellen van een register van mesothelioom. Het was immers belangrijk om de plaatsen waar mesothelioom frequent voorkomt, en dus de kritische punten, te bepalen. In Knack verscheen er in de editie van 25 oktober 2006 een kaart van Vlaanderen met de incidentie van longvlieskanker. In Kapelle-op-den-Bos sterven relatief gezien meer mensen dan elders.

Voorts vragen we een betere bewaking van de werven voor asbestverwijdering, de sanering van de vervuilde industriële sites en de volledige realisatie van een asbestinventaris. Een Belgische wet verplicht om dergelijke inventaris op te stellen. Die wet wordt niet nageleefd. Momenteel weet men dus niet goed in welke gebouwen er asbest is en in welke hoeveelheid. Tal van mensen leven, werken, komen in dergelijke gebouwen en worden dus zonder het te weten blootgesteld aan asbest.

Voorts vragen we de stimulering van maatregelen voor een beter afvalbeheer op particulier niveau. Dat is de verantwoordelijkheid van de gewesten. De informatieverschaffing aan de medische wereld moet ook verbeteren. Sommige artsen kennen de asbestgelieerde ziekten nog niet.

Sinds zeven jaar staat onze vereniging vooral ten dienste van de slachtoffers en de bevolking om meer informatie te geven over asbest. We merken dat er piekmomenten zijn: als erover gepraat wordt in de pers, bellen de mensen. Op andere momenten is het veel rustiger, hoewel die rust relatief is. We hebben veel getuigenissen en namen van slachtoffers verzameld. Ze hebben allemaal gezegd dat ze het gevaar van het product niet kenden. Allen hebben ze bevestigd dat er geen enkel beschermingsmiddel ter hunner beschikking gesteld werd. Allemaal voelen ze zich in de steek gelaten, en niet begrepen. Ik herhaal dat die personen nooit gevraagd hebben om ziek te worden en nu om herstel vragen. Om die redenen richt onze vereniging haar strijd vooral op de oprichting van een asbestfonds. Dat fonds moet dienen om alle asbestslachtoffers correct te vergoeden.

In 2002 hebben de senatoren Johan Malcorps en Alain Destexhe een wetsvoorstel ingediend voor de

oprichting van een dergelijk fonds. De Ecolo-volksvertegenwoordiger Muriel Gerkens heeft in 2004, met steun van onze vereniging, een tekst ingediend. We steunden trouwens ook het eerstgenoemde wetsvoorstel. Als slachtoffervereniging hebben we actief meegewerkt aan het opstellen van de tekst van mevrouw Gerkens. Dat was een werk van lange adem dat de goedkeuring had van de vakbonden, maar ook medeondertekend was door de voornaamste politieke partijen, zowel van het noordelijke als van het zuidelijke deel van het land. Die tekst voorzag in een betere bescherming van de slachtoffers, maar nog altijd ruim onder het niveau van de voorzieningen in onze buurlanden, Frankrijk en zelfs Nederland.

De laatste weken kent het probleem, zonder twijfel dankzij de media-aandacht, een grotere belangstelling van de politieke wereld en de regering. De premier heeft de oprichting van een asbestfonds aangekondigd. Dat is goed nieuws, we zijn echter nog niet gehoord en beschikken dus over bijzonder weinig informatie over dat fonds. Als vereniging van slachtoffers vragen we om gehoord te worden. We vragen eveneens dat het wetsvoorstel dat opnieuw ingediend werd in september 2006, ook overwogen zou worden.

Zolang er asbest is, zullen er slachtoffers vallen. Ik herinner u eraan dat er meer dan 3000 verschillende toepassingen zijn van asbest. Asbest is niet alleen gebruikt door Eternit. Natuurlijk is dat het meest bekende bedrijf, maar asbest werd overal gebruikt. Het is belangrijk om een dynamisch beleid te voeren om de effecten tegen te gaan: betere informatie van de bevolking, van de medische wereld, sanering van de vervuilde sites enzovoort. Het is evident dat de federalisering en de decentralisatie een en ander niet vergemakkelijkt. De gemeenschappen en gewesten erven een probleem dat de federale staat verwaarloosd heeft. De vooruitzichten zijn daarenboven niet rooskleurig. Het aantal slachtoffers stijgt nog steeds. Epidemiologische studies tonen daarenboven aan dat de situatie in Europa, maar ook in België, slecht is.

De catastrofe had kunnen vermeden worden. Dat heeft mevrouw Mengeot voldoende aangetoond. Ik denk dus dat niet alleen de staat, maar ook de politieke wereld, de economische wereld, de pers en zelfs de burgers ervoor moeten zorgen dat er eindelijk rekening gehouden wordt met dit probleem. Ik heb het ook over de verantwoordelijkheid van de burger. Als elkeen van ons gereageerd had, zou een en ander sneller aangepakt zijn.

Drie weken geleden heb ik, met meer dan 5000 anderen, deelgenomen aan een Franse manifestatie in Parijs. Wij zijn in België al fier als we 300 personen kunnen mobiliseren voor dergelijke manifestatie. Waarom zetten mensen in Frankrijk zich meer in? Is dat het gevolg van een mentaliteit? Ik ben op zoek gegaan naar slachtoffers en heb onderzocht waarom ze geen actie ondernemen. Slachtoffers hebben andere zorgen aan het hoofd dan te demonstreren. Ze zijn uitgeput door hun ziekte en willen zich verzorgen. De dierbaren, de families beleven zware tijden. Als dan de dood overwint, willen de achtergeblevenen vooral de pijnlijke periode achter zich laten. Ze willen zich met andere aangelegenheden bezig houden. Dat is begrijpelijk.

Het is evident dat als iedereen geprotesteerd had, het probleem sneller aangepakt zou zijn.

Activiteiten van Abeva

Mevrouw Christine Bogaert: Ik ben sinds 2004 lid van Abeva. Ik heb mijn beide ouders verloren door mesothelioom. Mijn vader is overleden in 1997, mijn moeder vorig jaar. Mijn ouders werkten beiden in een Brussels bedrijf, waar asbest in verschillende vormen aanwezig was. Toen mijn vader overleed, wist ik weinig over asbest. Acht jaar later, toen mijn moeder stierf, vond ik dat ik moest ingrijpen. Via internet ben ik terechtgekomen op de site van Abeva.

Mijn taak is het centraliseren van de Nederlandstalige contacten. Het aantal contacten schommelt. Gezien de recente aandacht voor dit probleem, is er de laatste maanden meer reactie. De mensen die ons contacteren, zijn vooral slachtoffers of hun naaste familieleden. Ze hebben allerlei vragen. We verstrekken algemene informatie, van medische tot administratieve, en bieden ook morele steun. Er is veel onwetendheid. Beroepsslachtoffers weten dat ze in contact gekomen zijn met asbest, ze kennen dus de oorzaak. Tal van milieuslachtoffers weten niet veel over het probleem en begrijpen niet goed wat hen overkomt. Het is onze taak die mensen te steunen en ze wegwijs te maken.

Onze belangrijkste taak is mensen te sensibiliseren en te mobiliseren zodat dergelijke catastrofes voortaan vermeden kunnen worden. We moeten denken aan onze kinderen, daarom moet er ingegrepen worden.

Vragen van de leden

De heer Rudi Daems: Hoe wordt volgens u het asbestfonds best gestijfd? Welke criteria zijn belangrijk?

Uiteraard moeten ook zelfstandigen en mensen die in de omgeving van de producenten wonen in aanmerking komen. Zijn er nog bijkomende voorwaarden?

Eternit zal het bestaande fonds voor werknemers en hun familieleden in Kapelle-op-den-Bos verruimen tot omgevingsslachtoffers. Dat is een mooie geste maar ook een druppel op een hete plaat. Het probleem van asbest situeert zich immers niet alleen in die gemeente. De kaart in Knack van deze week verduidelijkt dat. Wat denkt u over het voorstel van Eternit?

Moeten slachtoffers die beroep doen op de supplementaire vergoeding van Eternit een verklaring tekenen waarin ze bepaalde dingen beloven? Zo ja, wat is de inhoud van die belofte?

De heer Xavier Jonckheere: Het is evident dat we eisen hebben die we ingewilligd willen zien. Ofwel willen we ze snel realiseren en trachten we een compromis te bereiken, ofwel nemen we meer tijd en stellen hogere eisen. Gezien de politieke wereld, die traag in beweging komt, gezien het omvangrijke lobbywerk en gezien de omvang van het asbestprobleem, is het misschien best om een compromis na te streven. Asbestgerelateerde ziekten zijn niet alleen door Eternit veroorzaakt, asbest is terug te vinden in de ijzer- en staalindustrie, de scheepvaart, de spoorwegen, zelfs in de militaire wereld. Het is evident dat we willen dat de economische wereld zijn verantwoordelijkheid neemt, maar dat zou leiden tot oeverloze discussies.

Daarom hebben we, samen met de volksvertegenwoordiger Gerkens, een keuze gemaakt. We hebben de economische wereld terzijde geschoven en onze vragen aan de staat gericht. Ook de staat heeft immers een enorme verantwoordelijkheid.

Nu speelt er zich een pingpongspelletje af waarbij de staat zegt dat ze over onvoldoende informatie beschikte om tijdig wetten uit te vaardigen. De industriële wereld daarentegen zegt dat hij steeds alle wettelijke voorschriften gevolgd heeft. De ene kaatst de bal dus naar de andere. Dat is de reden waarom een en ander zo lang geduurd heeft.

We hebben er dus voor geopteerd de staat het fonds te laten stijven, maar het is duidelijk dat we elke poging van de politieke wereld om de industrie het fonds te laten financieren, zullen goedkeuren.

Eternit heeft inderdaad beslist om zijn fonds open te stellen voor omwonenden. We appreciëren dat maar het heeft wel lang geduurd. Het heeft ook lang geduurd eer Eternit met eigen fondsen zijn zieke werknemers vergoedde. Werknemers die bij Eternit gewerkt hebben en mesothelioom hebben, krijgen een premie van 42.500 euro. Die premie wordt ook uitgekeerd aan huisgenoten van werknemers die overlijden aan mesothelioom. Eternit heeft nu aangekondigd dat de premie ook aan mensen die in de directe omgeving van Eternit wonen, gegeven zal worden, mits natuurlijk aan een aantal voorwaarden voldaan is.

Sommige omwonenden zullen nog steeds uit de boot vallen. Eternit zal immers ergens de grens moeten trekken, bijvoorbeeld 10 kilometer rond het bedrijf. Mensen die net iets verder wonen zullen dan niet vergoed worden.

Ik heb ook gehoord dat mensen die schadevergoeding krijgen, een document moeten ondertekenen. Ik heb gesproken met iemand die ertegen was dat zijn vader het ondertekende. Ik heb het document niet gezien en de persoon in kwestie ook niet. Niet hij, maar zijn vader heeft deelgenomen aan de gesprekken met Eternit. U kan die vraag beter stellen aan meneer Hoste. Ik vermoed dat hij het bestaan van dergelijke overeenkomst zal toegeven maar eraan zal toevoegen dat die overeenkomst de persoon in kwestie niet zal hinderen om naar het gerecht te stappen. Ik ben er niet zo zeker van dat het inderdaad het geval is.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: De bepalingen van die overeenkomst mogen alleszins niet ingaan tegen de openbare orde. We zullen het er vanmiddag over hebben in de hoorzitting met de heer Hoste.

De heer Bart Martens: In welke mate is het voor de slachtoffers van belang dat de producenten of verwerkers van asbest ook bijdragen aan dat fonds? Er zijn pro's en contra's. Het is natuurlijk goed dat producenten hun verantwoordelijkheid nemen en hun fout erkennen. Anderzijds bestaat het gevaar dat ze voorwaarden gaan stellen. Het papier dat de milieuslachtoffers moeten ondertekenen als ze aanspraak willen maken op de premie van het slachtofferfonds, is een goed voorbeeld. Het zou allicht goed zijn als we dergelijk contract eens onder ogen zouden kunnen krijgen. Wat vindt de spreker ervan als mensen een papier moeten ondertekenen waarin ze beloven geen burgerrechtelijke procedure aan te spannen?

Mevrouw Bogaerts zegt dat ze wil vermijden dat dergelijke rampen zich voordoen. Heeft de vereniging aanbevelingen voor preventieve maatregelen? Pleit ze voor de Franse regeling waarbij een woning niet

kan verkocht worden als er geen attest bij is dat ze asbestvrij is? Eist ze een soort tegemoetkoming voor de verwijdering van asbest in woningen? Het zou bijvoorbeeld kunnen gaan over een soort fonds, gestijfd door de overheid of de producenten, om op hun kosten asbest in woningen te verwijderen. Wat zijn de eisen op dat vlak? Ik heb gehoord dat de vereniging het asbestfonds een warm hart toedraagt, maar over renovatie, de verwijdering van asbest, vermijden dat kopers de onschuldige bezitters worden van een asbestrijke woning, heb ik weinig of niets gehoord.

De heer Xavier Jonckheere: Op dit moment is er enkel sprake van een schadeloosstelling voor omwonenden van Eternit. Er bestaat geen asbestfonds voor andere slachtoffers. In het wetsvoorstel van mevrouw Gerkens staat dat de schadevergoeding het slachtoffer niet verhindert om een vordering in te stellen tegen een vermoedelijke verantwoordelijke. Ik denk dat het belangrijk is dat een vordering mogelijk blijft.

Slechts enkele slachtoffers hebben zich tot Justitie gewend. Ik denk niet dat het fonds ervoor zal zorgen dat slachtoffers meer rechtsgedingen zullen aanspannen. Gerechtelijke procedures duren lang, slachtoffers zien er vaak niet het einde van omdat ze sneller overlijden, mijn moeder is daar het bewijs van. Procedures zijn daarenboven duur en slachtoffers hebben andere zorgen aan hun hoofd.

Een andere oplossing is dat de slachtoffers zich, zoals in Frankrijk, verenigen. Bepaalde advocaten hebben het initiatief genomen, zich gespecialiseerd en hebben klachten gegroepeerd. Dat heeft meer impact en is minder duur. In België is dat vooralsnog niet gebeurd. Dat heeft misschien te maken met de Belgische mentaliteit.

Momenteel bestaat er geen enkele stimulans voor de juiste verwijdering van asbestafval. In Wallonië moeten de mensen een zogenaamde big bag kopen, hun asbestafval daarin doen en naar gespecialiseerde containerparken brengen. De inhoud wordt daarna naar gespecialiseerde afvalstortplaatsen gebracht. De wetgeving is anders in Wallonië, Brussel en Vlaanderen. De Vlaamse wetgeving op het vlak van het asbestafval is niet echt duidelijk. Als mensen moeten betalen om hun afval kwijt te geraken, zijn ze meer geneigd om het illegaal te storten of om een container te huren en het tussen ander afval te stoppen. We zijn voor financiële stimulansen om de bevolking aan te moedigen om het afval juist te verwijderen. Dat is een regionale bevoegdheid. Dergelijke maatregel zal trouwens veel geld kosten want asbest is overal.

Mevrouw Christine Bogaerts: Een van onze Vlaamse leden heeft onderzocht hoe asbest behandeld werd in het containerpark van zijn gemeente. Er stond ergens een container in een vergeethoekje en daar kon asbest in gedeponeerd worden. Er waren absoluut geen veiligheidsmaatregelen.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: In mijn gemeente is er een aparte asbestcontainer in het containerpark. De burger moet betalen om asbest daar te laten. Asbestafval wordt onmiddellijk afgedekt en door een gespecialiseerde firma opgehaald. Iedereen is misschien niet even zorgzaam. Een openbaar bestuur is verplicht om de procedure voor de inzameling en verwijdering van asbest te volgen. Het kan natuurlijk dat sommige gemeenten daar een loopje mee nemen.

Mevrouw Marie-Anne Mengeot: In Frankrijk is een asbestinventaris bij de verkoop van een gebouw verplicht, het asbest moet echter niet verwijderd zijn. De koper moet wel op de hoogte zijn van het feit dat er asbest is in het gebouw. Er moet trouwens ook een loodinventaris zijn. Er zijn immers nog andere risico's dan asbest.

Ik heb de wetgeving in België onderzocht. Momenteel is de verwijdering van asbest een regionale bevoegdheid. De regels verschillen inderdaad, maar hebben de neiging om op elkaar afgestemd te geraken. De big bag in Brussel of Wallonië kan ook een slechte zaak zijn. Een verantwoordelijke van een containerpark zei me ooit dat de hoeveelheid asbest die ze te verwerken kregen, veel minder dan verwacht was. Sommigen willen de kost van een dergelijke zak vermijden. Er bestaat dus altijd het risico van sluikstorten.

Ik denk dat een gelijke wetgeving in de drie delen van het land nodig is. Het land is te klein voor dergelijke verschillen. In Brussel en Wallonië moet asbest gestort worden in een stortplaats klasse 1, in Vlaanderen op een stortplaats klasse 2. Dat maakt dat de kosten verschillen. Het is vreemd dat vrachtwagens met asbest in Vlaanderen zonder zeil mogen rondrijden, terwijl dat niet kan in de andere landsdelen.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: De grote uitdaging is natuurlijk het bouwafval. Asbest maakt daar deel van uit. Het probleem is dat asbest tussen het bouwafval gestort wordt terwijl het eigenlijk een aparte behandeling zou moeten krijgen. In gyproc-platen zit ook asbest en dat komt bij het bouwafval terecht. Dat scheiden zal de grote moeilijkheid zijn.

Mevrouw Joke Schauvliege: Slachtoffers kloppen bij de vereniging aan voor informatie. Klopt het dat de medische en wetenschappelijke wereld eigenlijk nog weinig weten over asbest en de behandeling van asbestziekten? Heeft de vereniging ook op dat vlak specifieke eisen? Moet de overheid meer sensibiliseren?

De heer Xavier Jonckheere: Er zijn nog altijd artsen die niets afweten van asbestgelieerde ziekten. Het gebeurt nog te vaak dat een arts bij het overlijden van een patiënt aan kanker of asbestose, hartstilstand als doodsoorzaak opgeeft. De dood kan natuurlijk te wijten zijn aan een hartstilstand, maar die is dan veroorzaakt door de kanker of door ademhalingsmoeilijkheden. Er moeten misschien maatregelen getroffen worden zodat artsen ook die specifieke kankers in rekening brengen.

Gisteren nog bekeek ik de uitzending op de RTBF waarin de toenmalige bedrijfsarts van Eternit zei dat er bij hem geen enkel geval van asbestose of mesothelioom bekend was. Dat doet vragen rijzen over de rol van de arbeidsgeneesheer in het algemeen. Bepaalde arbeiders van de asbestcementfabriek Coverit bij Bergen, die ondertussen haar deuren gesloten heeft, zijn nooit geïnformeerd over hun gezondheidstoestand. Ze moesten röntgenfoto's laten maken van hun longen en enkele maanden later sloot de fabriek. Ze vroegen zich af of het ene met het andere te maken had.

Het is belangrijk om de bevolking te blijven informeren. Dat is essentieel. Natuurlijk riskeert men dat de bevolking het onderwerp beu wordt. Het probleem is dermate uitgebreid, asbest is overal, op het werk, in de woonplaats, in de scholen enzovoort. We beschikken over een getuigenis van een persoon die gezien heeft dat kinderen met blote handen asbestafval moesten verwijderen in een school. Dat is onaanvaardbaar en toch bestaat het. Informatie aan de bevolking is even belangrijk als de creatie van een fonds en de reglementering van de afvalverwijdering.

Mevrouw Marie-Anne Mengeot: De medische wereld bleef tot voor kort stil. Er is nog geen epidemiologische studie, die naam waardig, uitgevoerd. Het is trouwens de bedoeling van Abeva om brochures te maken voor publieke doeleinden en dus ook voor de medische wereld. Een deel van de longkankers zijn te wijten aan asbest en niet aan tabak, en dat wordt vaak niet op die manier geregistreerd.

De heer André Van Nieuwkerke: Voor een goede preventie is het nodig om een degelijk overzicht te hebben van de producten waarin asbest verwerkt is. Zo is het niet duidelijk of er bijvoorbeeld nog asbest zit in gyproc. We zouden een zicht moeten hebben op de producten die gevaarlijk zijn. De meerderheid van de bevolking ligt niet wakker van dat probleem.

De heer Bob Ruers, juridisch adviseur Comité van Asbestslachtoffers Nederland

De heer Bob Ruers, juridisch adviseur Comité van Asbestslachtoffers Nederland: Ik heb begrepen dat deze commissie het vooral wil hebben over asbest in het milieu en minder in de arbeidsomgeving. Ik zal me daarom op de milieukwestie concentreren. Ik ben advocaat in Utrecht en behartig voornamelijk de belangen van asbestslachtoffers. Ik doe eigenlijk al vijftien jaar niets anders. Ik zie bijna dagelijks asbestslachtoffers. Op die ervaringen is een belangrijk deel van mijn uiteenzetting gebaseerd.

Historiek

In de Romeinse tijd dacht men dat asbest een plantaardige vezel was, zo fijn en zacht was het. Het is echter gewoon een grondstof die uit de bodem komt. Asbest komt voor op heel veel plaatsen in de wereld. Een aantal landen produceert nog steeds asbest waaronder Canada, Rusland, Kazachstan, Brazilië. Er wordt helaas nog meer dan 2 miljoen ton asbest per jaar geproduceerd.

De asbestvezel valt gemakkelijk uit elkaar. De fijnste vezels, die in de longen terug te vinden zijn, worden uitgedrukt in micron, dat zijn slechts duizendste millimeters. Het zijn precies die vezels die de kanker veroorzaken. Ze kunnen niet waargenomen worden met het blote oog. Eens in het lichaam, gaan ze er nooit meer uit.

Precies die eigenschappen die asbest zo geschikt maken voor bouwtoepassingen, maken het zo gevaarlijk voor de gezondheid. Het is onverwoestbaar, eenmaal in het milieu, blijft het daar.

In Canada ligt, midden in het grote asbestwinningsgebied tussen Quebec en Montreal, het plaatsje Asbestos. De asbestwinning is daar in 1878 begonnen en duurt vandaag de dag voort. De Jeffreymine in Asbestos is jarenlang de grootste mijn ter wereld geweest.

De heer Stumphius, bedrijfsarts van de maatschappij De Schelde, heeft in 1969 een belangrijk proefschrift

geschreven dat duidelijk maakte hoe gevaarlijk asbest was. Hij had namelijk op de scheepswerf 22 gevallen van mesothelioom vastgesteld. Dat bleken niet de mensen te zijn die zelf met asbest werkten, maar wel diegenen eromheen. Kort nadat hij het proefschrift geschreven had, wilde de Canadese Asbestos Corporation een grote verwerkingsfabriek van asbest bouwen in Vlissingen. De Asbestos Corporation was toen de tweede grootste asbestproducent ter wereld. De Emsens-familie, de eigenaar van Eternit, had een groot aandeel in die firma. De heer André Emsens was toen directeur en had de toestemming gevraagd om een grote verwerkingsfirma in Vlissingen te bouwen.

Het havenschap, aan wie de aanvraag gericht was, heeft advies gevraagd aan dokter Stumphius. Hij heeft onderzoek verricht en een aantal alarmerende cijfers op een rij gezet. Zo bepaalde hij onder meer het aantal inadembare vezels per kilogram afval, namelijk vijfmaal 10^{14} of 500.000.000.000.000 inadembare vezels. Mede op basis van die informatie heeft het havenschap de aanvraag geweigerd. Vervolgens heeft de familie Emsens geprobeerd om die fabriek in Gent te bouwen, eigenlijk een tiental kilometer van de grens. De Nederlandse overheid heeft met de Belgische contact gezocht en de Belgische overheid heeft ook geen toelating gegeven. Een jaar later is de fabriek gevestigd in het Noord-Duitse Bremen en heeft daar vijftien jaar geproduceerd.

Het gebruik van asbest is na de Tweede Wereldoorlog enorm toegenomen, met name in de cementindustrie. Een internationaal tijdschrift dat onder auspiciën van Eternit werd uitgegeven, de Internationale Asbestzement Revue, zingt in 1957 de lofzang over asbest "een sensationeel nieuw patent, waarvan men het procédé een utopie had genoemd". Meer dan 100.000 arbeiders werkten toen al met asbestcement.

Er zijn inderdaad nog andere bedrijven dan Eternit die met asbest gewerkt hebben. Van alle asbest in de jaren zestig, zeventig en tachtig ging meer dan driekwart naar de productie van asbestcement. Dat maakt het probleem zo groot. De omzet van de wereldproductie van asbestcement vertienvoudigde tussen 1945 en 1975. Daarna daalde de productie omdat de westerse landen de gevaren ontdekten. De huidige productie bedraagt nog 2 miljoen ton. Asbest wordt voornamelijk in de derde wereld, maar ook in Oost-Europa, China, India en Brazilië gebruikt.

Hoewel daarnet gezegd is dat het risico van mesothelioom pas in de jaren tachtig duidelijk werd, is het ontdekt rond 1960. Voor die tijd wist men al dat inademing van asbest tot asbestose kon leiden. In de jaren vijftig wist men al dat asbest longkanker kan veroorzaken. Dat is later in vele onderzoeken bevestigd. In die periode begonnen overheden maatregelen te nemen, in het ene land natuurlijk al wat sneller dan in het andere. In Nederland werd na het proefschrift van Stumphius een commissie opgericht om te bekijken of men asbest kon vervangen en verbieden. In 1975 werd er door de overheid een plan voor een wetswijziging neergelegd. Als reactie stuurde Eternit een brief naar de Nederlandse overheid waarin stond dat de gevaren van inademing van asbestcementstof louter op vermoedens berustten. Op dat moment stierven er in Nederland al ongeveer 150 mensen per jaar aan mesothelioom. Eternit heeft alles gedaan om het verbod in Nederland tegen te houden en dat is helaas twintig jaar gelukt. Pas in 1993 werd asbest volledig verboden in Nederland. In 1976 zegt Eternit in zijn jaarverslag dat de asbestvezels gebonden in cement zich anders gedragen dan de gewone asbestvezel en dus ongevaarlijk zijn. Het beweert zelfs dat die bewering bewezen is door "ver doorgevoerde wetenschappelijke rapporten". Die rapporten bestaan niet.

Frequentie

In Nederland is een longarts die de diagnose mesothelioom stelt, verplicht dat te melden. De overheid registreert dat. Het feit dat er aanzienlijk meer mannen getroffen worden, bewijst de beroepsgebondenheid van de ziekte. Er werkten heel weinig vrouwen in de Nederlandse industrie. Daarom is het aantal vrouwen dat mesothelioom kreeg, in de periode 1969-2001 ongeveer gelijk gebleven, terwijl het aantal mannen sterk stijgt. Op dit moment zijn er in Nederland 400 gevallen van mesothelioom per jaar, ongeveer 50 vrouwen en 350 mannen. Dat aantal stijgt nog steeds, we verwachten dat die stijging nog tien jaar aanhoudt, en pas dan afvlakt.

Daarnaast sterven er in Nederland jaarlijks nog 400 tot 600 mensen aan asbestgerelateerde longkanker. Een kleiner aantal patiënten sterft aan asbestose. Het totale aantal asbestslachtoffers in Nederland is ongeveer 1000 per jaar. Voor België zal dat aantal niet veel kleiner zijn, in andere landen, Italië, Frankrijk, Duitsland zijn die cijfers nog veel hoger. In Engeland zijn er momenteel 2000 gevallen van mesothelioom alleen al per jaar. Het is dus echt een gigantisch probleem. In Nederland sterven er bijvoorbeeld meer mensen aan asbestgerelateerde ziekten dan in het verkeer.

Eternit heeft in Goor, een plaatsje in Noord-Nederland, in 1937 een fabriek opgericht. Het was een grote fabriek maar niet zo groot als de moederfabriek in

Kapelle-op-den-Bos. Sinds 1930 is Eternit-Nederland een volledige dochteronderneming van Eternit-België. Dat was een wereldconcern. In Nederland kwamen na de Tweede Wereldoorlog alle asbestcementbedrijven in handen van Eternit-België. De huidige onderhandelingen over schadevergoeding worden dan ook met de Belgische maatschappij gevoerd. De Nederlandse directie wordt daarbij aan de kant gezet.

Asbest in het milieu

De productie van asbestcement zorgde voor afvalproducten. Voor het storten van dat afval moest geld betaald worden. Dat deden de bedrijven liever niet, dus gaven ze het weg aan omwonenden, die enkel voor vervoer moesten zorgen. Die praktijken zijn blijven bestaan tot het einde van de jaren zeventig. Het gevolg is dat talloze wegen, tuinpaden en erven in de buurt van de fabriek in Goor verhard zijn met Eternit-afval. Het asbeststof komt gewoon vrij als je eroverheen loopt of rijdt en dus adem je het in.

Er zijn nog talrijke openbare wegen in natuurgebied die aangelegd zijn met asbestafval. De gemeenten hebben nog niet overal de verplichte sanering uitgevoerd. Op sommige plaatsen staan zelfs bordjes die de bestuurders aanmanen langzaam te rijden omdat er asbest rondstuift.

Eternit was een multinational met fabrieken in 35 landen en overal werd het asbestcement op dezelfde manier geproduceerd. De hoeveelheid afval, fijn stof enzovoort was dus overal hetzelfde. De cijfers in de rondgedeelde tabel bewijzen hoe omvangrijk het probleem wel is.

Categorieën slachtoffers

Er is veel asbest in het milieu. Er zijn dan ook een aantal categorieën asbestslachtoffers. De arbeidsgerelateerde slachtoffers zijn de werknemers die in de asbestindustrie werkten. Met de thuissituatie bedoelen we de personen die samenwoonden met de werknemers en dus via werkkledij en dergelijke asbestvezels inademden. Het gebeurt geregeld dat kinderen en huisvrouwen mesothelioom kregen van de kledij van hun vader of man. Het gebeurt zelfs dat de vader, die in de fabriek werkte, kennelijk niet ziek is, maar dat zijn vrouw en kinderen wel mesothelioom krijgen. De meeste arbeiders en hun naasten krijgen schadevergoeding, er is veel voor geprocedeerd maar uiteindelijk hebben ze allemaal gewonnen. Nu is er daar geen discussie meer over, er wordt gewoon betaald.

In twee andere categorieën, namelijk milieublootstelling en consumenten lopen nog processen. Een consument die een asbestproduct gekocht en gebruikt had, en daarna ziek werd, heeft gelijk gekregen van onze hoogste rechter, Eternit is dus aansprakelijk. Voor milieublootstelling lopen er nu twee proefprocessen. Eternit geeft daar nog niet toe, meestal doet het bedrijf dat pas als de hoogste rechter het in het ongelijk stelt. Dat geldt ook voor de andere werkgevers.

Het gevaar van asbest in het milieu is moeilijk te bewijzen. Zoals gezegd, krijgen echter heel weinig vrouwen mesothelioom. In de regio Goor is uitvoerig onderzoek, betaald door de overheid, uitgevoerd naar het aantal vrouwen dat mesothelioom kreeg. Blootstelling op het werk of in de thuissituatie werd buiten beschouwing gelaten. Uit dat onderzoek bleek dat er een oversterfte was bij vrouwen en dat dus in die regio mesothelioom bij vrouwen aanzienlijk meer voorkwam. De Nederlandse overheid is daar enorm van geschrokken. De regering heeft toen besloten om voor 2010 het hele gebied te saneren. Bij eerdere onderzoeken waren er al 450 locaties rond de fabriek gevonden waar de bodem vervuild was met asbest. Er volgt nu bijkomend onderzoek. De sanering zal heel veel kosten.

Vervuiling van het milieu levert dus een groot risico op. Ook het afvalprobleem is gigantisch. Nederland staat iets verder dan België, maar nog niet ver genoeg. We hebben asbest uit de grond gehaald en in het milieu gebracht, nu komt het erop aan om de vezel uit het milieu te halen en veilig op te bergen, zo niet zullen de generaties na ons nog met onze asbestvervuiling te kampen hebben.

Vragen van de leden

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Hoe worden in Nederland dergelijke gevallen arbeidsrechtelijk, strafrechtelijk en burgerrechtelijk behandeld?

De heer Bob Ruers: In het arbeidsrecht was er voor 1967 de arbeidsongevallenwet. De ongevallenwet is ongeveer honderd jaar geleden tot stand gekomen. In de meeste landen in West-Europa waren er soortgelijke wetten. Het Fonds voor de beroepsziekten is heel goed vergelijkbaar met het Nederlandse systeem van voor 1967. Ook toen konden slachtoffers in Nederland alleen maar een schadevergoeding krijgen als hun aandoening voorkwam op lijsten van beroepsziekten.

In 1967 is Nederland echter overgestapt op de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). Het betekende de overstap van het beroepsrisico naar het sociale risico. Het deed er vanaf toen niet meer toe hoe men blootgesteld was, als men de ziekte had, kreeg men schadevergoeding. Dat was een belangrijke wijziging maar dat betekende ook dat de immu-

niteit van de werkgever verdween. Dat blijkt duidelijk uit de ontwikkeling van de rechtsspraak over de aansprakelijkheid van de werkgever sinds 1967.

Als een werknemer een asbestgerelateerde ziekte heeft, krijgt hij sowieso de premie van de WAO, maar daarbovenop kan hij de werkgever aanspreken voor een volledige schadevergoeding. Het bedrag voor loonderving is meestal niet zo hoog want vaak leven de slachtoffers niet zo lang, maar het smartengeld bedraagt wel ongeveer 50.000 euro. Werknemers kunnen dat bedrag opeisen voor de rechtbank maar sommige bedrijven, waaronder Eternit, betalen gewoon. Ook in het Britse systeem is er naast de uitkering van het fonds een aanvullende vergoeding op basis van het burgerlijke wetboek mogelijk.

In Nederland kan er dus geen vergoeding geëist worden via het strafrecht, wel via de burgerrechtelijke procedure.

De heer Bart Martens: Klopt het dat in Nederland een vorm van objectieve aansprakelijkheid geldt waarbij de werknemer geen fout van de werkgever moet aantonen? In België moet er immers niet alleen een causaal verband met de schade zijn maar moet ook nog een fout aangetoond worden.

De heer Bob Ruers: In Nederland moet een verwijtbare tekortkoming, dus kort gezegd een fout, ook aangetoond worden. Een arbeider die tussen 1960 en 1980 werkte op een scheepswerf en zo in contact gekomen is met asbest, moet kunnen aantonen dat zijn arbeidsomstandigheden van die aard waren dat er contact was en dat de werkgever in 1960 wist dat asbest gevaarlijk was en er niets aan gedaan heeft.

De heer Bart Martens: Dat wordt bij ons nog niet als een fout beschouwd. Als de werkgever binnen de wet bleef, binnen zijn vergunningsvoorwaarden en dergelijke, is de fout moeilijk aan te tonen.

De heer Bob Ruers: In Nederland wordt geen rekening gehouden met de wettelijke bepalingen, maar wel met de wetenschappelijke en technische kennis die op dat moment voorhanden was. De advocaat moet gewoon aantonen dat de werkgever wist of behoorde te weten dat werken met asbest gevaarlijk was.

De heer Bart Martens: Een gelijkaardige bepaling staat ook in ons bodemsaneringsdecreet.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Bij ons is de rechtspraak ook gegroeid naar het Nederlands model. Tot eind jaren zeventig was het bijvoorbeeld bijna onmogelijk om de staat aansprakelijk te stellen. Nu aanvaardt de rechtspraak dat een beklaagde, niettegenstaande alle wettelijke bepalingen gerespecteerd zijn, toch aansprakelijk kan zijn. Dat is echter nog niet vastgelegd in de wet.

De heer Bart Martens: Heeft u zicht op de gevolgen van de nieuwe Europese richtlijn over milieuschade en milieuaansprakelijkheid?

De heer Bob Ruers: Ik ken die richtlijn nog onvoldoende.

De heer Rudi Daems: Klopt het dat er sinds 1967 een vergoedingensysteem bestaat voor oud-werknemers en voor omgevingsslachtoffers?

De heer Bob Ruers: Dat klopt. De werkgever kan sindsdien aansprakelijk gesteld worden omdat hij mensen heeft blootgesteld aan asbest terwijl hij kon weten dat het gevaarlijk was.

De heer Rudi Daems: Is die aansprakelijkheid beperkt? Ik heb gehoord over een slachtoffer dat geen aanspraak kon maken op de bijkomende vergoeding omdat hij te ver van een asbestverwerkend bedrijf woonde.

De heer Bob Ruers: Ik zal een voorbeeld geven. Als een man overlijdt aan mesothelioom, krijgt de weduwe een uitkering op grond van een van de sociale wetten. Zij heeft echter, zeker als haar echtgenoot relatief jong was, nog behoorlijk wat bijkomende schade, bijvoorbeeld de inkomstenderving. Die vorder ik als advocaat volledig terug van de werkgever. Soms is dat 5000 euro maar soms ook 200.000 euro. Dat hangt van de situatie van de achtergebleven familie af.

Om ook milieuslachtoffers die bijvoorbeeld verder van een fabriek wonen, vergoed te krijgen, zetten we industrie en politiek onder druk. We organiseren de slachtoffers, we oefenen druk uit op het parlement en stappen naar de rechter. Op die drie terreinen beweegt stilaan een en ander. Eternit heeft de boot altijd afgehouden, maar wil sinds begin 2006 ook iets voor de milieuslachtoffers doen. In een gerechtelijke procedure ontkent het bedrijf elke betrokkenheid maar tegelijkertijd biedt het een vergoeding aan. Daarvoor moeten de mensen in bepaalde gemeenten rond de fabriek wonen. Het bedrijf neemt dus zelfs geen straal als uitgangspunt. Mensen die niet in die gemeenten wonen, krijgen het niet, de anderen wel.

Het is een tijdelijke regeling van Eternit. De mensen hoeven trouwens helemaal geen papier te tekenen. De vordering geschiedt via een advocaat en Eternit betaalt.

Dat is ooit anders geweest, want ik herinner me dat een van de eerste milieuslachtoffers die in de omgeving van de Eternitfabriek woonde, zelf naar het bedrijf is toegestapt om een schadevergoeding te eisen. Ze heeft die gekregen maar moest een papier tekenen waarin ze beloofde geen ruchtbaarheid aan de zaak te geven. Dat heeft ze ook niet gedaan, want ze is gestorven, maar ik heb het contract van haar echtgenoot gekregen. Het was dus een vorm van zwijggeld.

De heer Rudi Daems: Hoeveel processen zijn er in Nederland al gevoerd en waren die succesvol?

De heer Bob Ruers: Op alle vier de terreinen, arbeid, thuissituatie, milieu en consument, hebben we processen gevoerd. De eerste processen gingen over de arbeidsblootstelling en startten in 1989. Tien jaar later hoefde dat zelfs niet meer. Als iemand met mesothelioom kan aantonen dat hij in een Eternitfabriek gewerkt heeft, krijgt hij een schadevergoeding van Eternit. Ook voor de huisgenoten was het eerst nodig om naar de rechtbank te stappen, terwijl Eternit de slachtoffers nu gewoon vergoedt.

Ook voor de consumenten betwistte Eternit eerst hun rechten, maar vorig jaar hebben we gewonnen voor de hoge raad en hun rechten liggen nu ook vast. Nu zijn we nog aan procederen over twee milieuzaken, die zullen allicht ook bij de hoogste rechtbank belanden.

De heer Rudi Daems: Waarover gaan de onderhandelingen tussen Eternit-België en de Nederlandse overheid?

De heer Bob Ruers: Er zijn twee discussies gaande. Vooreerst hebben we gepleit voor de oprichting van een soort fonds voor een algemene uitkering en erkenning van de milieuslachtoffers. Eternit heeft toen de voornoemde tijdelijke regeling uitgevaardigd, maar de overheid wil graag een regeling voor alle milieuslachtoffers in Nederland. Er is discussie tussen het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) en Eternit over hoe breed het fonds moet zijn en wie het zal financieren. Daarover wordt al twee jaar gepraat.

De tweede discussie is voor Eternit nog belangrijker. De overheid hanteert het principe dat de vervuiler betaalt. De overheid is bereid om alle verontreiniging rond de fabriek in Goor op te ruimen maar eist de kosten daarvoor wel terug van Eternit. De schade wordt geraamd tussen de 50 en 100 miljoen euro. De regering heeft vorig jaar aan het parlement bevestigd dat ze vindt dat Eternit dat moet betalen. Die onderhandelingen verlopen heel stroef, want Eternit ontkent dat het schuldig is en meent dat het dus niet hoeft te betalen.

De heer André Hoste, afgevaardigd bestuurder van Eternit NV

Inleiding

De heer André Hoste, afgevaardigd bestuurder van Eternit: Bij de aankondiging van de hoorzitting in de plenaire vergadering van 12 juli 2006 heeft de voorzitter van deze commissie gezegd dat het de bedoeling is om een duidelijk en volledig beeld te krijgen van het probleem. Hij heeft eraan toegevoegd dat de hoorzitting een aanmoediging kan zijn voor de uitvoerende macht om de asbestsites te saneren en de dossiers van de slachtoffers en hun nabestaanden samen te stellen. Het is in het licht van die doelstellingen dat ik graag van de gelegenheid gebruik maak om de leden van de commissie nadere toelichting te verschaffen over de initiatieven die Eternit al genomen heeft en nog plant voor de slachtoffers, die wij ten zeerste betreuren, en de sanering van onze eigen terreinen.

Vooraf wil ik toch twee belangrijke opmerkingen geven. Eternit heeft enkel asbestcement geproduceerd en verhandeld. Asbestcement is slechts één van de vele toepassingen van asbest in België. In het specifieke segment van asbestcement waren er naast Eternit nog een vijftal andere producenten. De secretaris van de commissie kan bevestigen dat ik de suggestie gedaan heb om niet alleen Eternit maar ook vertegenwoordigers van andere ondernemingen op deze hoorzitting uit te nodigen opdat de commissieleden zich een zo volledig mogelijk beeld zouden kunnen vormen. Ik vernam en begrijp dat het niet haalbaar is, maar vraag dan ook begrip voor het feit dat Eternit slechts een van de vele betrokkenen is.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Dat is reeds eerder in de hoorzitting bevestigd door andere sprekers.

De heer André Hoste: Dan is het duidelijk dat asbest een ruim maatschappelijk probleem is.

Nu wordt er jaarlijks ongeveer 2 miljoen ton asbest ontgonnen. De voornaamste landen waar asbest

wordt aangetroffen zijn Brazilië, Canada, Rusland, maar ook Zimbabwe en China. De eigenschappen van asbest leken zo aantrekkelijk dat asbest gebruikt is in allerlei toepassingen. Asbest is gebruikt in textiel, dichtingen, remvoeringen en isolatie. Spuitasbest is toegepast in schepen en gebouwen. Asbestcement is een van die toepassingen. Bij die discussie is het van belang een onderscheid te maken tussen gebonden en ongebonden toepassingen. Ongebonden asbest kan vrij gemakkelijk loskomen. Onder meer de petrochemie, de staalnijverheid, de non-ferro industrie, de nucleaire sector waren betrokken. Het is dus niet zo dat er maar één bedrijf met asbest werkte. De toepassing van Eternit was een hechtgebonden toepassing.

De andere Belgische asbestcementproducenten waren voornamelijk gevestigd in Vlaanderen, de enige uitzondering was Coverit in het Waalse Harmignies. Asbestcement werd daarenboven ingevoerd uit landen als Italië, Spanje, maar ook Tsjechië.

Sinds begin van de jaren zeventig evolueert de wetgeving in België. De bescherming van werknemers tegen blootstelling aan asbest is een federale bevoegdheid. De regio's zijn bevoegd voor het beheer van afvalstoffen en de verspreiding van asbestvezels in het milieu. Uiteindelijk is asbest in 1998 in België verboden. Toch waren er tot 2005 nog een aantal uitzonderingen, met name voor speciale dichtingen.

Onze maatschappij wordt vandaag nog geconfronteerd met de gevolgen van het grootschalig gebruik van asbest in het verleden en dit op twee vlakken, namelijk gezondheid en milieu. Asbestvezels kunnen enkel bij inademing gezondheidsrisico's met zich meebrengen. De ziekten zijn voornamelijk het gevolg van beroepsmatige blootstelling. Het gaat vooral over hoge blootstellingen, waarmee ik niet wil beweren dat lage blootstellingen nooit gevaarlijk zijn. De lange latentietijd voor mesothelioom van gemiddeld 40 jaar, bemoeilijkt de discussie. Bij het personeel van Eternit is de gemiddelde latentietijd 46 jaar. Jaarlijks overlijden in België ongeveer 200 mensen aan de specifieke asbestkanker, mesothelioom of long- of buikvlieskanker.

Er is inderdaad een hoge incidentie van mesothelioom in Kapelle-op-den-Bos, weliswaar op basis van kleine absolute aantallen. Die vaststelling moet echter gerelativeerd worden met absolute cijfers. Ik heb op basis van cijfers van het Vlaamse Agentschap voor Zorg en Gezondheid, de gevallen van mesothelioom in een aantal steden en gemeenten, waar asbest gebruikt is, op een rij gezet. Voor de periode 1999-2003 waren er 7 gevallen in Kapelle-op-den-Bos, 83 in Antwerpen, 23 in Gent, 18 in Willebroek, 16 in Sint-Niklaas, 11 in Temse, 4 in Kortrijk en 3 in Mol.

Er zijn wel degelijk asbestslachtoffers in Kapelle-op-den-Bos. Van de zeven hierboven genoemde gevallen zijn er zeker zes beroepsgevallen – werknemer of huisgenoot – , in een geval is het niet zo duidelijk of de besmetting veroorzaakt is door een andere industrie of door milieublootstelling of door Eternit.

Bestaande vergoedingsregeling

België heeft een Fonds voor de beroepsziekten. Dat staat onder het toezicht van het ministerie voor Sociale Zaken. Het fonds vergoedt alleen beroepsslachtoffers die een arbeidsovereenkomst hebben, dus werknemers. Zelfstandigen of huisgenoten kunnen geen beroep doen op het fonds. Er zijn sectoren zoals de spoorwegmaatschappij NMBS of het ministerie van Landsverdediging, die aparte regelingen hebben.

Maatregelen genomen door Eternit

De kennis van het gevaar is geëvolueerd. In functie van de inzichten en de kennis van de tijd en op basis van de evoluerende wetgeving, heeft Eternit maatregelen genomen die redelijkerwijze van haar mochten verwacht worden. Ik noem als voorbeeld het vervangen van de jutezakken voor asbest door plasticzakken, de invoering van automatische zakopeners, de ontstoffingsinstallaties, het nat malen van asbest. Ondanks die voorzorgen, hebben wij slachtoffers te betreuren.

Eternit heeft vrijwillig een regeling ingevoerd voor de eigen mensen. Dat is een teken van erkenning van hun moeilijke situatie. We handelen dus uit menselijke overwegingen. In 2000 hebben we een eigen regeling uitgewerkt voor werknemers, meestal gepensioneerden die een mesothelioom ontwikkelen. De maatregel werd het jaar daarna uitgebreid tot de huisgenoten. Onlangs hebben we beslist om ook omgevingsslachtoffers uit de gemeenten Kapelle-op-den-Bos en Tisselt te vergoeden. Tot op vandaag hebben we geen onderbouwde weet van milieuslachtoffers. We horen echter dat er een bezorgdheid bestaat hierrond. De mensen die voldoen aan de voorwaarden van die regeling ontvangen een forfaitaire en eenmalige som van 42.381 euro. Eternit heeft geen kennis van andere Belgische bedrijven die een dergelijke uitkering zouden toekennen.

Voorts hebben we ook een vervroegde uittredingsregeling voor arbeiders die lang met asbest gewerkt hebben. In de collectieve arbeidsovereenkomst van de

vezelcementsector staat dat mensen die voor 1980 in dienst gekomen zijn, de mogelijkheid hebben om op 55 in plaats van 58 jaar met brugpensioen te gaan. Aanvullend werkt Eternit een bijkomende regeling uit voor arbeiders die tussen 1980 en 1997, de datum van stopzetting van het asbestgebruik, in dienst gekomen zijn. Wettelijk zijn we verplicht om hen outplacement aan te bieden. Die werknemers worden daarenboven nog opgeroepen door de VDAB, de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding. Daar zou de Vlaamse overheid iets kunnen aan doen. Hetzelfde geldt trouwens voor werknemers die 20 jaar in drie ploegen gewerkt hebben, en met 56 jaar op pensioen kunnen. Dat laatste heeft echter niets te maken met het asbestprobleem.

De regeling van Eternit met betrekking tot mesothelioom is ingegaan in 2000. Gemiddeld hebben we acht gevallen per jaar gehad. Dat betekent ongeveer 5 percent van de 200 jaarlijks geschatte gevallen van mesothelioom in België. Eternit is voorstander van een nationale regeling voor alle mesothelioomslachtoffers.

Aanwezigheid van asbest op bedrijfsterreinen en in gebouwen

OVAM is bevoegd voor asbest in het milieu. Eternit heeft, onder toezicht van en in samenspraak met OVAM, al zijn terreinen ofwel afgedekt ofwel gesaneerd. Een oude stortplaats in Tisselt, gebruikt tussen 1940 en 1960, is in 1993, conform de instructies van OVAM, afgedekt en afgesloten. Uit de regelmatige metingen blijkt geen verhoogd asbestrisico. Een recentere stortplaats, toegekend in de vergunning van 1987-1988, is in 2004 afgedekt en afgesloten, conform de instructies van OVAM. Ook daar gebeurden regelmatig metingen die geen verhoogd asbestrisico aantoonden.

In de jaren negentig zijn er een reeks besluiten genomen aangaande de inventarisatie van asbest en asbesthoudende producten. Ieder bedrijf moest tegen 1 januari 1995 een inventaris hebben. Eternit heeft die uiteraard opgesteld. Het is trouwens niet alleen een inventaris maar ook een beheersprogramma. Dat betekent dat er bij de verwijdering van asbestmateriaal heel strikte maatregelen dienen gevolgd te worden. Dat wordt beheerd door de federale overheid.

Inzake afbraakwerken is er een nieuw koninklijk besluit van 16 maart 2006. Het is een goed KB, ons inziens is er echter behoefte aan bijkomende opleiding en informatie van de vakmensen. Voor particulieren heeft de Vlaamse overheid een brochure 'Asbest in en om het huis' opgesteld. Ik denk dat een intensievere communicatie welkom is.

Eternit krijgt geregeld vragen van vakmensen en particulieren over zijn producten maar ook over andere asbesthoudende producten. We beantwoorden die vragen. Samen met de federatie van de dakdekkers hebben we een opleidingsprogramma op punt gesteld voor de afbraak van asbestcementdaken.

In Vlaanderen is er jaarlijks ongeveer 7 miljoen ton bouw- en sloopafval, 50 à 60.000 ton daarvan is asbestcement. Dat is procentueel weinig maar toch een aanzienlijke hoeveelheid die met de nodige voorzorg behandeld moet worden. Belangrijk daarbij is opleiding. Eternit werkt mee aan een opleiding om stortplaatsuitbaters het verschil te leren tussen asbestcement en asbestvrije producten. Er moeten voldoende stortplaatsen zijn om sluikstorten te vermijden. Elk gemeentelijk containerpark zou een aparte sectie moeten hebben om asbestcementafval met de nodige voorzorgen op te slaan.

Voorts wil ik het hebben over het zogenaamde draailingenproject. Draailing is het afval dat ontstaat als de twee uiteinden van een buis afgedraaid worden. Dat afval werd in de jaren vijftig tot zeventig aan particulieren gegeven om parkings en opritten te verharden. OVAM heeft onderzocht hoeveel percelen vervuild zijn, het saneringsprogramma start begin 2007. Eternit is daarbij betrokken.

Kortom, asbest werd op grote schaal en door vele sectoren en ondernemingen gebruikt tijdens de vorige eeuw. Asbestcement was één van de vele toepassingen. Vijf percent van alle jaarlijkse mesothelioomslachtoffers zijn gerelateerd aan Eternit. Dat zijn er in elk geval te veel, maar het betekent wel dat asbest een breed maatschappelijk probleem is. Eternit erkent en betreurt de moeilijke situatie van de slachtoffers.

Maatregelen van de overheid

Voor zover ik weet, is Eternit echter het enige bedrijf dat iets doet voor de slachtoffers, bovenop de wettelijke voorzieningen. Ik heb al uitgelegd wat we doen voor de werknemers, de huisgenoten en de omgevingsslachtoffers. Eternit is voorstander van een nationale regeling voor alle mesothelioomslachtoffers.

De Vlaamse overheid kan zorgen voor voldoende stortcapaciteit en voor een afgiftemogelijkheid in elk containerpark. De Vlaamse overheid kan er daarenboven voor zorgen dat de juiste mensen opleiding

en informatie over asbestverwijdering krijgen. Dat zijn meestal vakmensen maar ook particulieren. De vervroegde uittredingsregeling moet, zoals gezegd, administratief aanpast worden zodat werknemers die vroeger met pensioen gaan omdat ze met asbest gewerkt hebben, niet meer opgeroepen worden door de VDAB.

Ik stel vast dat in het asbestdossier beslissingen en activiteiten uit het verleden beoordeeld worden met de bril van vandaag. We kunnen de klok niet terugdraaien, maar ik wil als voorbeeld wel eens proberen om de klok vooruit te draaien. Wat kan de samenleving, de overheid en deze commissie doen om te vermijden dat over pakweg tien of twintig jaar de gedelegeerd bestuurder van bijvoorbeeld een gsm-operator zal moeten verschijnen om uit te leggen waarom er in 2006 nog altijd gsm's op de markt gebracht werden? U begrijpt dat wat ik zeg, provocatief is. Maar vandaag zijn er studies die aantonen dat mensen die in de nabijheid van gsm-masten wonen, een risico lopen. In de jaren zestig waren er ook studies die het gevaar van asbest aantoonden. We moeten echter altijd voorzichtig zijn met het beoordelen van gebeurtenissen van veertig jaar geleden.

Vragen van de leden

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Eternit, een belangrijke speler, is het dus eens met de oprichting van een fonds voor asbestslachtoffers. Hoe ziet de spreker de concrete uitvoering van dergelijk fonds? Vanmorgen zijn er twee denksporen gelanceerd: een korte procedure met een beperktere vergoeding of een langere procedure, waarbij elk geval apart wordt bestudeerd, en een mogelijk hogere vergoeding.

De heer André Hoste: Het is niet aan Eternit om voorstellen te doen over de vergoeding van de slachtoffers via een fonds van de overheid. Dat is de taak van de overheid. Er is trouwens al een wetsvoorstel dienaangaande. Het enige waar ik voor pleit is een eenvoudig en duidelijk systeem dat economisch haalbaar is voor iedereen. Eternit is bereid om voor zijn slachtoffers te betalen. Veel bedrijven die met asbest gewerkt hebben, bestaan niet meer. Er zijn ook zelfstandigen die met asbest hebben gewerkt. De overheid moet beoordelen hoe ze die problemen verhelpt.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Eternit ziet het dus principieel wel zitten maar onder bepaalde voorwaarden.

De heer André Hoste: Mijns inziens zou het best zijn de verschillende actoren rond de tafel te brengen om een oplossing te vinden.

De heer Jos Bex: De spreker somt de verantwoordelijkheden van de overheid op, maar vergeet de verantwoordelijkheden van de producent. Ik vind bijvoorbeeld dat een producent in eerste instantie zelf moet zoeken naar mogelijkheden om zijn restproducten kwijt te geraken. Vanmorgen is trouwens gezegd dat diegene die het product uit de grond haalt om er winst mee te maken, er ook moet voor zorgen dat het uit het milieu gehaald wordt. Dat is geen taak van de overheid. Die kan dat wel verplichten maar de producent moet het uitvoeren. Dat zal veel geld kosten, maar nu kost het ook veel geld aan de maatschappij.

Ik vind dat de overheid niet moet zorgen voor afgiftemogelijkheid op het containerpark. De overheid moet ervoor zorgen dat fabrikanten en producenten op eigen kosten op de containerparken een container plaatsen. Het zijn niet de gemeenten en de overheid die de opleiding en informatie in eerste instantie moeten verstrekken, maar wel diegenen die de producten op de markt brengen.

Ik mis de rol van de producent in uw uiteenzetting. Ik ben het met u eens dat we in de toekomst nog met dergelijke problemen geconfronteerd zullen worden. Allicht zijn er nog tal van producten op de markt die schadelijk zijn. Ik blijf er dus van overtuigd dat we het probleem moeten oplossen vóór de feiten. Als een producent met een nieuw product op de markt komt, moet hij kunnen aantonen dat het geen schadelijke gevolgen heeft voor de huidige of komende generaties. Ik ben het ermee eens dat niet alle gevolgen nu al ingeschat kunnen worden, maar de producenten leveren nog te weinig inspanningen.

De heer André Hoste: De asbesthoudende producten werden destijds verkocht binnen de wettelijke bepalingen. Het waren normale producten. Een Europese richtlijn heeft later bepaald dat asbesthoudende producten, onder andere asbestcement, gevaarlijk afval zijn. Toen wij het verkochten, wisten we niet dat het ooit als gevaarlijk product beschouwd zou worden. Asbest zat in tal van producten, er waren heel veel producenten. Van alle voormalige grote asbestcementproducenten blijven er in België maar twee over: Eternit en een bedrijf in Sint-Niklaas.

De heer Jos Bex: Ik heb het niet over individuele bedrijven maar wel over de producenten. Ik heb gepleit voor een betere kennis over nieuwe producten. Ik wil alle bedrijven die producten op de markt brengen, voor hun verantwoordelijkheid plaatsen en laten bijdragen in het financieren van alle, door de spreker opgenoemde, taken van de Vlaamse overheid.

Ik maak geen verwijten over het verleden, ik wil alleen dat de producenten voortaan wel verantwoordelijk zijn.

De heer Rudi Daems: Het is niet onze bedoeling om een kruisvaart te organiseren tegen Eternit alleen. Eternit heeft wel een belangrijke verantwoordelijkheid. Het is een grote speler op wereldniveau. De spreker heeft het over import uit Italië, Frankrijk, Zwitserland enzovoort. Het verband tussen die bedrijven is de Eternit- of Etexgroep. Ik denk dat er voor meer dan 5 percent van alle mesothelioomslachtoffers in België een band met Eternit bestaat.

De vergelijking met de gsm's gaat niet helemaal op, veertig tot vijftig jaar geleden bestond er een wetenschappelijke consensus over het feit dat asbest een probleem was. Er werd toen al een verband gelegd met long- en longvlieskanker. Vandaag is er nog geen wetenschappelijke zekerheid over gsm's. Daarom pleit mijn fractie voor het voorzorgsprincipe. Zolang er geen wetenschappelijke zekerheid is, vragen we voorzichtigheid. Daarom hebben we een voorstel van decreet geschreven om voorzorgsmaatregelen te nemen zodat we over veertig jaar geen spijt krijgen over de installatie van bepaalde gsm-masten.

De heer André Hoste: U betwist de 5 percent. Of het nu 5, 6 of 7 percent is, telt niet voor mij. Het is te veel. Ik ben de eerste om dat toe te geven. Mijn boodschap is dat veel andere sectoren en bedrijven met hetzelfde probleem kampen. Daar wordt niet over gesproken. Er wordt alleen maar over Eternit gesproken. We zijn een bekende naam. Dit gezelschap moet het debat open kunnen trekken.

Ik geef de heer Daems volledig gelijk wanneer hij het over het voorzorgprincipe heeft. In de jaren zestig en zeventig was dat principe echter niet zo duidelijk. Anders had België niet zo lang koolmijnen gehad.

De heer Rudi Daems: Sta me toe het daar niet eens mee te zijn. Al in 1960 wezen enkele wetenschappers erop dat er een gezondheidsprobleem is met asbest. De Europese Commissie beschikte al over een lijst met aanbevelingen van gereputeerde professoren. In die lijst wordt een duidelijke link gelegd met longvlieskanker. Als deze lijst in een officieel document verschijnt, ga ik ervan uit dat de betrokkenen die documenten lezen, evalueren en nagaan welke maatregelen nodig zijn op bedrijfs- of overheidsniveau. De wetenschappelijke wereld was het in de jaren zestig vrijwel unaniem eens: er is een gezondheidsprobleem met asbest.

De heer André Hoste: Als de industrie een risico vaststelt, dan probeert ze dat risico te beperken. Het is niet zo dat een bedrijf onmiddellijk wordt gesloten wanneer een risico wordt vastgesteld. Begin de jaren zestig zegde men nog dat het risico op mesothelioom gerelateerd is aan asbestose. Asbestose is gerelateerd aan een hoge dosis van blootstelling. De industrie heeft nadien maatregelen genomen om de blootstelling te verminderen. Achteraf is gebleken dat het misschien niet voldoende was. Maar er is een duidelijke evolutie geweest.

De heer Rudi Daems: Dat gaat gedeeltelijk op wat betreft het verhaal van de sector over het huwelijk tussen asbest en cement, dus over asbest in vaste vorm. Dat is redelijk beperkt. Vanmorgen heeft mevrouw Mengeot duidelijk geïllustreerd dat talrijke arbeiders gedurende een heel lange periode zijn blootgesteld aan asbestvezels. De kennis was groot genoeg om meer maatregelen te nemen.

Er is echter nog een crucialer vraag. Het klopt dat het enige tijd duurt voor een wetenschappelijke vaststelling doordringt tot bij de bedrijfsleiding. De bedrijfsstrategie was om een hele reeks van activiteiten voort te zetten, ook al was algemeen aangenomen dat er een – dodelijk – probleem was met die activiteiten. Daarom is het pervers dat nu pas op een heel beperkte manier stappen worden gezet. Nu pas geeft men toe dat het misschien te traag is gegaan. Volgens mij had men veel sneller maatregelen kunnen treffen. Wat vindt Eternit van het wetsvoorstel van mevrouw Gerkens? Dat wetsvoorstel opent het debat over de onverschoonbare fout.

De heer Hoste verwijst naar de Vlaamse overheid wanneer hij het over de sanering heeft. Dat is volgens mij terecht. De Vlaamse overheid moet voor een kader zorgen. In hoeverre zijn Eternit en andere betrokkenen bereid bij te dragen aan de kosten voor bijvoorbeeld het opruimen van asbestdraailingen, voor het storten van asbesthoudend afval en voor de eventuele algemene ontvangstplicht op containerparken? In Nederland onderhandelt men over de bijdrage van Eternit Nederland aan de saneringskosten in Goor en omgeving. Er worden cijfers genoemd tussen 50 en 100 miljoen euro. Na enkele jaren onderhandelen hebben de Vlaamse overheid en het bedrijf Umicore een overeenkomst gesloten om samen, gespreid over tien jaar, 90 miljoen euro uit te trekken om te saneren.

Ik vind het een mooi gebaar dat Eternit het fonds ook toegankelijk wil maken voor omgevingsslachtoffers in Kapelle-op-den-Bos. Maar eigenlijk spreekt de

heer Hoste zichzelf tegen. De incidentie van mesothelioom is niet beperkt tot Kapelle-op-den-Bos en Tisselt. In de rest van Vlaanderen komen ook asbestgerelateerde ziekten voor. Waarom vallen enkel Kapelle-op-den-Bos en Tisselt in het toepassingsgebied van dat fonds? Zal dat verruimd worden van zodra er een link wordt gelegd met mesothelioom?

Ik heb vanmorgen aan de heer Jonckheere gevraagd of er een overeenkomst wordt gesloten tussen het slachtoffer en Eternit wanneer een supplementaire vergoeding wordt betaald. Wat staat er precies in die overeenkomst? Krijgen slachtoffers een exemplaar?

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Hoe meer ik over dit onderwerp lees, hoe meer de discussie over de vraag wanneer het algemene kennis werd mij bevreemdt. In de jaren zestig drong de kennis door in de raad van bestuur van Eternit. Men begint erover te spreken. Leden van het topkader overlijden. Op dat moment moet men toch de ernst van de situatie hebben ingezien? In de jaren zeventig wist men heel goed dat het gevaarlijk is. Dat vind ik heel eigenaardig. Het lijkt een vorm van zelfdestructie om zonder maatregelen te nemen voort te werken.

De heer André Hoste: We mogen geen onderscheid maken tussen het overlijden van een arbeider en een kaderlid. Beide zijn dramatische voorvallen.

Voor mij is de conclusie duidelijk. De mensen die destijds aan het roer stonden, hebben het probleem, met de ogen van vandaag gezien, onderschat. Men heeft gemeend dat een minimale blootstelling aanvaardbaar was, maar dat blijkt vandaag gezien verkeerd te zijn. Al weet niemand hoe hoog de drempel precies ligt. De persoon naar wie de voorzitter verwijst, stierf pas rond het jaar 2000. Het eerste geval van mesothelioom bij Eternit raakte bekend in de jaren zeventig.

De heer Daems vraagt waarom we zo lang zijn blijven doorgaan. Eind jaren zeventig heeft de heer Vinck beslist dat we asbest achter ons zouden laten. Er is toen een afzonderlijk onderzoeksbedrijf opgericht. We hebben hard gewerkt om de nieuwe producten op punt te krijgen. Wij maken verschillende producten: brandwerende platen, leien, golfplaten, gevelbekleding, buizen enzovoort. Voor elk product hebben we een specifieke techniek, mix en proces ontwikkeld. De brandwerende platen veroorzaken het meeste stof vanwege de lichte densiteit en omdat ze verzaagd worden. Vanaf 1982 zijn deze platen asbestvrij.

Wij verkopen bouwmaterialen. Dat zijn producten die vijftig tot zestig jaar buiten moeten staan. Substitutie was absoluut niet evident. We hebben heel wat moeilijkheden gekend in de zoektocht naar nieuwe producten: slechte producten, producten die na een tijdje barstten. Het heeft tijd gekost, dat geef ik toe. Sommige bedrijven zijn failliet gegaan, andere ontvingen grote klachten. Het was een zware uitdaging.

Ik ben voorstander van het principe van een asbestfonds. Alle betrokken partijen moeten samen naar de beste oplossing zoeken. Ik heb de gewenste principes van een dergelijk akkoord al toegelicht.

Het lijkt me niet realistisch dat Eternit de afvalkosten moet betalen. Wij zijn maar een van de betrokken producenten. De volgende vraag is waarom het zou gelden voor asbestcement en niet voor spuitasbest, dat op talrijke plaatsen werd toegepast. Als we de juiste maatregelen nemen, niet overdrijven en vermijden dat iemand rijk wordt door deze business, zullen de saneringskosten aanvaardbaar blijven. Het hoeft niet duur te zijn.

Wij hebben aan OVAM een bijkomende vergunning gevraagd om het afval uit de draailingensanering zelf te kunnen storten. De discussies rond asbest in Kapelle-op-den-Bos en Tisselt hebben ons geleerd dat deze oplossing niet de juiste is. Het afval zal vervoerd worden naar een bestaand vergund stort.

Waarom beperken we ons tot milieuslachtoffers in Kapelle-op-den-Bos en Tisselt? Als er milieuslachtoffers zouden zijn, kan dat het gevolg zijn van vroegere fabrieksemissies. Zonder dat daar zekerheid over bestaat. Door de wind vermindert de concentratie aan asbestvezels zeer snel. Dat is de reden van de beperking tot deze gemeenten.

Er was nog een vraag van de heer Daems over een mogelijke overeenkomst met de slachtoffers. De slachtoffers die een vergoeding ontvangen volgens ons intern reglement, tekenen geen overeenkomst. Ze tekenen alleen een aanvraagdocument. Ze moeten bij de aanvraag ermee instemmen dat hun huisarts ons de informatie van het Belgische mesothelioompanel bezorgt. Die informatie bevestigt dat ze aan een mesothelioom lijden. Ze moeten uiteraard ook hun bankrekeningnummer geven.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Er is dus geen sprake van een contract waarin ze afstand doen van hun recht een vordering in te dienen?

De heer André Hoste: De huidige situatie is dat ze absoluut niets tekenen met uitzondering van een aan-

vraag. Wie het tegenovergestelde beweert, nodig ik uit dat te bewijzen. Ik moet er wel aan toevoegen dat indien na uitbetaling van de uitkeringen blijkt dat we toch voor de rechtbank worden gedaagd, we waarschijnlijk een andere politiek zullen voeren.

De heer Bart Martens: Eternit vergoedt enkel omgevingsslachtoffers uit Kapelle-op-den-Bos en Tisselt. Indertijd zijn bijvoorbeeld ook in Willebroek veel paden en wegen opgehoogd met asbestafval, zelfs in een natuurgebied. Wie daar geregeld passeert, kan ook het slachtoffer worden van asbestvezels. Dat zijn toch ook omgevingsslachtoffers. Waarom wordt het fonds niet uitgebreid tot alle locaties naar waar asbestafval is vervoerd?

In Nederland betaalt een fonds een bedrag van ongeveer 50.000 euro aan smartengeld uit. Daarbovenop kent men nog een vergoeding toe voor materiële schade: begrafeniskosten, wegvallen van het gezinsinkomen enzovoort. Het lijkt alsof een slachtoffer in Kapelle-op-den-Bos minder waard in dan een slachtoffer in Nederland. Hier krijgt men slechts 42.000 euro en geen vergoeding voor materiële schade.

Hoeveel draagt Eternit België bij tot de sitesanering in samenwerking met OVAM? In Nederland wordt volledig op kosten van Eternit gesaneerd. De overheid betaalt geen bijdrage.

De spreker wil niet dat de kosten voor selectieve inzameling door de producenten vergoed worden. Ons afvalbeleid kent nochtans het principe van de aanvaardingsplicht. Producenten van elektrische en elektronische apparaten bijvoorbeeld zamelen op eigen kosten hun afvalproducten in via de containerparken. We kennen dat principe ook voor autobanden, autowrakken en andere afvalstromen. Kant de spreker zich tegen een vergelijkbare aanvaardingsplicht voor oude producenten van asbestmateriaal? Wat mij betreft mogen de producenten van spuitasbest ook onder deze regeling vallen.

Het federale slachtofferfonds zal een vergoeding uitbetalen aan omgevingsslachtoffers en consumenten. Is Eternit bereid een bijdrage te leveren aan dat fonds?

Is Eternit bereid een deel van de kosten te vergoeden voor de verwijdering van asbest uit gebouwen? Een autoconstructeur die merkt dat iets schort aan zijn wagens, zal die op eigen kosten terugroepen, reviseren en herstellen. Misschien moet de sector een vergelijkbare regeling uitwerken om asbest te verwijderen uit gebouwen, vooral wanneer de aanwezigheid van asbest gevaar kan opleveren.

De heer André Hoste: De eerste vraag van de heer Martens brengt ons bij de discussie waar het slachtoffer een mesothelioom heeft opgelopen. In een aantal gevallen kan men de oorzaak bepalen in de beroepscontext. Bij milieuslachtoffers is dat niet altijd evident. Dat geldt ook voor huisgenoten. Soms weet men niet meer dat een huisgenoot of een milieuslachtoffer ooit nog in de asbestverwerkende industrie heeft gewerkt. De vraagsteller had het concreet over Willebroek. Maar in Willebroek was Alfit gevestigd, een producent van asbestcement. Net zoals Denaeyer, een ketel- en papierproducent. In beide bedrijven werd asbest toegepast. Een aantal milieuslachtoffers in Willebroek heeft wellicht niets te maken met onze activiteiten. Eternit ligt volledig ten zuiden van Willebroek op de grens van Kapelle-op-den-Bos. Voor ons is het duidelijk: het moet gaan om mensen die dicht bij de fabriek wonen en daar besmet zijn geraakt door fabrieksemissies.

Het verschil tussen de vergoedingen in België en Nederland is historisch te verklaren. België heeft een fonds voor beroepziekten. Werknemers die slachtoffer zijn geworden van asbest worden eerst door dat fonds vergoed. Nederland kent dat niet.

De heer Bart Martens: Dat geldt toch niet voor de mensen die in de omgeving wonen.

De heer André Hoste: U mag daar een andere mening over hebben, maar ons standpunt is dat wij dezelfde inspanningen doen voor huisgenoten en milieuslachtoffers als voor onze eigen mensen.

We onderhandelen op dit ogenblik met OVAM over het draailingproject. Aanvankelijk zouden we het afval op ons eigen stort storten, maar van dat idee zijn we afgestapt.

In Nederland betaalt niet Eternit de sanering van de kleine wegen rond de fabriek in Goor, wegen die verhard geweest zijn met asbestcementafval. De fabrieksterreinen van Eternit in Goor worden momenteel niet gesaneerd, maar zijn afgedekt.

Wat de terugnameplicht betreft: in België liggen er naar schatting 100 miljoen vierkante meter leien en golfplaten op de daken. Van de zes producenten zijn er nog twee actief in België. Een terugnameplicht lijkt me niet realistisch.

De heer Roeland Verhille, secretaris-generaal van Eternit: Een terugnameplicht discrimineert onze organisatie omdat wij als een van de laatste producenten overblijven. In de aangehaalde voorbeelden is de terugnameplicht een stimulans om te recycleren en

dat is dus niet mogelijk voor asbestcement. Bovendien gaat het in de voorbeelden om producten met een kortere levensduur.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Ik begrijp dat u niet wilt opdraaien voor andere bedrijven die intussen failliet zijn gegaan. Indien alle producenten op die manier verdwijnen, is het uiteindelijk toch de overheid die opdraait voor de kosten. Als Eternit echter de verwerking organiseert en consumenten een aanvaardbare oplossing geeft voor asbestverwijdering, zal het wellicht nieuw materiaal kunnen leveren om gebouwen aan te passen. U kunt dit ook commercieel bekijken.

De heer Jos Bex: Er is voor mij geen enkel bezwaar om de kosten voor afvalinzameling te verrekenen in nieuwe producten. U wordt dan misschien wel duurder dan uw concurrenten, maar de keuze is dan aan de consument.

De heer André Hoste: Wij produceren vezelcementleien en moeten de concurrentie aangaan met natuurleien, kleipannen en betonpannen. Als wij te duur worden, verkopen we niets meer. Dat lost niets op. Niemand heeft er baat bij dat wij failliet gaan, zeker de slachtoffers niet.

Er was nog de vraag over de vergoeding van de kosten van verwijdering van asbest uit gebouwen. De zwaarste verwijderingkosten betreffen spuitasbest. Spuitasbest uit een gebouw verwijderen, is een bijzonder dure operatie. Er is vroeger zodanig veel asbest gebruikt dat volledige verwijdering niet realistisch is. Je zult in bijna elk huis wel ergens asbestcement vinden. Zeggen dat Eternit dat allemaal op zich moet nemen, is niet realistisch. Eternit is op dit moment nochtans goed voor 75 tot 80 percent van de vezelcementsector.

Mevrouw Joke Schauvliege: Ik heb nog een vraag die daarbij aansluit. In 2004 heeft Eternit volgens mijn informatie vrijwillig afval opgehaald omdat het bedrijf toen nog stortcapaciteit over had. Alvorens de stortplaatsen af te dekken, zijn ze volgestort met opgehaald afval.

De heer André Hoste: Onze opzet was niet: er is nog plaats dus moeten we de capaciteit volstorten. De bedoeling was tegemoet te komen aan de bezorgdheid van de bevolking van Kapelle-op-den-Bos. In de omgeving van elke fabriek van bouwmateriaal, van welk merk ook, is intensief bouwmateriaal van die fabriek gebruikt. Buurtbewoners hadden in hun tuin bijvoorbeeld een tuinhuis staan gemaakt met golfplaten. Wij hebben de mensen in overleg met de gemeente en OVAM de kans gegeven om zich op een gemakkelijke manier te ontdoen van dat materiaal. We hebben dat inderdaad gestort op ons stort dat eind 2004 is gesloten. Wat u zegt, klopt dus.

Mevrouw Joke Schauvliege: Weet Eternit waar al zijn producten naartoe zijn gegaan? Dat is belangrijke informatie. Aan wie heeft Eternit geleverd? Wat is er gebeurd met die producten? Beschikt Eternit over een archief dat dergelijke gegevens bevat? Kan het deze gegevens vrijgeven?

Besteedt Eternit ook aandacht aan de psychologische begeleiding van slachtoffers? Ik kan me voorstellen dat werknemers en ex-werknemers met vragen zitten, zeker gelet op de recente media-aandacht.

Preventie en informatie zijn belangrijk. De overheid moet volgens u de bevolking goed informeren. Eternit heeft zijn eigen kenniscentrum. Is Eternit bereid zijn kennis ter beschikking te stellen van de overheid?

De heer André Hoste: Waar zijn de producten naartoe gegaan? Producenten van bouwmaterialen zoals Eternit leveren voornamelijk aan verdelers. In onze boekhouding kunnen wij terugvinden wat we aan iedere verdeler verkocht hebben. Wij weten echter niet aan welke aannemers die verdelers die producten hebben doorverkocht. Volgens mij zijn dergelijke gegevens in Europa nergens beschikbaar. Tenzij bepaalde vestigingen rechtstreeks aan dakdekkers hebben geleverd. Maar zelfs in dat geval betwijfel ik of de dakwerkers nog weten waar ze onze producten hebben gebruikt.

De mediahetze heeft bij ons personeel inderdaad aanleiding gegeven tot bezorgdheid. Wij hebben een discussie gevoerd met onze vakbondsafgevaardigden. Een van de punten die daar naar voren kwam, was de psychologische begeleiding. We hebben de vakbonden nu laten weten dat we daar werk van zullen maken. Wie dat wenst, zal dus assistentie kunnen krijgen.

Wij beschikken over een zogenaamd ‘roof trainingcentre’. In een grote hal, met verschillende soorten daken, leiden wij dakdekkers op. Ze krijgen er ook uitleg over hoe ze een asbestcementdak ontmantelen conform de regels. De meeste van deze wettelijk verplichte lessen vinden in onze gebouwen in Kapelle-op-den-Bos plaats. Ze worden wel georganiseerd door

de federatie van dakdekkers. In Wallonië gebeurt dat in Namen. Ik sta open voor alle voorstellen van de overheid om nog meer intensief samen te werken. In overleg met de VDAB leiden wij bijvoorbeeld werkzoekenden op tot dakdekker. Zij vinden onmiddellijk werk, gelet op het schrijnend tekort aan dakdekkers. Wij hebben succesvolle ervaring in samenwerking met de overheid.

De heer Jos Bex: Heeft Eternit nog vestigingen buiten Nederland en België?

De heer André Hoste: De Etex-groep bestaat uit een tachtigtal vestigingen. Ze produceren niet allemaal vezelcement. We maken nog andere bouwmaterialen zoals kleipannen en betonpannen. Onze activiteiten zijn heel divers.

De heer Jos Bex: Zijn de regels in het buitenland vergelijkbaar met de Vlaamse regelgeving? Je hoort al eens dat China, dat nu een sterke economische groei kent, niet zo begaan is met de gevolgen van asbest.

De heer André Hoste: Sedert 2001 gebruiken alle bedrijven uit de Etex-groep geen asbest meer in de productie. Belangrijk om weten is dat niet elk eternitbedrijf tot de Etex-groep behoort. Eternit-België heeft bijvoorbeeld geen banden met Eternit-Brazilië.

Toen asbest nog werd toegepast, hadden wij interne normen voor blootstelling en stofconcentratie. Deze interne normen golden toen voor alle fabrieken in de groep. Wij hebben sinds 1984 een fabriek in China. We werken daar al meer dan vijf jaar zonder asbest.

De heer Bart Martens: Heeft de Etex-groep belangen of belangen gehad in de Canadese asbestmijnindustrie?

De heer André Hoste: Op die vraag ken ik het antwoord niet. Ik ben verantwoordelijk voor Eternit België en Nederland. Dat is een vraag voor de Etex-groep.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Ik dank alle sprekers voor hun komst en hun bijdrage aan de hoorzittingen.

III. HOORZITTING VAN 7 DECEMBER 2006

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Vandaag organiseren we een laatste hoorzitting over de verspreiding van asbest in het milieu met de heren Corrado Magnani en Dario Mirabelli. Dr. Mirabelli werkt aan de eenheid Kankerepidemiologie van de Universiteit van Turijn. Dr. Magnani is professor medische statistiek aan de universiteit van Oost-Piemonte. Beiden zijn ook verbonden aan het Centrum voor kankerepidemiologie en -preventie van Piemonte. Wij zijn in het bijzonder geïnteresseerd in de Italiaanse bevindingen inzake registratie en epidemiologie, omdat het Vlaamse onderzoek op dit vlak nog embryonaal is, zoals professor Nemery reeds stelde in de hoorzitting van 19 oktober 2006.

Dr. Corrado Magnani en dr. Dario Mirabelli van het Centrum voor kankerepidemiologie en preventie (CPO) van Piemonte

Incidentie

De heer Dario Mirabelli, hoogleraar Universiteit van Turijn: In mijn uiteenzetting zal ik eerst uitleggen waarom voor kwaadaardig mesothelioom een specifieke registratie nodig is en vervolgens hoe dat systeem in de regio van Piemonte werkt. Ik zal u ook een aantal resultaten ervan presenteren (zie bijlage blz. 71 e.v.).

De incidentie van mesothelioom in populaties die nooit aan asbest werden blootgesteld, wordt geschat op ongeveer één nieuw geval per jaar per miljoen inwoners. Het betreft dus een zeer zeldzame aandoening. Uit de meest recente Italiaanse statistieken, die dateren van 2001, blijkt evenwel dat de incidentie tien tot dertig keer groter is dan de geschatte natuurlijke. Er zijn immers bij mannen en vrouwen respectievelijk 3,5 en 1,2 nieuwe gevallen van maligne mesothelioom per 100.000 personen per jaar. In Liguria, de regio waarin de blootstelling aan asbest het grootste was wegens de aanwezigheid van scheepsbouw, lopen die cijfers op tot respectievelijk 16 en 3,6 per 100.000 personen per jaar. Bij Ligurische mannen is de aandoening dus allesbehalve zeldzaam.

Registratie

De diagnose van mesothelioom is moeilijker dan die van andere vormen van kanker. Dat ligt vooral aan de differentiatie. Men moet mesothelioom aan de pleura immers onderscheiden van longkanker, terwijl men mesothelioom aan het peritoneum moet onderscheiden van andere maligne neoplasma's zoals sarcomen. Als men tijds- of ruimtegebonden trends wil opvolgen binnen de incidentie, kan men echter niet zonder accurate statistieken. Die opvolging is een van de belangrijkste instrumenten voor de ontwikkeling van preventiestrategieën en de beoordeling van hun effectiviteit.

De bruikbaarheid van algemene mortaliteitsstatistieken als vertrekpunt voor epidemiologisch onderzoek wordt op individuele schaal beperkt door diagnostische misclassificatie. De statistieken hanteren de

nosologische categorie maligne pleurale kanker en bevatten daardoor niet de gevallen van maligne peritoneummesothelioom, want dat is een andere anatomische plaats. Bovendien weerspiegelt de mortaliteit niet exact de incidentie. Personen die lijden aan een bepaalde ziekte, kunnen immers sterven aan een andere. De accuratesse waarmee de doodsoorzaak in de overlijdenscertificaten wordt weergegeven, is voorts niet 100 percent. Zelfs algemene kankerregisters lijden aan hetzelfde gebrek.

Om de negatieve gevolgen van misclassificatie te overwinnen, kan een specifieke mesothelioomregistratie worden ontwikkeld. Die biedt bovendien de gelegenheid tot de systematische verzameling van informatie over blootstelling. Een bekend voorbeeld van een dergelijk systeem is de Western Australian Mesothelioma Registry. Ik vermeld hier ook de Europese richtlijn 83/477/EEG uit 1983, die aan de lidstaten oplegt om aan mesothelioomregistratie te doen.

Dataverzameling in Piemonte

Piemonte is een regio in het noordwesten van Italië met 4,5 miljoen inwoners. Deze regio kent een lange industriële traditie en de meeste Italiaanse asbestbedrijven hadden grote fabrieken in de streek. In de genoemde statistieken uit 2001 ziet men dat Piemonte na Liguria op de tweede plaats komt voor wat mesothelioomincidentie betreft. Dezelfde positie wordt bekleed voor pleurale kanker, wat wij al dertig tot veertig jaar weten uit de mortaliteitsstatistieken.

Als men Piemonte verder indeelt, vallen grote verschillen op tussen provincies met een erg hoog niveau van sterfte door pleurale kanker en andere waar dat cijfer tamelijk hoog is. Deze al meer dertig jaar bekende sterftecijfers riepen de vraag op naar de mesothelioomincidentie bij de bevolking. Daarom werd een registratie van maligne mesothelioom (RMM) ingesteld, die prospectief werkt sinds 1990 en retrospectief tot 1980.

Hoe komt RMM aan zijn cases? Naast de spontane bezorging van verslagen door ziekenhuisartsen, is de belangrijkste strategie van RMM het actieve zoeken naar diagnoses die histologisch of cytologisch bevestigd werden. Wij volgen ook de opnames in bepaalde kritische afdelingen waar patiënten naartoe worden verwezen voor de bevestiging van hun diagnose. Daarnaast worden jaarlijks de verslagen van alle pathologie-eenheden nagelezen. Sinds 1996 hebben wij ook elektronische bestanden tot onze beschikking over alle ziekenhuisopnames, waarin wij op zoek gaan naar diagnoses die ons interesseren.

Het onderzoek van de opnames in bepaalde kritische afdelingen gebeurt systematisch in vier ziekenhuizen. Wij bezoeken hen elke week en hebben daarbij bijzondere aandacht voor de afdeling borstziekten, borstoperaties en pathologie-eenheden. Op dit moment wordt het netwerk uitgebreid tot zes ziekenhuizen.

De hoofdbedoeling van deze voortdurende bewaking van de opnames is de gevallen op te sporen terwijl ze nog in het ziekenhuis aanwezig zijn, met het oog op een persoonlijk interview, waarin getracht wordt informatie over de blootstelling te verzamelen. Omdat het niet mogelijk is elke patiënt met mesothelioom op die manier te bereiken, onderzoeken wij ook de histologische en cytologische rapporten uit alle pathologie-eenheden. Waar de histologische of cytologische informatie ontbreekt of niet beslissend is, zoeken wij naar andere klinische evidentie in de opname- en ontslagverslagen en daarvoor maken wij gebruik van de vernoemde elektronische bestanden.

De informatie over blootstelling wordt dus zoveel mogelijk verzameld in een persoonlijk interview met de patiënt zelf, want interviews met derden leveren minder goede gegevens op. Aanvankelijk waren de interviews beperkt tot mensen die al betrokken waren bij enquêtes of case-control studies, maar sinds 1998 is het ons doel om in de mate van het mogelijke alle gevallen te bereiken. Het is wel zo dat veel patiënten die het ziekenhuis verlaten, een interview weigeren omdat ze erg ziek en bang zijn. Net daarom zetten wij zoveel mensen in om de opnames op te volgen. Resultaat is dat wij voor de hele periode 1990-2001 over blootstellingsinformatie beschikken voor 50 percent van de gevallen. Uiteraard is dat percentage veel hoger voor recente jaren. Thans worden ongeveer 75 tot 80 percent van de cases geïnterviewd.

Resultaten voor Piemonte

Ik ga nu in op de belangrijkste resultaten van de registratie. De geschatte incidentie wordt in een tabel weergegeven volgens niveau van diagnose. Als wij ons beperken tot gevallen waarvoor histologische confirmatie bestaat, tellen wij ongeveer 650 gevallen van maligne pleuramesothelioom bij mannen. Maar als wij de gevallen met cytologisch bewijsmateriaal toevoegen, stijgt het aantal tot bijna 800, en zelfs

tot iets meer dan 800 als met alle diagnoses rekening wordt gehouden. Op grond van deze gegevens kunnen incidentiewaarden worden geschat. Zo bedraagt de incidentie van pleuraal maligne mesothelioom voor mannen in de periode 1990-2001 twee nieuwe gevallen per jaar per 100.000 personen, als alleen histologisch bevestigde gevallen worden geteld. De ratio loopt op tot 2,7 als alle diagnoses in rekening worden gebracht.

We kunnen de twaalfjarige periode ook opdelen in vier periodes van drie jaar en daar tijdsgebonden trends uit afleiden. Daarbij stellen we vast dat de incidentie van pleuraal mesothelioom bij mannen toenam en een hoogtepunt bereikte in 1996-1998. In de volgende periode is er minstens een afvlakking of zelfs een kleine daling. Merkwaardig is dat die laatste observatie niet geldt voor vrouwen en evenmin bij peritoneummesothelioom. Thans wordt nog onderzocht of de stabilisering of lichte daling doorzet in de periode 2002-2004.

Bij het zoeken naar ruimtegebonden variatie, kunnen we Piemonte indelen in kleinere geografische en demografische eenheden zoals de lokale afdelingen van de nationale gezondheidsdienst. In de tabel stelt men opvallende verschillen vast. Het verschil tussen twee lokale gezondheidseenheden kan zowel voor mannen als vrouwen oplopen tot factor 10. Daaruit blijkt dat de epidemiologische distributie van maligne mesothelioom van nabij de verspreiding volgt van de fabrieken waar asbest werd gebruikt. Als we Piemonte nog verder opdelen, blijken er gemeenten te zijn met een hoge incidentie en andere met een erg lage. Men stelt vast dat daarbij hetzelfde patroon opduikt: mesotheliomen komen veel voor bij populaties die in het verleden vaak aan asbest werden blootgesteld.

Naast de bijdrage die zij levert aan de statistieken over incidentie, overlevingskans en etiologie, vormt de gespecialiseerde registratie van maligne mesothelioom de basis voor het voeren van analytisch epidemiologisch onderzoek. Zij vormt namelijk de basis voor de werving van patiënten voor case-control studies en onderzoek van beroepscohorten. Mijn collega dr. Magnani zal daar verder op ingaan.

Onderzoeksactiviteiten

De heer Corrado Magnani, hoogleraar Universiteit van Oost-Piemonte: Ik zal het hebben over de bijdrage van RMM aan de onderzoeksactiviteiten in Piemonte en elders in Italië. Mijn uiteenzetting is veeleer logisch dan chronologisch opgebouwd, maar eerst wil ik toch de belangrijkste stappen schetsen in het onderzoek.

Twee cohortstudies over asbestcementarbeiders en hun echtgenotes gingen vooraf aan de specifieke registratie van maligne mesothelioom (RMM). De resultaten ervan zetten ons er juist toe aan om de specifieke registratie te ontwikkelen. RMM begon te werken in 1990 en produceerde vanaf het midden van de jaren negentig volop resultaten. Het is een van de vijf registers die op grond van de nieuwe asbestwetgeving uit 1997 verplicht werden gesteld en bijdragen leveren aan het nationale mesothelioomregister. Dat laatste register bestrijkt thans zo goed als heel Italië maar was aanvankelijk beperkt tot de verzameling van de vijf bestaande registers.

Het zwartste punt op de incidentiekaart van Piemonte is Casale Monferrato. De gemeente zelf telt 40.000 inwoners en behoort tot een lokale gezondheidsregio van 100.000 mensen. In dat gebied werkten 3600 mensen in asbestcementfabrieken.

Wij begonnen met onderzoek naar de accuratesse van de diagnose, gingen vervolgens over op de incidentie na beroepsmatige of andere blootstelling en voegden daar later ook nog andere thema's als overlevingskansen, prognose en genetische epidemiologie aan toe. Momenteel hebben we een vijftal onderzoeksprojecten lopen. Ik zal me verder in mijn uiteenzetting echter beperken tot de resultaten van het onderzoek.

Betrouwbaarheid van de diagnose

In het begin wisten we in Piemonte niet hoe goed de histologische diagnose van maligne mesothelioom was. Daarom namen we een staal van de cases en vroegen vijf expertpathologen om die opnieuw te bekijken en ons te laten weten of ze het eens waren of niet, onderling en met de oorspronkelijke diagnose. In 63 percent van de gevallen was er een grote eensgezindheid, ten minste vier van hen bevestigden de diagnose van mesothelioom.

Zelfs na dit onderzoek bleef er twijfel over ongeveer 15 percent van de gevallen. De deskundigen waren het niet eens of het nu al dan niet gevallen van mesothelioom waren. We hebben dit onderzoek herhaald voor alle case-control studies en de resultaten verbeterden. Dit wijst erop dat van bij het begin de histologische diagnoses redelijk betrouwbaar waren.

De basisanalysetechniek van de hematoxyline-eosine kleuring blijft, zelfs na de introductie van immunohistochemische kleuring, de eerste, maar tevens belangrijkste stap in het pathologische onderzoek.

De nieuwe stappen van het onderzoek hebben de eerste resultaten dus niet ontkracht. Dit was de eerste methodologische stap: het beantwoorden van de vraag naar de betrouwbaarheid van het materiaal.

Onderzoeksresultaten

Ik toon u de recentste resultaten (zie bijlage blz. 88 e.v.). Bij de cohorte asbestcementarbeiders herhaalden we de studie immers meermaals. Misschien is het goed als ik vooraf een woordje uitleg geef bij de opzet van een cohortstudie. Een cohortstudie is een epidemiologische onderzoeksmethode. Bij een cohortonderzoek worden een aantal studieobjecten met gelijke kenmerken gegroepeerd, bijvoorbeeld de werknemers van de asbestcementfabriek in Casale Monferrato, en opgevolgd. We volgden hen gedurende een langere periode en telden en onderzochten diegenen die de ziektes ontwikkelden waarin we geïnteresseerd waren.

In de cohorte van mannen die in de asbestfabriek werkten, ontwikkelden er 37 mannen tussen 1990 en 2001 een mesothelioom. We vergeleken het aantal gevallen met het te verwachten aantal. Dat verwachte aantal werd bepaald door te berekenen hoe groot het risico zou zijn bij een gelijkaardige groep van 3000 andere arbeiders.

De gestandaardiseerde incidentieratio is de verhouding tussen de 37 vastgestelde gevallen en 1,7 verwachte gevallen vermenigvuldigd met 100. De conclusie is dat de arbeiders van de asbestcementfabriek een uitzonderlijk hoog risico lopen zowel voor longvlieskanker (pleura) als voor buikvlieskanker (peritoneum). Dit is niet onverwacht, zal u zeggen, de eerste vaststellingen van een verhoogde kans op mesothelioom bij asbestwerkers dateren immers van 1960. Die ziekte bij de arbeiders in de mijnen van Zuid-Afrika werd toen beschreven door professor Wagner.

De meest gekende ziekte van asbestwerkers is mesothelioom maar het is zeker niet de enige. Helaas beschikken we niet over een registratiesysteem voor de hele regio Piemonte en moeten we cijfers over mortaliteit en incidentie door elkaar gebruiken. Natuurlijk maken we gebruik van de beste gegevens waarover we beschikken. De volgende tabel gaat over de mortaliteit van de asbestcementarbeiders in de periode 1965-2003. Het sterftecijfer bij mannen ten gevolge van maligne neoplasma van het longvlies bedraagt 96, van maligne neoplasma van het buikvlies 36 en van asbestose 162. Het is dus duidelijk dat in de hoog blootgestelde cohorte asbestose meer levens kost dan mesothelioom.

Maar ook het aantal longkankers is relevant. Het absolute aantal longkankers boven het verwachte aantal, dus het aantal dat stierf door de blootstelling aan asbest, is hoger dan het aantal dat stierf aan mesothelioom. In elke regelgeving moet er dus rekening mee worden gehouden dat niet alleen mesothelioom een probleem is, tenminste bij de arbeiders.

Bij vrouwen tekent zich een gelijkaardig patroon af, maar de absolute aantallen zijn anders. Het aandeel van longtumors is bijvoorbeeld veel lager wegens de andere verhouding van de longtumors veroorzaakt door roken. Vrouwen roken immers minder dan mannen en hebben dus minder last van het multiplicatoreffect van de combinatie blootstelling aan asbest en roken op het voorkomen van longkanker. Vrouwen hebben ook andere ziekten zoals kanker van de eierstokken.

Een van de redenen om een mesothelioomregister op te starten was dat we vanaf het begin in Casale Monferrato opmerkten dat een groot aantal gevallen van longtumor niet te verklaren was door beroepsgebonden blootstelling in de fabriek. Ik toon u de eerste resultaten niet, maar u vindt de referenties in de bibliografie. Ruwweg werkten meer dan de helft tot ongeveer twee derde van de dodelijke gevallen van longkanker nooit in de asbestcementfabriek. Er was dus meer aan de hand dan blootstelling in de fabriek.

De eerste stap in het onderzoek naar bijkomende oorzaken was de echtgenotes van de arbeiders te onderzoeken. De arbeiders namen immers hun werkkledij mee naar huis, de echtgenotes maakten die schoon. De recente onderzoeken vonden 11 gevallen van mesothelioom terwijl er 0,4 verwacht waren. Hetzelfde beeld tekent zich af bij de sterftecijfers. Er is wel een opvallend verschil tussen de vrouwen en de werknemers. De cijfers over doodsoorzaken wijzen niet op buitensporig veel gevallen van longkanker bij de echtgenotes, maar er is wel een overtal dat lijdt aan een maligne pleurale aandoening.

De derde stap in de logische volgorde van het onderzoek was om te proberen de overblijvende gevallen van mesothelioom te verklaren. Dat gebeurde vanaf de helft van de jaren negentig. Toen startten we twee controlestudies. In de eerste studie schatten we het risico op mesothelioom voor mensen die in Casale

Monferrato woonden en tegelijkertijd onderzochten we het risico van beroepsgebonden blootstelling en omgevingsblootstelling. De referentiegroep waren mensen die nooit in de asbestcementfabriek werkten en nooit in Casale Monferrato woonden. Het bleek dat wonen nabij de asbestcementfabriek een relevant risico inhield voor het ontwikkelen van mesothelioom. Wie minder dan 500 meter van de fabriek woonde, liep 27,7 keer meer risico dan de referentiegroep. Het risico nam maar langzaam af naarmate de afstand tot de fabriek groter werd.

Opvallend is ook dat in die zone bijna 70 percent van de jaarlijkse gevallen van mesothelioom nooit werkten in de asbestproducerende industrie. Dat is een merkwaardige situatie. Wat kunnen we daaruit afleiden over de proportie van niet-beroepsgebonden blootstelling in andere gebieden? De resultaten van het nationale register van mesothelioom vertellen ons dat tussen de 25 en 30 percent van mesothelioom bij vrouwen die grondig onderzocht werden, met onder meer interviews, te wijten waren aan thuis- en omgevingsblootstelling, dus niet-beroepsgebonden blootstelling. Bij de mannen was dat aandeel 4 tot 5 percent. Bij vrouwen zijn de buurtgebonden en milieublootstelling dus relevante oorzaken van mesothelioom.

Dezelfde resultaten bleken uit een internationale studie over mesothelioom uit 2000. We beschikten over cijfers van andere centra in Italië, Spanje en Zwitserland. Er was ook een overeenkomst met een Belgische onderzoeksgroep maar die kon spijtig genoeg geen analysegegevens leveren. Ook die studie bewees een statistisch significant risico, zowel bij blootstelling als huisgenoot als bij milieublootstelling. Bij personen met een hoge omgevingsblootstelling verhoogde het risico op mesothelioom bijvoorbeeld met 45 percent.

De volgende afbeelding toont een kaart met de spreiding van het aantal gevallen bekend in dat onderzoek (zie bijlage blz.98). Een meer gedetailleerdere voorstelling is in voorbereiding. De verschillende registers boden een gelijkaardig resultaat van het aandeel toe te kennen aan niet-beroepsgebonden blootstelling.

Dan kom ik nu tot de prognoses. Daarover zijn er verschillende studies gepubliceerd in verschillende landen, de Europese Unie, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en later ook Italië. De cijfers zijn niet gebaseerd op het register, maar op mortaliteitscijfers, gewoon omdat geen enkel land al lang genoeg over kankerregisters beschikt om prognoses op te baseren. Als de prognoses correct zijn, zal de mortaliteit ten gevolge van asbestblootstelling over tien jaar beginnen afnemen.

De afbeelding in bijlage (blz.99) toont u een relevant resultaat dat kan gedistilleerd worden uit een mesothelioomregister, namelijk het volgen van de overlevingskans van patiënten met mesothelioom. Ongelukkig genoeg zijn de resultaten niet zo goed als we zouden willen. In tien jaar is er immers geen vooruitgang geboekt. Nu worden de gegevens tot 2001 nog verwerkt.

De laatste tabel geeft een overzicht van de mesothelioomregisters in de rest van de wereld, uitgezonderd Italië dus.

Conclusies

Tot slot vat ik nog even de voornaamste boodschap samen. Het mesothelioomregister is een zeer nuttig instrument voor statistieken en voor onderzoek. Er is echter geen register nodig om reeds met onderzoek te starten. Ook sterftecijfers geven reeds veel informatie.

Maligne mesothelioom is niet de enige kanker die veroorzaakt wordt door asbest, tenminste bij de werknemers met beroepsgebonden blootstelling. Ook niet-beroepsmatige blootstelling is een relevante oorzaak van mesothelioom, vooral bij vrouwen.

Vragen van de leden

De heer Rudi Daems: Vooreerst wil ik u danken voor uw overkomst uit Italië om deze studies toe te lichten en wil ik ook de commissie bedanken voor dit initiatief.

Sinds 1983 bestaat een Europese richtlijn die de registratie van mesothelioom verplicht stelt. In België bestaat alleen een – volgens mij onvolledige – registratie op het niveau van het Fonds voor de beroepsziekten. Het gaat daarbij enkel om de werknemers of ex-werknemers van de asbestindustrie. Volstaat dat volgens u?

U bent voor het register zelf actief op zoek gegaan naar informatie, bij artsen en ziekenhuizen, en sinds 1996 ook door middel van elektronische bestanden. Hoe beoordeelt u zelf de accuratesse en de waarheidsgetrouwheid van de cijfers die volgens de beschreven werkwijze zijn verkregen. Ik wijs erop dat nogal wat

mensen schroom hebben om met hun ziekte naar buiten te treden.

Kunnen de omgevingsslachtoffers nog verder worden ingedeeld in categorieën? Er zijn de mensen die met asbest in contact zijn gekomen omdat ze in de bouwnijverheid hebben gestaan, in havens hebben gewerkt of buizen hebben gelegd. Maar zijn er ook onverklaarbare gevallen van particulieren die misschien in contact kwamen met asbest door aan hun woning te werken?

Opmerkelijk is dat zeker bij arbeiders een hoog percentage geen mesothelioom maar longkanker ontwikkelt. Ik wijs erop dat in België op federaal niveau een wet in de maak is die voorlopig slachtoffers van longkanker lijkt uit te sluiten van de compensatieregeling voor asbestslachtoffers. Vindt u dat correct?

Wat doet de Italiaanse overheid met de informatie die u ter beschikking stelt? Vormt uw register bijvoorbeeld een basis voor vergoeding van slachtoffers of wordt het gebruikt om een ander soort beleid te ontwikkelen? In Vlaanderen is de registratie van kankers zeer fragmentarisch. Wat zou u aan de Vlaamse overheid aanbevelen met het oog op een goede registratie? Welke concrete stappen worden het best gezet om een goede registratie op te zetten?

De heer Dario Mirabelli: Ik geloof niet dat een register dat zich uitsluitend bezig houdt met beroepsmatig mesothelioom een geschikte benadering van het probleem is. We moeten ons ervan bewust zijn dat een potentieel hoog aantal maligne mesotheliomen te wijten is aan asbestblootstelling die niet op het werk plaatsvond, maar wel thuis, in het milieu. Het kan bijvoorbeeld gaan om blootstelling op een schip. Daarom zijn wij geïnteresseerd in de registratie van alle gevallen. Registratie is een andere activiteit dan en moet voorafgaan aan compensatieprocedures en dergelijke.

Ik moet erkennen dat de oorzakelijke relatie tussen blootstelling en kanker niet altijd rechtstreeks te bewijzen is op individueel niveau, onder meer gelet op het soms grote tijdsverloop. Het kan gaan om een periode van veertig tot vijftig jaar. Daarom moeten wij soms terugvallen op indirect bewijsmateriaal. Ook als een geval niet wordt erkend als beroepsziekte, is het misschien toch veroorzaakt door blootstelling op het werk. Registratie van mesothelioom moet daarom los gebeuren van de beoordeling van de causaliteit met het oog op compensatie.

Een andere vraag was of de registratie volledig en betrouwbaar is. Men moet er zich inderdaad van bewust zijn dat sommige patiënten eenvoudig te bang zijn om degelijk medisch advies op te zoeken. Hun bereidheid om medische zorg op te zoeken, of het gebrek daaraan, is wel degelijk relevant. Ik acht het bovendien waarschijnlijk dat het aantal diagnoses van mesothelioom – en andere ziekten – in bepaalde delen van Piemonte te laag is, omdat de toegang tot degelijk geneeskundig advies of de bereidheid dat te zoeken nog te beperkt is. Daar komt nog bij dat de specifieke diagnose van de ziekte, zoals gezegd, niet eenvoudig is. Het enige antwoord op het genoemde probleem is de gevallen die wel een diagnose krijgen, goed te registreren.

Uit de recente gegevens en interviews, over de periode 1999 tot 2001, blijkt dat over heel Piemonte gezien ongeveer 75 percent van de gevallen veroorzaakt is door beroepsmatige blootstelling, 25 percent door huishoudelijke of omgevingsblootstelling. Slechts een heel klein percentage, 8 op 521 gevallen, bleef onverklaard. In de eerste categorie was het meest frequente blootstellingspatroon niet het werken in een asbestfabriek maar wel werk in de bouwnijverheid in het algemeen, dus zowel constructie, renovatie als sloop. Het grootste aantal gevallen duikt dus op in het stroomafwaartse gedeelte van asbestgebruik, eerder dan in de asbestproductie.

De heer Corrado Magnani: Uit onze gegevens blijkt dat longkanker in een degelijk compensatiesysteem niet mag uitgesloten worden. De ziekte komt in elk geval voor bij beroepsmatige blootstelling aan asbest. Maar longkanker stelt ons wel voor problemen omdat het verschillende bekende risicofactoren heeft in tegenstelling tot mesothelioom, dat er slechts één kent: asbest. Voor longkanker is tabak de belangrijkste risicofactor, maar daarnaast ook de blootstelling aan zware metalen als chroom en nikkel. Dat maakt het complexer voor degene die verantwoordelijk is om een geval toe te wijzen aan de gevolgen van roken of asbestblootstelling. Daar bestaat internationale literatuur over. In algemene zin kunnen longkankerpatiënten volgens mij echter niet worden uitgesloten van een compensatieregeling.

Maar alles begint bij de registratie van de gevallen. Ik wijs erop dat de Italiaanse compensatiekas voor beroepsziekten tien tot twintig compensaties voor mesothelioom per jaar verleende in de periode voor de nationale registratie. Thans naderen wij het cijfer van 400 compensaties per jaar.

Over de technische details van de registratiemethode zou ik lang kunnen uitweiden. Maar in principe moet men volgens mij altijd beginnen met een actieve registratie van de gevallen. De verantwoordelijken voor het register moeten regelmatig naar de ziekenhuizen trekken om de gevallen te gaan zoeken. Aan die kern van gegevens moet men vervolgens de rest van de informatie uit computerbestanden, lijsten van overlijdens ten gevolge van kanker en compensatieregelingen toevoegen. Deze werkwijze wordt gevolgd bij kankerregistratie in het algemeen. Een gespecialiseerde mesothelioomregistratie moet aan die standaardbenadering informatie over de individuele blootstelling toevoegen. Ik zie echter geen reden om in eerste instantie van de standaardcriteria af te wijken. De bedoeling van epidemiologisch onderzoek moet altijd zijn om de gegevensverzameling zo volledig mogelijk te maken.

Er was ook de vraag naar wat de Italiaanse overheid doet met de beschikbare gegevens. De gegevens die uit de registratie zijn voortgekomen, hebben nog geen formele wetten gegenereerd. Maar het is wel zo dat politici bewuster worden op het vlak van mesothelioom en asbestblootstelling. Er is ook de reeds vermelde stijging van het aantal toegekende compensatievergoedingen. In het parlement worden er wel suggesties gedaan om de compensatiewetgeving te vernieuwen.

De heer Dario Mirabelli: Ik kan twee voorbeelden geven van politieke beslissingen die toch enigszins zijn aangestuurd door het bewustzijn dat is ontstaan door de registratiegegevens. Ik noem de beslissing om de aanleg van de HST-spoorlijn tussen Turijn en Lyon te herzien, vanwege de mogelijke aanwezigheid van asbest op de plaatsen waar men een tunnel wil boren. Er werden alvast bodemstalen genomen om problemen tijdens de werken te voorkomen. De bekommernis over dit probleem ontstond naar aanleiding van de analyse van mesothelioomincidentie in de Susa-vallei, waar de nieuwe spoorlijn zou doorlopen. Een ander voorbeeld is de verplaatsing van het traject van de bobsleepiste die was gepland voor de Olympische winterspelen in Turijn, vanwege de aanwezigheid van tremoliet in de bodem. De hogere incidentie van mesothelioom in het gebied speelde mee in de overwegingen.

Mevrouw Joke Schauvliege: Ik sluit me graag aan bij het dankwoord van de heer Daems, maar heb ook nog enkele vragen. Ruw geschat zou 75 percent van de gevallen te wijten zijn aan beroepsmatige blootstelling, niet alleen in de asbestindustrie maar nog meer frequent in bouwnijverheid. Volgens een getoonde grafiek zou na 2026 het aantal gevallen afnemen. Is die verwachte afname te wijten aan het feit dat geen nieuw asbestmateriaal meer wordt gebruikt in de bouw of is de afname ook een effect van preventie? Heeft u het effect van de preventie-initiatieven, zoals brochures en dergelijke meer, al kunnen meten?

Worden de cijfers van RMM ook gebruikt door de Italiaanse rechtbanken om een verband aan te aanvaarden tussen asbest en mesothelioom in de 25 percent gevallen van niet-beroepsmatige blootstelling?

De heer Corrado Magnani: De bedoelde grafiek toont het verband tussen wijzigingen in het gebruik van asbest en overlijdens ten gevolge van mesothelioom in Italië. Het is technisch niet haalbaar om de impact van preventieve maatregelen in fabrieken, zoals een lagere blootstelling en dergelijke, te meten. Case-control studies of cohortonderzoek kunnen misschien wel gegevens opleveren. Omdat de meting van de graad van blootstelling in de fabrieken zelf zo slecht was, beschikken wij echter niet over dit soort gegevens voor Italië. Maar dat er een relatie is tussen de intensiteit van de blootstelling en het risico op mesothelioom blijkt onomstotelijk uit studies.

Er zijn wel schadeclaims voor gevallen van milieublootstelling. Tot nu toe waren er volgens mij alleen compensaties voor cases van beroepsmatige blootstelling, al ken ik ook het geval van één echtgenote van een arbeider in de asbesttextielindustrie.

De heer Dario Mirabelli: Er is geen sprake van het oprichten van een compensatiekas voor milieugerelateerde of huishoudelijke gevallen, maar wel over het voor de rechtbank brengen van dergelijke gevallen.

De heer Bart Martens: Ik heb een vraag over de cijfers inzake het verband tussen kankerrisico en de afstand tussen bedrijfsvestiging en woonplaats. Het risico neemt traag af in functie van de afstand. Men ziet ook een redelijk hoge incidentie in de omliggende gemeenten. Tot hoever van de plant stelt men een significant hogere incidentie vast?

Is er ook onderzoek gedaan naar het synergetisch – dus meer dan additief – effect van verschillende kankerrisico's? Trekt men daar in Italië conclusies uit inzake gebiedsgerichte sensibilisering, bijvoorbeeld intensievere campagnes om te stoppen met roken in de omgeving van vroegere asbestfabrieken?

De heer Corrado Magnani: Ook wij waren verrast door de trage afname van het risico naargelang de

afstand tot het bedrijf groter wordt. Daarbij moet in rekening worden gebracht dat het diffusiepatroon van asbest anders is dan dat van een gas of een rookpluim bijvoorbeeld. Het blijft aanwezig op de plek waar het terechtkomt. Bovendien werd het asbestafval ook oneigenlijk gebruikt in de streek, bijvoorbeeld om paden te verharden. Men ging dat gewoon in de fabriek vragen en kreeg dat ook. Ook in Casale geeft de mate van omgevingsblootstelling een vrij vlak patroon te zien.

We hebben zelf geen onderzoek gevoerd naar het verband met roken, maar er zijn wel internationale studies over. De meest consistente conclusie uit de analyse van deze diverse studies is dat men de risico's van roken en asbestblootstelling met elkaar moet vermenigvuldigen eerder dan optellen, dus dat er inderdaad een multiplicatoreffect optreedt.

De heer Patrick Lachaert, voorzitter: Namens de commissie wil ik u danken voor uw gewaardeerde bijdrage aan de hoorzittingen over de verspreiding van asbest in het milieu. We zullen met de commissie begin 2007 bekijken hoe we deze werkzaamheden kunnen afronden met een voorstel van resolutie.

De heer Kris Peeters, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur: Deze hoorzitting leverde tal van interessante elementen op en roept ook belangrijke vragen op. Ik denk dan bijvoorbeeld aan de verplichting om de erkende gevallen te registreren, waarbij dan een eerste vraag is wat erkende gevallen zijn.

Ik heb begrepen dat er van de commissieleden voorstellen en beleidssuggesties zullen komen. Van mijn kant zal ik ook met de administratie bekijken hoe we daar een antwoord op kunnen bieden.

De verslaggevers, *De voorzitter,*

Joke SCHAUVLIEGE Patrick LACHAERT
Rudi DAEMS

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

Epidemiologie van het maligne mesothelioom (uittreksel uit de slides van professor Ben Nemery)

Epidemiologie van het maligne mesothelioom

Malignant mesothelioma

- Case reports
- Wagner JC, Sleggs CA, Marchand P. Diffuse pleural mesothelioma. *Br J Ind Med* 1960, 17, 260-271
  - South Africa, north west Cape Province
  - 33 cases among people with industrial or environmental contact with crocidolite
- Numerous epidemiological studies in many countries

Malignant mesothelioma

- Numerous epidemiological studies:

  Incidence = $K.F.T^p$

  $K_{crocidolite} > K_{amosite} > K_{chrysotile}$

  F = concentration (fibres/ml)

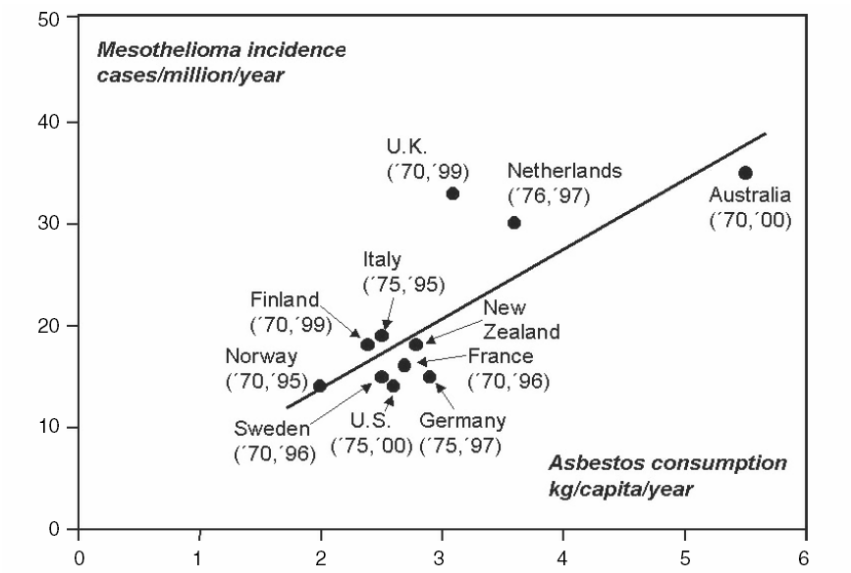
  T = time after first exposure, p = 3-4

Tossavainen A. Global use of asbestos and the incidence of mesothelioma.
Int J Occup Environ Health 2004,10, 22-25

TABLE 3. Mesothelioma Incidences and Use of Asbestos

	Mesothelioma Incidence			Use of Asbestos	
Country	Cases/Year	Cases/ Million/Year	Tons/Year	Kg/Capita/ Year	Tons/ Mesothelioma
Australia	490 (2000)	35	70,000 (1970)	5.5	140
Finland	74 (1999)	18	11,000 (1970)	2.4	150
France	750 (1996)	16	143,000 (1970)	2.7	190
Germany	1,007 (1997)	15	230,000 (1975)	2.9	230
Great Britain	1,595 (1999)	33	170,000 (1970)	3.1	110
Italy	930 (1995)	19	140,000 (1975)	2.5	150
Netherlands	377 (1997)	30	49,000 (1976)	3.6	130
New Zealand	50 (1996)	18	8,000 (1970)	2.8	160
Norway	48 (1995)	14	8,000 (1970)	2.0	170
Sweden	105 (1996)	15	20,000 (1970)	2.5	190
United States	2,800 (2000)	14	552,000 (1975)	2.6	200
ALL COUNTRIES	8,236	18	1,401,000	2.8	170

Tossavainen A. Global use of asbestos and the incidence of mesothelioma.
Int J Occup Environ Health 2004,10, 22-25

Peto J *et al*. Continuing increase in mesothelioma mortality in Britain. *Lancet* 1995, 345 :535-9

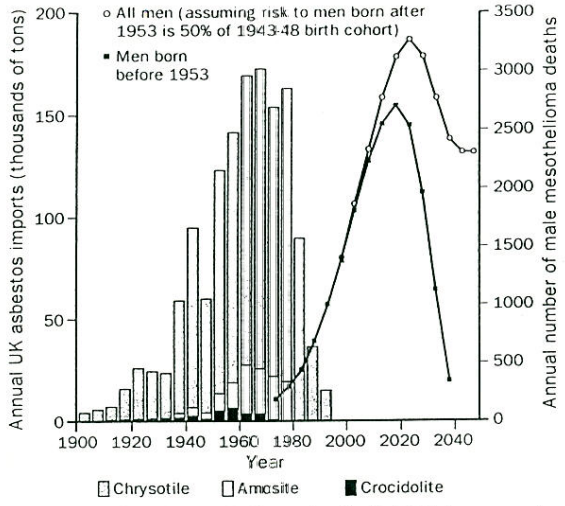
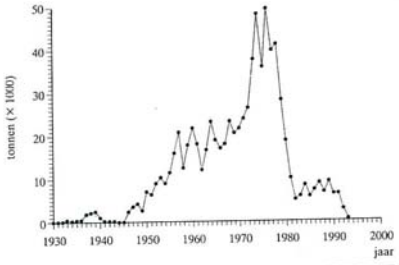
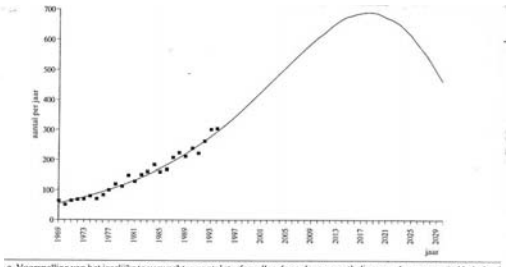

Figure 2: **Predicted mesothelioma deaths in British men and UK asbestos imports**

Burdorf *et al*. Toenemende incidentie van mesothelioom in de toekomst door beroepsmatige blootstelling aan asbest in het verleden. *Ned T Geneesk* 1997, 141, 1093-8

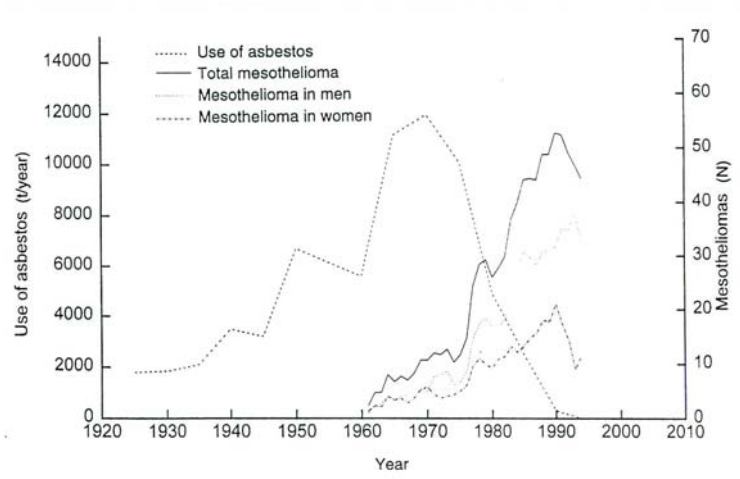
FIGUUR 1. De invoer van ruwe asbest in Nederland in de periode 1930-1994.

3. Voorspelling van het jaarlijks te verwachten aantal sterfgevallen door pleuramesothelioom onder mannen in Nederland iriode 1995-2030 volgens het cohortleeftijdmodel (curve) en de waargenomen sterfte aan pleuramesothelioom in de pe-69-1994 (•).

Ned Tijdschr Geneeskd 1997 31 mei;141(22) 1095

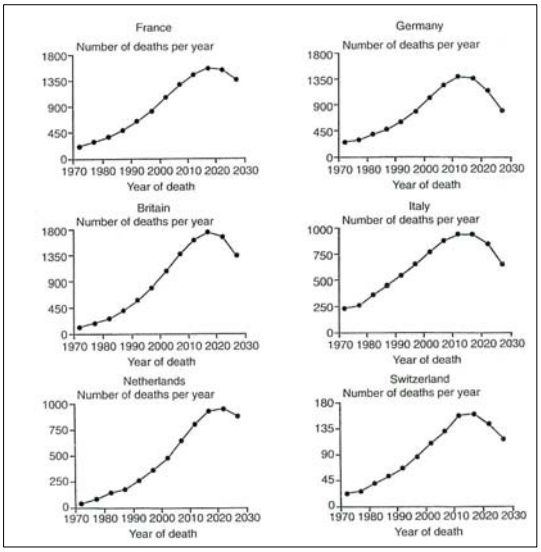
Karjalainen *et al*. Trends in mesothelioma incidence and occupational mesotheliomas in Finland in 1960-1995. *Scand J Work Environ Health* 1997, 23, 266-70

Peto *et al.* The European mesothelioma epidemic. *Br J Cancer* 1999, 79, 666-72

Between 1995 and 2029:
250,000 deaths in W-Europe, maximum around 2018

1/150 men born in 1945-1950 will die from mesothelioma.

Robinson BW, Lake RA. Advances in malignant mesothelioma. *N Engl J Med* 2005, 353, 1591-603

Table 1. Worldwide Trends in the Epidemiologic Features of Malignant Mesothelioma.*

Country or Region	Incidence	Predicted Peak Year	Predicted No. of Deaths in Next 40 Yr†	Predicted Cost‡
	cases/million population			*billions of U.S. dollars*
United States	15	2004	72,000	200
Europe	18§	2015–2020	250,000	80
Japan	7	2025	103,000	—
Australia	40	2015	30,000	5–10

* The sources of the data on the incidence (most recent figures), predicted peak year, and predicted number of deaths in the next 40 years are as follows: United States, Roushdy-Hammady et al.[2]; Europe, Pelin et al.[3]; Japan, Sebastien et al.[4]; and Australia, Wagner et al.[5] The sources of the data on predicted cost are as follows: United States, Shah and Williams[6]; Europe, Lee et al.[7]; and Australia, Wagner et al.[5] Costs for Japan are unknown.
† The predicted number of deaths is estimated from data on annual incidence and predicted peak year.
‡ The costs shown are for compensation only; health care costs are excluded.
§ The incidence, in number of cases per million population, is 33 in Great Britain, 30 in the Netherlands, 15 in Germany, 16 in France, and 19 in Italy (range in Europe, 15 to 33).

Pan XL *et al*. Residential proximity to naturally occurring asbestos and mesothelioma risk in California.
Am J Respir Crit Care Med. 2005,172, 1019-25 [+ Editorial]

- California, 1988-1997
- 2908 incident cases of malignant mesothelioma >35 y
- 2908 sex- & aged-matched controls with pancreatic cancer
- Home address at time of diagnosis (GIS)
- Probability of occupational exposure to asbestos derived from longest held occupation

Figure 1. Distribution of ultramafic rocks in California.

Pan XL *et al*. Residential proximity to naturally occurring asbestos and mesothelioma risk in California.
Am J Respir Crit Care Med. 2005,172, 1019-25 [+ Editorial]

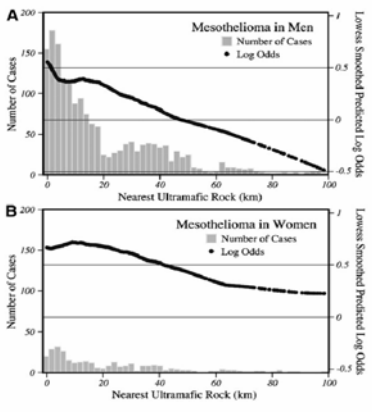

Figure 2. (*A*) Lowess-smoothed predicted log odds of mesothelioma versus nearest distance from naturally occurring asbestos deposits—men (adjusting for age, sex, and occupational exposure) and (*B*) lowess-smoothed predicted log odds of mesothelioma versus nearest distance from naturally occurring asbestos deposits—women (adjusting for age, sex, and occupational exposure).

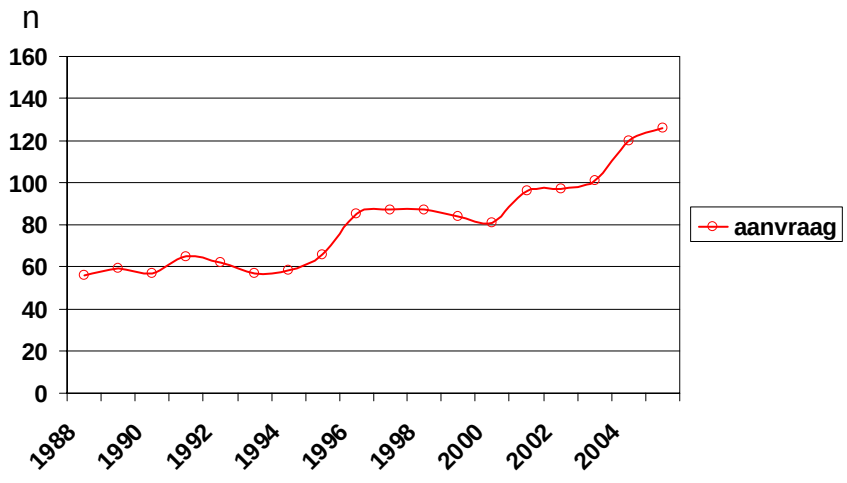

Figure 1. Distribution of ultramafic rocks in California.

Epidemiologie van mesothelioom
in Vlaanderen / België ?

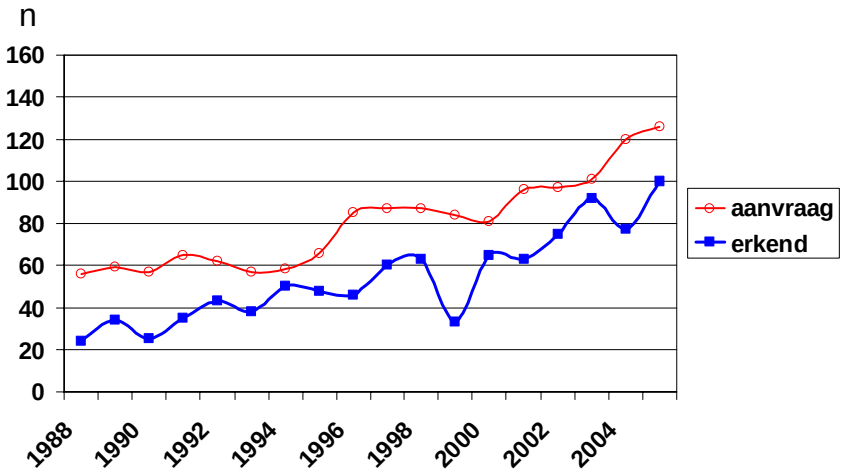
Mesothelioom in België/Vlaanderen

FBZ: 9.307 Mesothelioom veroorzaakt door asbest

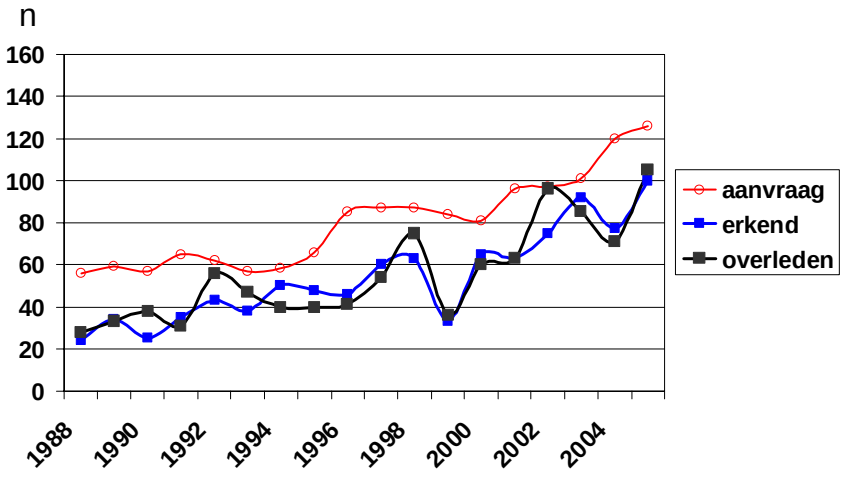
Mesothelioom in België/Vlaanderen

FBZ: 9.307 Mesothelioom veroorzaakt door asbest

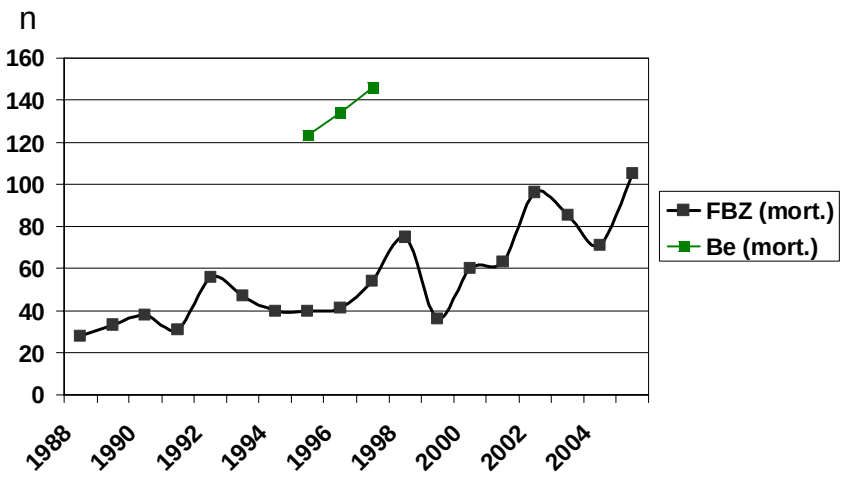

Mesothelioom in België/Vlaanderen

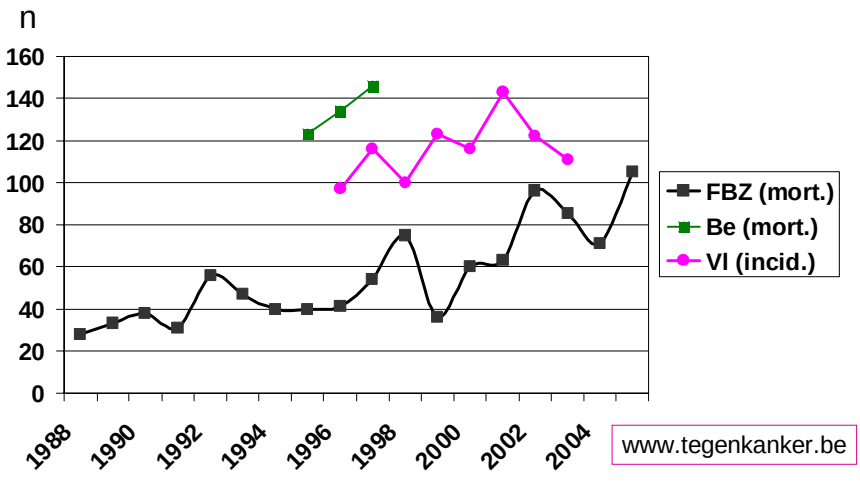
FBZ: 9.307 Mesothelioom veroorzaakt door asbest

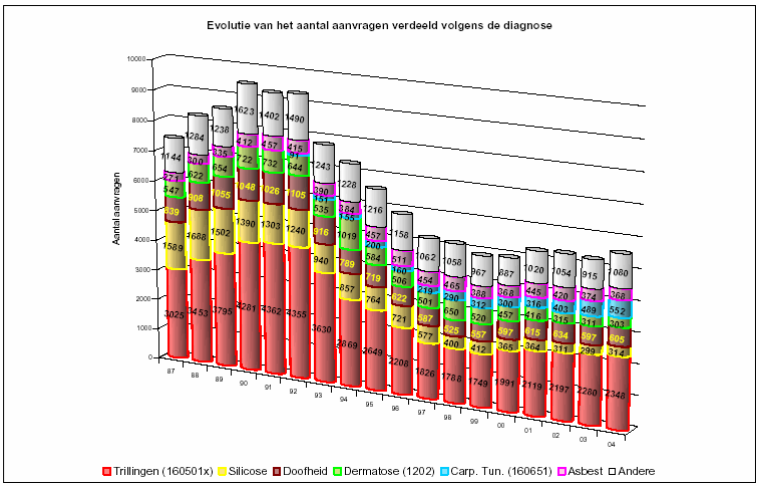
Mesothelioom in België/Vlaanderen

Mesothelioom in België/Vlaanderen

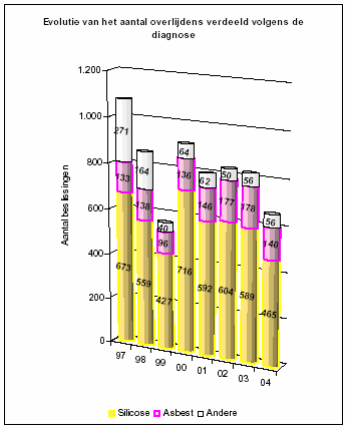

FBZ (Jaarverslag 2004)

www.fmp-fbz.fgov.be

FBZ (Jaarverslag 2004)

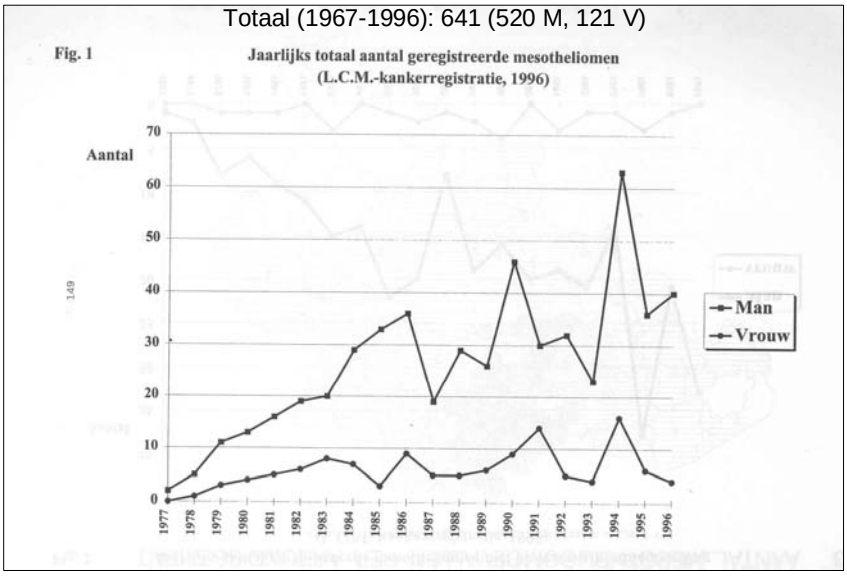
www.fmp-fbz.fgov.be

Kankerregister van LCM

- Seminarie + tekst van R. Van den Oever
  Probl. Arbeidsgeneeskunde, 1996, 32, 137-159
- Mesothelioma register (1967-9/1996)
  - 653 (641) nieuwe gevallen van mesothelioma
    - 520 M (pleura 90%, peritoneum 9%, pericard 0.4%)
    - 121 V (pleura 82%, peritoneum 18%)
- Gans België, maar Vl > W

Kankerregister van LCM (1967-96)

Totaal (1967-1996): 641 (520 M, 121 V)

Kankerregister van LCM (1967-96)

	Totaal	Bewezen (1)	Waar-schijnlijk	Mogelijk (2)	Onwaar-schijnlijk	?
M	531	304 (57%)	69 (13%)	44 (8%)	27 (5%)	87 (16%)
V	122	26 (21%)	8 (7%)	19 (16%)	28 (23%)	41 (34%)
Totaal	653	330 (51%)	77 (12%)	63 (10%)	55 (8%)	128 (20%)

(1) Blootstelling in beroep of thuis
(2) Occasioneel of wonen < 500 m van asbestverwerkende industrie

"Bewezen" asbestblootstelling

304 M

- Asbestcement 19%
- Asbest 8%
- Scheepsbouw 5%
- Havenarbeid 5%
- Metser 5%
- Chauffage 4%
- Metaal 4%
- Isolatie 4%
- Bouwvak 4%
- Garagist 4%
- Chauffeur 3%
- Fitter 3%
- Steenbakker 3%
- Andere 29%

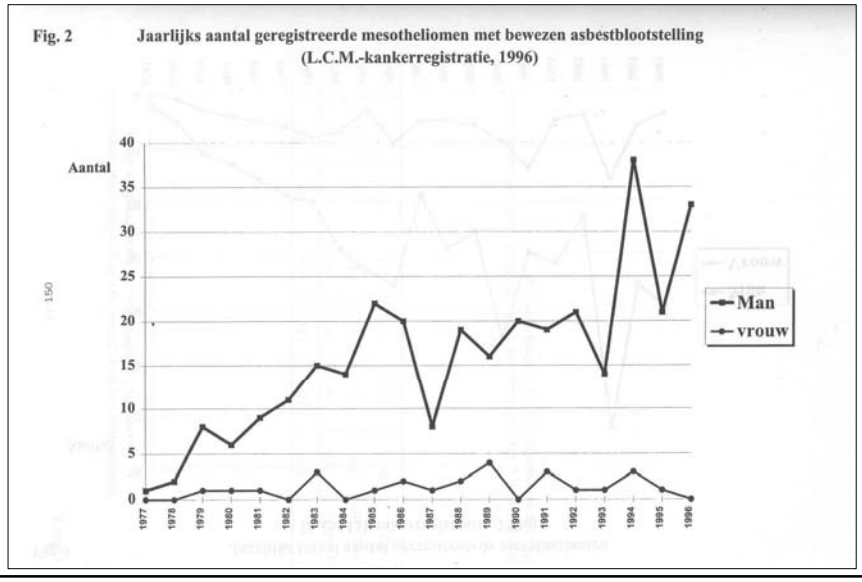
122 V

- Asbest 30%
- Asbestcement 23%
- Echtgenoot 19%
- Chauffagist 4%
- Email 4%
- Fotografie 4%
- Lucifer 4%
- Rubber 4%
- Strijkster 4%
- Textiel 4%

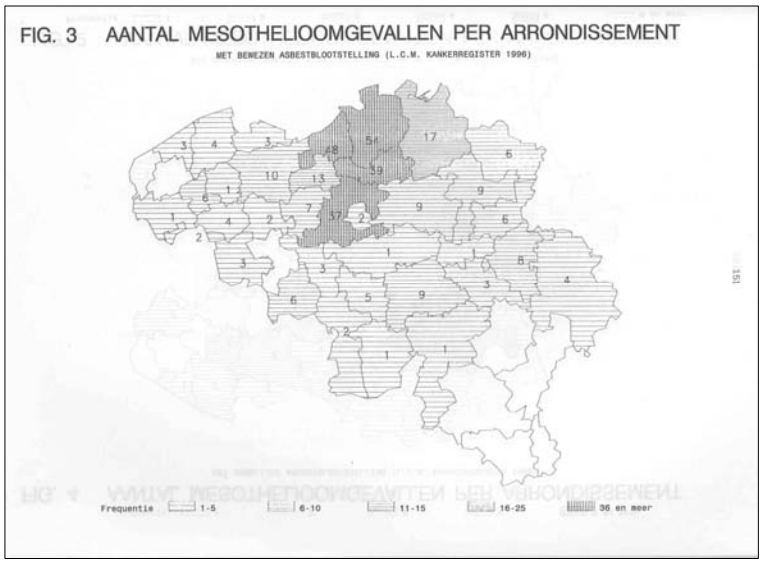
“Onwaarschijnlijke” asbestblootstelling

27 M		28 V	
– Bediende	24%	– Huishoudster	25%
– Landbouwer	21%	– Verkoopster	14%
– Slager	18%	– Textielarbeid	13%
– Geestelijke	10%	– Landbouw	7%
– Douanier	3%	– Slager	7%
– Gemeentearb.	3%	– Bediende	4%
– Houtbewerker	3%	– Echtgen slager	4%
– Houthakker	3%	– Keuken	4%
– Onderwijzer	3%	– Metaal	4%
– Postbode	3%	– Onderhoud	4%
– Reiziger	3%	– Onderwijs	4%
– Vlashandel	3%	– …	

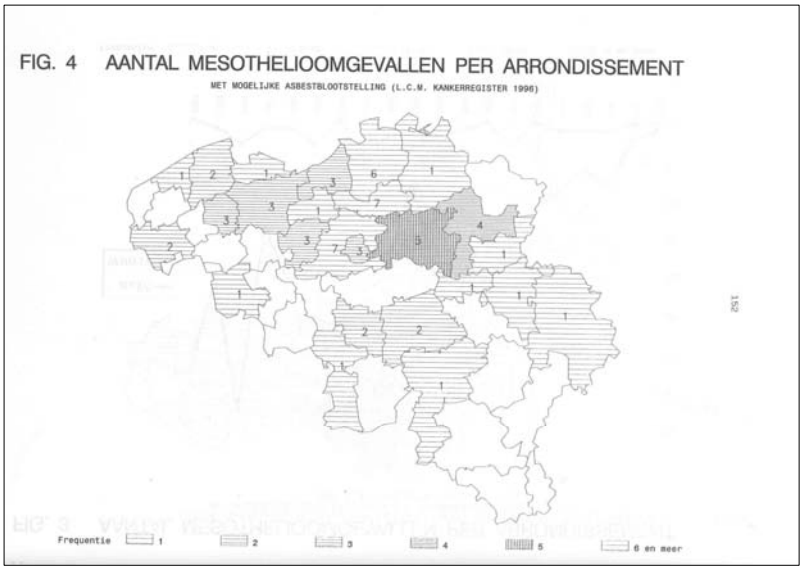
Kankerregister van LCM (1967-96)

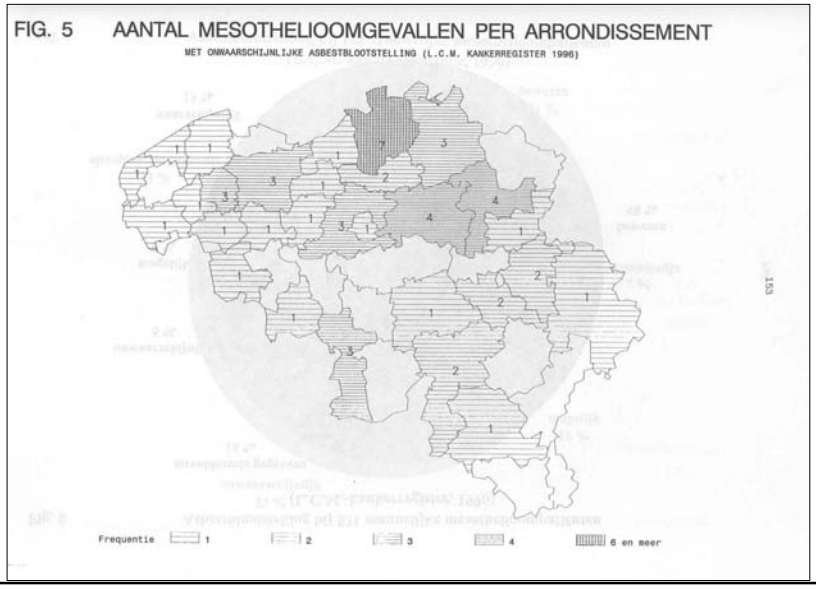
Kankerregister van LCM (1967-96)

Kankerregister van LCM (1967-96)

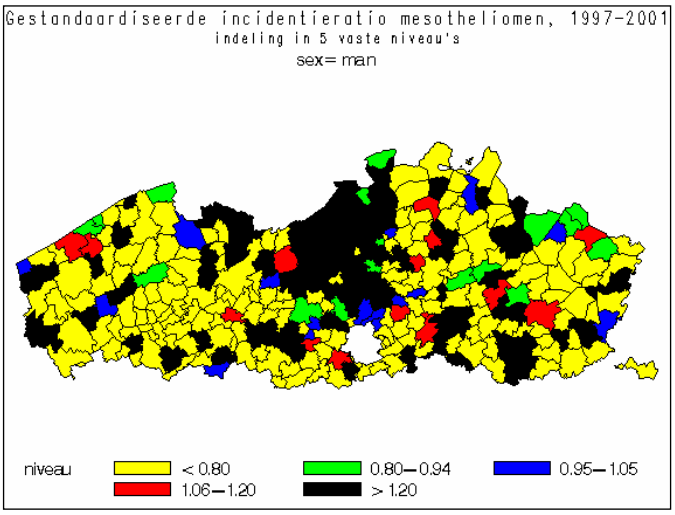

Kankerregister van LCM (1967-96)

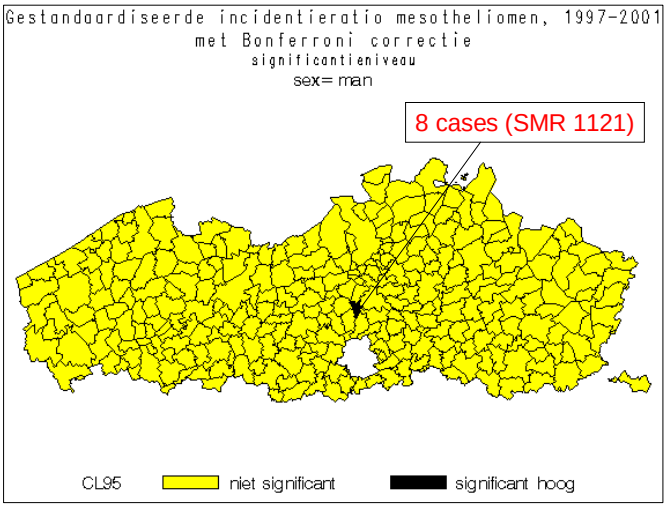
Mesotheliomen 1997-2001

VLK – Vlaams kankerregistratienetwerk – Dr. L. Van Eycken

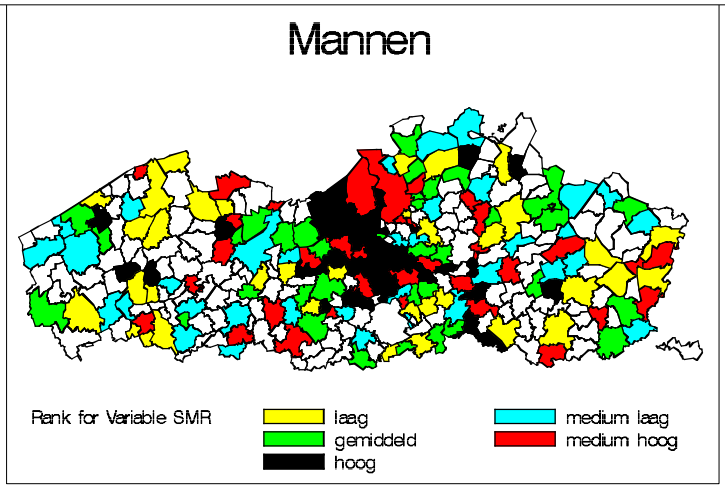
Mesotheliomen 1997-2001

VLK – Vlaams kankerregistratienetwerk – Dr. L. Van Eycken

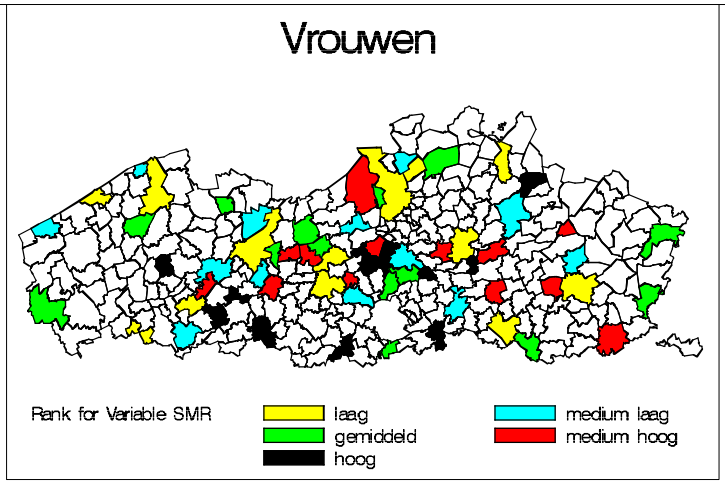
Mesotheliomen 1999-2003

Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid
Team Gegevensverwerking en Resultaatopvolging (Dr. A. Kongs)

Mesotheliomen 1999-2003

Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid
Team Gegevensverwerking en Resultaatopvolging (Dr. A. Kongs)

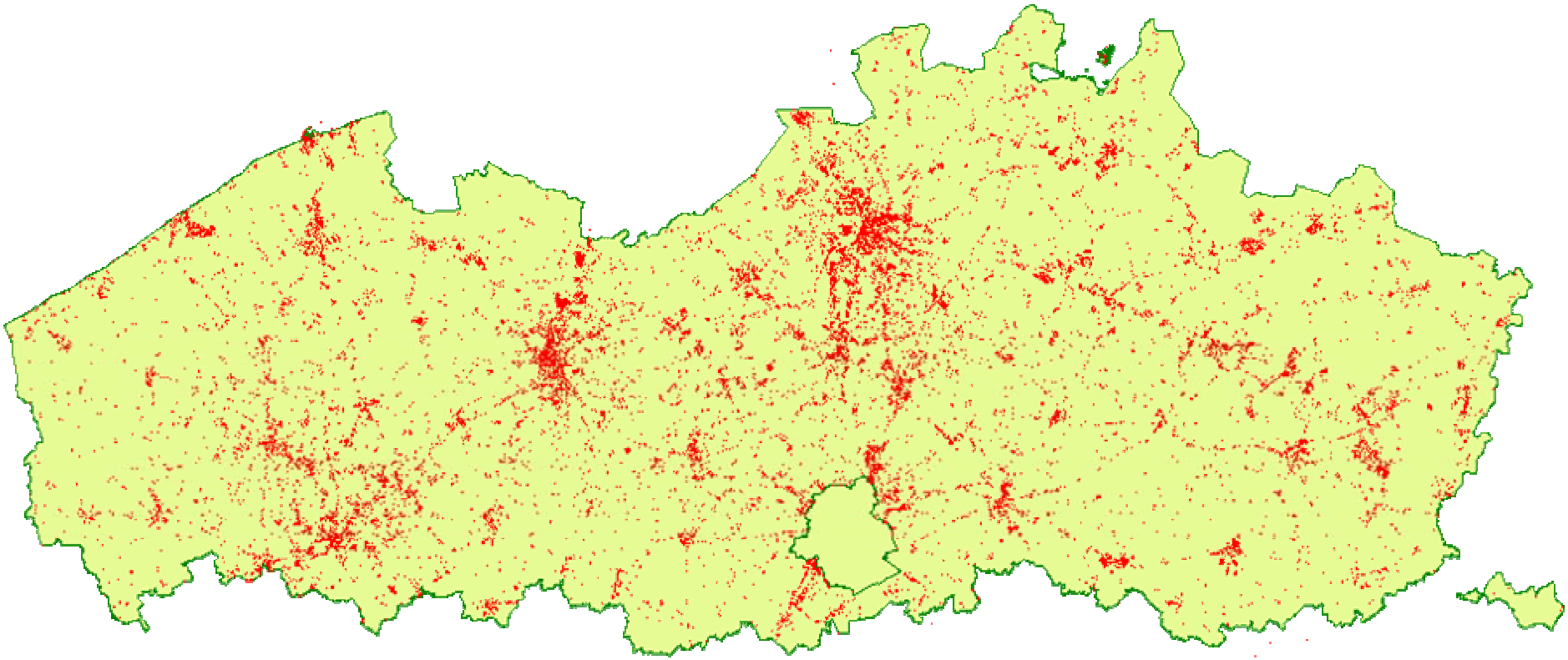
Conclusies

- Het gebruik van asbest heeft een zeer zware tol geëist
  - De carcinogene effecten van asbestos waren al lang bekend
  - ALLE slachtoffers verdienen erkenning en een billijke vergoeding
- Kanker door asbest zal in België vermoedelijk nog tot 2015-2020 blijven stijgen
  - Middelen moeten ter beschikking worden gesteld om de epidemiologie van mesothelioom (en andere kankers) door asbest beter in kaart te brengen
  - Onderzoek naar vroegtijdige detectie (merkers?) en effectieve therapie moet worden aangemoedigd
- In minder geïndustrialiseerde landen moet de catastrofe nog komen
- Mesothelioom is mogelijk maar het “tipje van de ijsberg” van de kankers door milieufactoren

BIJLAGE 2

Gegevens in register verontreinigde gronden (OVAM)

Bodem

Gegevens in register verontreinigde gronden - alle types verontreiniging. Bron: OVAM

19.10.2006

BIJLAGE 3

The Registry of Malignant Mesotheliomas of Piedmont (slides getoond door dr. Dario Mirabelli)

The Registry of Malignant Mesotheliomas of Piedmont

Brussels, December 7, 2006

Vlaams Parlement, Environment Commission

Mesothelioma incidence

Non-asbestos exposed populations	0.1 per 100,000 / year
Italy, 2001, men	3.5 per 100,000 / year
Italy, 2001, women	1.2 per 100,000 / year
Liguria, 2001, men	16.0 per 100,000 / year
Liguria, 2001, women	3.6 per 100,000 / year

Mesothelioma registration

- Mesothelioma diagnosis is difficult, because its differential diagnosis is difficult
- Accurate statistics are needed to monitor time- and space-trend in incidence, as a tool for developing and assessing prevention strategies
- Mortality statistics are hampered by diagnosis misclassification
- General cancer registries may also incur in this limitation

Mesothelioma registries

- To overcome misclassification of diagnosis specialized mesothelioma registries were developed
- They offered also the opportunity to collect systematically information on the exposure of cases
- A well-known example is the Western Australia Mesothelioma Registry
- Directive 83/477/EEC article 17: “Member States shall keep a register of recognized cases of asbestosis and mesothelioma.”

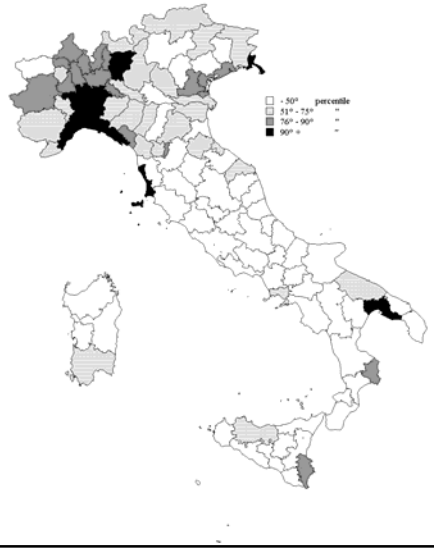
Piedmont

- 4,5 million inhabitants
- Highly industrialized
- Most Italian asbestos industries had plants in Piedmont
- The second highest mesothelioma incidence rate, after Liguria
- The second highest mortality from pleural cancer, after Liguria

The Piedmont Registry

- High mortality from pleural cancer and important internal spatial gradients
- What about incidence?
- Systematic registration of mesotheliomas, prospective since 1990, retrospective up to 1980: the Registry of Malignant Mesotheliomas (RMM)

Case finding at RMM

- Report… …rategy for con… …hem.
- Cases … … of di… … on
  - Mo…
  - Reviewing all reports from all pathology units,
  - Since 1996 reviewing also the electronic files of all hospital admissions.

Four hospitals were known to admit 66% of all pleural mesothelioma cases: every week their critical wards were contacted (chest disease dept, thoracic surgeons, pahology units). Main aims of early identification of cases: to obtain a face-to-

Yearly, at all Pathology units in all public and private hospitals in Piedmont.

Currently six hospitals are involved.

Yearly, cases with diagnoses suggesting possible mesothemioma are selected and their clinical records are obtained and reviewed.

Exposure assessment at RMM

- Information is collected during a face-to-face interview:
  - Initially for cases involved in surveys and case-control studies
  - Since 1998 the aim is to obtain interview from all cases
- Interview refusal by patients however is common outside the hospital
- Proxy interviews are often much less informative
- => important human resources in monitoring admissions to the most important wards
- Overall (1990-2001), exposure data are available for about 50% of cases.

Mesothelioma incidence

Table 1. Observed cases (Casi), average age-standardized incidence rates per 100 000 per year (Tassi), and 95% confidence interval (IC95%). Malignant mesothelioma 1990-2001, by sex, primary site, diagnostic confirmation, and case finding strategy. Standard: Italian 1981census population.

Sex and cancer site	A: Histologic confirmation Active search RMM			B: Histologic confirmation Active search RMM and hospital admission files			C: Histo- or cytologic confirmation. Active search RMM and hospital admission files			D: All diagnoses. Active search RMM and hospital admission files		
	Cases	Rates	(CI 95%)	Cases	Rates	(CI 95%)	Cases	Rates	(CI 95%)	Cases	Rates	(CI 95%)
Men												
Pleura	604	2.0	(1.8 - 2.2)	649	2.2	(2.0 - 2.3)	776	2.6	(2.4 - 2.8)	815	2.7	(2.5 - 2.9)
Peritoneum	64	0.2	(0.2 - 0.3)	66	0.2	(0.2 - 0.3)	76	0.3	(0.2 - 0.3)	78	0.3	(0.2 - 0.3)
Women												
Pleura	332	0.9	(0.8 - 1.0)	351	1.0	(0.9 - 1.1)	436	1.2	(1.0 - 1.3)	472	1.2	(1.1 - 1.3)
Peritoneum	48	0.1	(0.1 - 0.2)	55	0.2	(0.1 - 0.2)	63	0.2	(0.1 - 0.2)	64	0.2	(0.1 - 0.2)

Time trends in incidence

Table 2. Observed cases (Casi), average age-standardized incidence rates per 100 000 per year (Tassi), and 95% confidence interval (IC95%). Malignant mesothelioma with histological confirmation of diagnosis 1990-2001, by calendar period, sex, and primary site. Standard: Italian 1981census population.

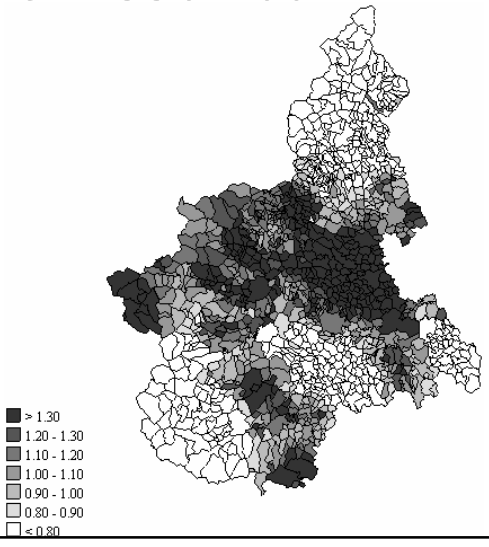
Period	Pleura						Peritoneum					
	Men			Women			Men			Women		
	Cases	Rates	(CI 95%)	Cases	Rates	(CI 95%)	Cases	Rates	(CI 95%)	Cases	Rates	(CI 95%)
1990-1992	80	1.1	(0.9 - 1.3)	61	0.7	(0.5 - 0.9)	20	0.3	(0.2 - 0.4)	7	0.1	(0.0 - 0.1)
1993-1995	146	2.0	(1.7 - 2.4)	82	1.0	(0.8 - 1.2)	13	0.2	(0.1 - 0.3)	8	0.1	(0.0 - 0.2)
1996-1998	219	2.8	(2.5 - 3.2)	94	1.0	(0.8 - 1.2)	19	0.2	(0.1 - 0.4)	22	0.2	(0.1 - 0.3)
1999-2001	204	2.6	(2.2 - 2.9)	114	1.2	(1.0 - 1.4)	14	0.2	(0.1 - 0.3)	18	0.2	(0.1 - 0.3)
1990-2001	649	2.2	(2.0 - 2.3)	351	1.0	(0.9 - 1.1)	66	0.2	(0.2 - 0.3)	55	0.2	(0.1 - 0.2)

Pleural mesothelioma incidence by LHA (cases with histological confirmation)

Men				Women			
LHA	Cases	Rates	(CI 95%)	LHA	Cases	Rates	(CI 95%)
76 Casale Monferrato	133	19.0	(15.7 22.3)	76 Casale Monferrato	106	12.5	(10.0 15.1)
24 Grugliasco	38	7.6	(5.1 10.0)	25 Rivoli	9	2.2	(0.8 3.6)
27 Ciriè	18	3.7	(2.0 5.5)	27 Ciriè	10	1.7	(0.6 2.8)
28 Settimo Torinese	14	3.6	(1.6 5.5)	24 Grugliasco	9	1.5	(0.5 2.4)
52 Galliate	10	3.2	(1.2 5.2)	70 Alessandria	16	1.5	(0.7 2.3)
61 Racconigi	10	3.0	(1.1 4.8)	34 Orbassano	7	1.3	(0.3 2.2)
62 Fossano	7	3.0	(0.8 5.2)	28 Settimo Torinese	7	1.2	(0.3 2.1)
40 Ivrea	19	2.9	(1.6 4.2)	30 Chieri	8	1.2	(0.4 2.1)
36 Susa	15	2.7	(1.3 4.1)	61 Racconigi	4	1.1	(0.0 2.2)
37 Lanzo	5	2.6	(0.3 4.9)	37 Lanzo	2	1.0	(0.0 2.4)
71 Valenza	5	2.6	(0.3 5.0)	45 Vercelli	8	1.0	(0.3 1.7)
31 Carmagnola	8	2.5	(0.7 4.2)	50 Gattinara	3	1.0	(0.0 2.2)
74 Ovada	6	2.5	(0.5 4.5)	01 Torino	82	0.9	(0.7 1.1)
34 Orbassano	11	2.3	(0.9 3.7)	62 Fossano	2	0.9	(0.0 2.1)
39 Chivasso	11	2.2	(0.9 3.5)	36 Susa	5	0.8	(0.1 1.5)
01 Torino	130	2.0	(1.6 2.3)	31 Carmagnola	2	0.6	(0.0 1.4)
41 Strambino	5	2.0	(0.2 3.8)	47 Biella	7	0.6	(0.1 1.0)
44 Pinerolo	13	2.0	(0.9 3.1)	48 Cossato	3	0.6	(0.0 1.2)
25 Rivoli	7	1.9	(0.4 3.3)	65 Alba	5	0.6	(0.1 1.1)
35 Giaveno	3	1.9	(0.0 4.0)	33 Nichelino	2	0.5	(0.0 1.2)

* per 100 000 per year, standard Italian polulation, 1981 census

Spatial variation in incidence, men 1990-2001

Other aspects of RMM acitivity

- Besides the generation of population-based statistics on incidence, survival and etiology
- Case rectuitment / ascertainment for the conduction of analytical epidemiologic studies:
  - Case-control studies
  - Occupational cohort studies

Acknowledgments

- Professor Benedetto Terracini and professor Franco Merletti encouraged and assisted the institution of the RMM
- Many researchers and collaborators dedicated their work to the RMM: Lucia Nonnato, Cristiana Ivaldi, Paola Dalmasso, Manuela Gangemi, Marinella Bertolotti, Antonella Stura, Vanda Macerata, Giulia Cammarieri Diglio, Carol Brentisci

BIJLAGE 4

The Registry of Malignant Mesotheliomas of Piedmont and its research activity
(Slides getoond door dr. Corrado Magnani)

The Registry of Malignant Mesothelioma of Piedmont and its research activity.

C.Magnani & D.Mirabelli

Main steps in the research on MM in Piedmont

- 1984-86 cohort study of AC workers in Casale
- 1987-93 cohort study of wives of AC wks.
- 1990-91 set up of the MM registry
- 1995 first report of the MM registry
- 1995-2000 case-control studies on MM

The Registry of Malignant Mesothelioma was set up in 1990 as part of the epidemiological studies on the occurrence of malignant mesothelioma in Piedmont.

In 1997 it was one of the 5 registries that pooled data to form the National Mesothelioma Registry after the new asbestos regulation was enforced.

Populations involved

- Piedmont: 4.5 millions
- Casale town: 40.000
- LHA: 100.000

- A.C. Workers in Casale: 3.600

Major research lines in the RMM

- accuracy of diagnosis
- incidence after occupational exposure
- incidence after residential or domestic exposure
- prognosis
- effect modification and other causes in etiology of MM

Research in progress

- Incidence of MM and mortality from asbestos related disease in asbestos cement workers in Casale Monferrato. Follow-up extended until 2003.
- Incidence of MM and mortality from asbestos related disease in wives of the asbestos cement workers in Casale Monferrato. Follow-up extended until 2003.
- Bayesian analysis of spatial trends of MM occurrence.
- Case control study on the association of mesothelioma and SV40 virus.
- Genetic polymorphism in the etiology of mesothelioma.

Accuracy of diagnosis. Andrion et al, 1995.

Table 3 Number of cases categorised according to the number of ratings, confirming (A or B) or excluding (D or E) a diagnosis of malignant mesothelioma

	D or E					
A or B	*0/5*	*1/5*	*2/5*	*3/5*	*4/5*	*5/5*
5/5	38	—	—	—	—	—
4/5	17	—	—	—	—	—
3/5	5	5	—	—	—	—
2/5	2	0	1	1	—	—
1/5	1	1	1	—	—	—
0/5	7	4	2	0	3	—

Reproducibility of diagnosis. Andrion et al, 1995.

Table 3 Number of cases categorised according to the number of ratings, confirming (A or B) or excluding (D or E) a diagnosis of malignant mesothelioma

	D or E					
A or B	*0/5*	*1/5*	*2/5*	*3/5*	*4/5*	*5/5*
5/5	38	—	—	—	—	—
4/5	17	—	—	—	—	—
3/5	5	5	—	—	—	—
2/5	2	0	1	1	—	—
1/5	1	1	1	—	—	—
0/5	7	4	2	0	3	—

Very good agreement on diagnosis 55/88 = 63%

Reproducibility of diagnosis. Andrion et al, 1995.

Table 3 Number of cases categorised according to the number of ratings, confirming (A or B) or excluding (D or E) a diagnosis of malignant mesothelioma

	D or E					
A or B	*0/5*	*1/5*	*2/5*	*3/5*	*4/5*	*5/5*
5/5	38	—	—	—	—	—
4/5	17	—	—	—	—	—
3/5	5	5	—	—	—	—
2/5	2	0	1	1	—	—
1/5	1	1	1	—	—	—
0/5	7	4	2	0	3	—

Unresolved uncertainty 13/88 = 15%

Malignant mesothelioma of the pleura. The reproducibility of the immunohistological diagnosis.
Betta PG, et al. 1997

- The information additionally contributed by IH did not seem to change the pathologists' diagnoses very much in comparison with those made by routine H&E stain.
- A careful scrutiny of routinely stained preparations still remains the most rewarding component of the diagnostic pathway.

Cohort study of asbestos-cement workers in Casale Monferrato – Italy. (submitted)

		Incidence data		
		OBS	EXP	SIR
pleura	Men	37	1.07	3447**
	Women	12	0.20	5952**
peritoneum	Men	18	0.10	17805**
	Women	5	0.03	18592**

Cohort study of asbestos-cement workers in Casale. (submitted)

Men

Cause of death	OBS	EXP	SMR
All Causes	1438	1076.3	133.6**
Malignant Neoplasm (M.n.)	628	335.3	187.3**
M.n. Peritoneum	36	1.8	1944.9**
M.n Larynx	15	12.1	124.1
M.n Lung	237	98.2	241.4**
M.n. Pleura	96	3.0	3238.8**
Asbestosis	162	0.3	56299.0**
Unspecified causes	27	10.6	253.4**

Men

Cause of death	OBS	EXP	SMR
All Causes	1438	1076.3	133.6**
Malignant Neoplasm (M.n.)	628	335.3	187.3**
M.n. Peritoneum	36	1.8	1944.9**
M.n Larynx	15	12.1	124.1
M.n Lung	237	98.2	241.4**
M.n. Pleura	96	3.0	3238.8**
Asbestosis	162	0.3	56299.0**
Unspecified causes	27	10.6	253.4**

Men

Cause of death	OBS	EXP	SMR
All Causes	1438	1076.3	133.6**
Malignant Neoplasm (M.n.)	628	335.3	187.3**
M.n. Peritoneum	36	1.8	1944.9**
M.n Larynx	15	12.1	124.1
M.n Lung	237	98.2	241.4**
M.n. Pleura	96	3.0	3238.8**
Asbestosis	162	0.3	56299.0**
Unspecified causes	27	10.6	253.4**

Women

Cause of death	OBS	EXP	SMR
All Causes	371	254.1	146.0**
Malignant Neoplasm (M.n.)	169	74.2	227.8**
M.n. Peritoneum	16	0.8	2088.1**
M.n Lung	12	5.4	223.0*
M.n. Pleura	39	0.6	6414.0**
M.n. Ovary	9	4.0	226.3*
Asbestosis	24	0.02	121097.1**
Unspecified causes	11	3,8	290.3**

Women

Cause of death	OBS	EXP	SMR
All Causes	371	254.1	146.0**
Malignant Neoplasm (M.n.)	169	74.2	227.8**
M.n. Peritoneum	16	0.8	2088.1**
M.n Lung	12	5.4	223.0*
M.n. Pleura	39	0.6	6414.0**
M.n. Ovary	9	4.0	226.3*
Asbestosis	24	0.02	121097.1**
Unspecified causes	11	3,8	290.3**

Cohort study of wives of asbestos-cement workers in Casale Monferrato – Italy (submitted).
Mesothelioma incidence

Latency	Obs	Exp	SIR
< 19	1	0.02	4641.3*
20-29	0	0.07	---
30-39	6	0.21	2917.1**
+ 40	4	0.14	2828.4**
Total	11	0.4	2524.5**

Cohort study of wives of asbestos-cement workers in Casale Monferrato – Italy.
Mesothelioma incidence

Exposure

0-9			10-19			≥20		
Obs	Exp	SIR	Obs	Exp	SIR	Obs	Exp	SIR
3	0.2	1873.3**	3	0.1	2519.6**	5	0.2	3194.6**

Cohort study of wives of asbestos-cement workers in Casale Monferrato – Italy.

Cause of death	OBS	EXP	SMR
All causes	396	389.3	101.7
Malignant neoplasm	146	136.1	107.3
M.n. peritoneum	3	1.2	251.4
M.n lung	12	10.3	116.9
M.n. pleura	21	1.2	1800.4**

Risk of malignant mesothelioma and environmental exposure in Casale Monferrato. Magnani et al, 2001

Table 5. Risk of mesothelioma in relation to residence in different municipalities in the LHA of Casale Monferrato.

Subjects	Cases No.	Cases Percent	Controls No.	Controls Percent	OR_C	95% CI
Occupation in the AC industry	27	26.5	13	5.4	52.5	12.5–220.0
Ever lived in Casale, distance from the AC industry						
< 500 m	5	4.9	2	0.8	27.7	3.1–247.7
500–1,499 m	41	40.2	52	21.4	22.0	6.3–76.5
1,500–2,499 m	9	8.8	12	4.9	21.0	4.9–91.8
> 2,500 m	4	3.9	9	3.7	11.1	1.8–67.2
Ever lived in any of the municipalities surrounding Casale	12	11.8	42	17.3	8.3	2.1–32.6
Never in any of the above-mentioned categories	4	3.9	113	46.5	1 (Ref)	
Ever lived in Casale, any distance	59	57.8	75	30.8	20.6	6.2–68.6

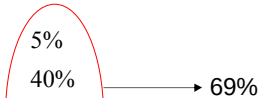
Ref, reference. Subjects are classified according to the distance from the AC industry of the residence closest to it. ORC was estimated with conditional logistic regression. The model adjusts for the effect of the occupational exposure of the relatives.

Risk of malignant mesothelioma in Casale Monferrato. Magnani et al, 2001

		OR_c	I.C. 95%
Occupation in AC industry		52.5	12.5 - 220.0
Ever lived in Casale,			
distance from AC plant: (m)	<500	27.7	3.1 - 247.7
	500 – 1499	22.0	6.3 - 76.5
	1500 – 2499	21.0	4.9 - 91.8
	>2500	11.1	1.8 - 67.2
Surrounding municipalities		8.3	2.1 - 32.6
None of the above		1.0	

Risk of malignant mesothelioma in Casale Monferrato. Magnani et al, 2001

		cases %
Occupation in AC industry		27%
Ever lived in Casale,		
distance from AC plant: (m)	<500	5%
	500 – 1499	40%
	1500 – 2499	9%
	>2500	4%
Surrounding municipalities		12%
None of the above		4%

M**ulticentre European Study on MM (Magnani et al, 2002)**

			Senza esposizione occupazionale			
	Casi	Controlli	Casi		Controlli	
	N=215	n=448	n=53	(%)	n=232	(%)
Casale	23	97	14	60,9	62	63,9
Torino	41	68	8	19,5	35	51,5
Firenze	15	18	1	6,7	6	33,3
Barcelona	117	227	28	23,9	109	48,0
Cádiz	15	30	2	13,3	18	60,0
Genève	4	8	-	--	2	25,0

Magnani et al , 2000

RR per intensità di esposizione domestica ad amianto.
53 MM e 232 contr., senza esp. lavorativa.

Mai	OR=1	I.C. 95%
Bassa	2.0	0.8- 5.1
Intermedia	5.7	1.4- 23.
Alta	7.8	1.7- 36.
Non noto	0.8	0.2- 2.7

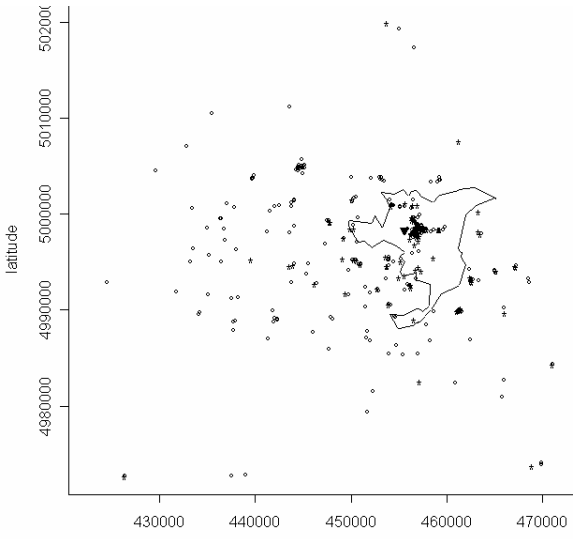
Magnani et a., 2000

RR per intensità di esposizione ambientale ad amianto.
53 MM e 232 contr., senza esp. lavorativa.

Mai	OR=1	I.C. 95%
Bassa	2.2	0.7- 7.6
Intermedia	9.5	2.4- 37.
Alta	45.0	6.4- 318.
Non noto	3.4	1.2- 10.

Magnani et al., 2000

Bayesian analysis of spatial trends of MM

- Proportion of MM who did not present occupational exposure:
- Casale Monferrato: over 66%
- Piedmont: 25%
- What about the rest of Italy?

RENAM 2006

Esposizione	MEN %	WOMEN %
Professionale Certa	51,5	14,5
Professionale Probabile	12,8	4,4
Professionale Possibile	14,9	11,2
Familiare	0,9	15,1
Ambientale	2,7	9,1
Extra Lavorativa	1,1	2,1
Improbabile	3,8	13,4
Ignota	12,3	30,4
TOTALE	**100**	**100**

COR Emilia-Romagna

Esposizione	Maschi		Femmine	
	casi	%	casi	%
Professionale certa	301	70,6	34	23,3
Familiare	5	1,3	28	19,2
Ambientale	10	2,3	6	4,1
Extra Lavorativa	7	1,6	0	0,0
Improbabile	37	8,7	42	28,8
Ignota	52	12,2	30	20,5
Non classificabile	14	3,3	6	4,1
Totale	**426**	**100,0**	**146**	**100,0**

MM per esposizione 1980-2004 - Bari

Classe di esposizione	N° casi	%
Professionale Certa	*26*	*19,4*
Professionale Probabile	*15*	*11,2*
Professionale Possibile	*25*	*18,7*
Domestica	*3*	*2,2*
Ambientale	*32*	*23,9*
Tempo libero	*1*	*0,7*
Improbabile	*18*	*13,5*
Ignota	*7*	*5,2*
Non classificabile	*7*	*5,2*
Totale	134	100

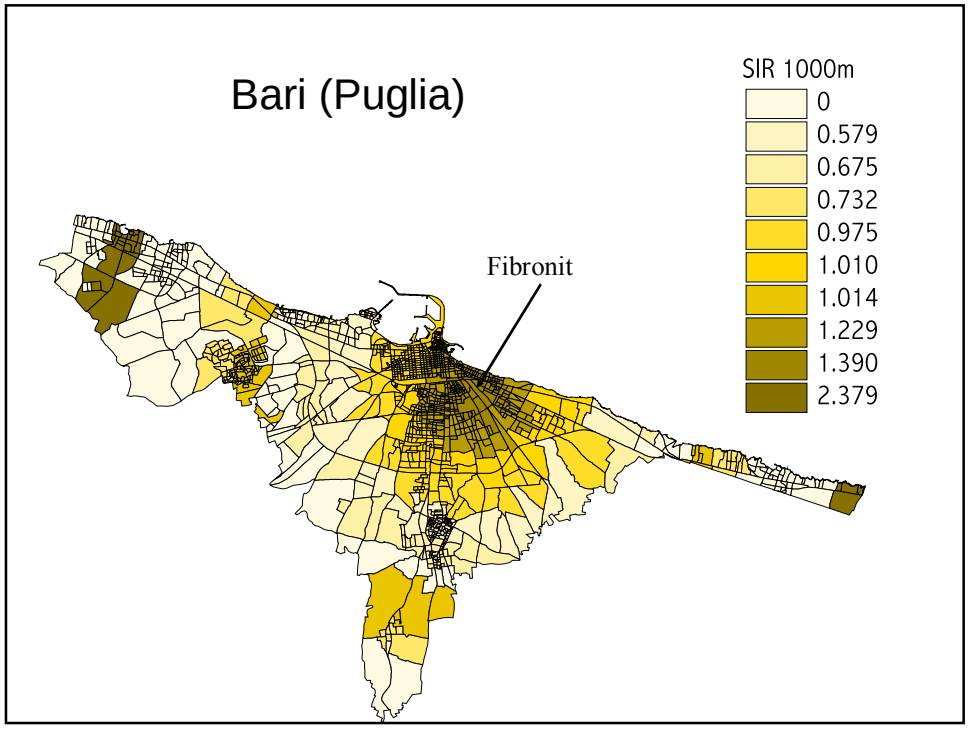
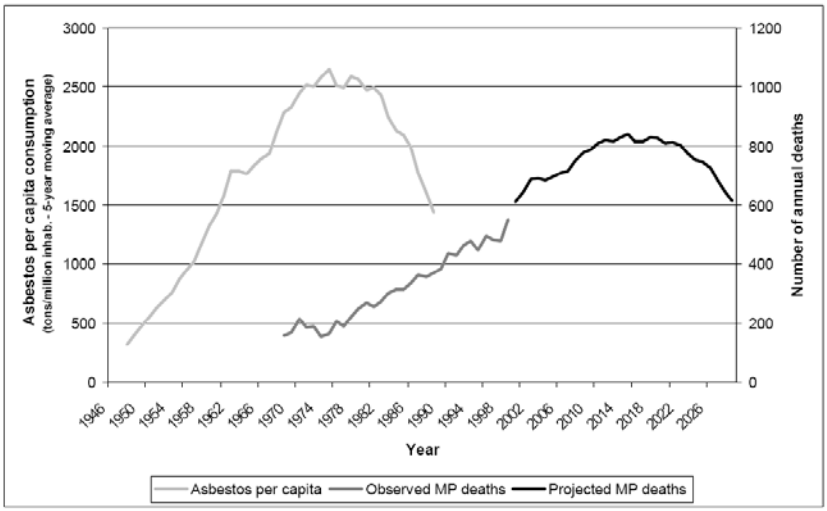
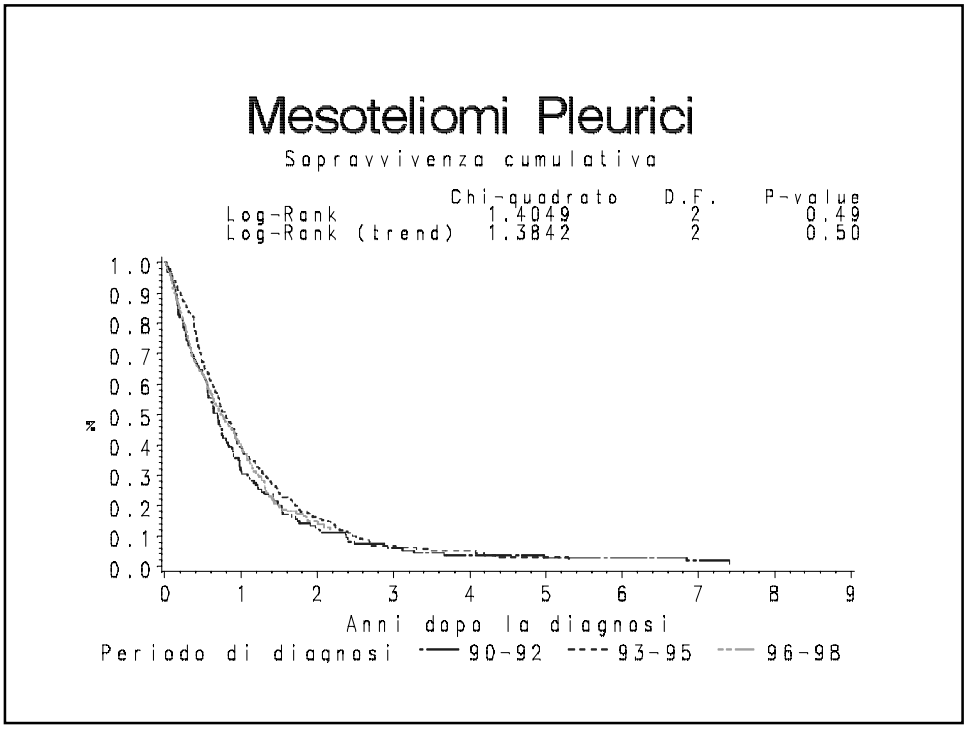

Figure 2. Italian raw asbestos per capita consumption (five-year moving average - tons per 1,000,000 inhabitants), observed (1969-1999) predicted (2000-2029) pleural mesothelioma deaths[1] (MP) among men aged 25-89 years old in Italy.

[1] Pleural mesothelioma deaths = pleural cancer deaths * 0.73.

Marinaccio A, et al. International Journal of Cancer 2005

Key messages

- MM registry is a useful tool for research as well as for routine statistics
- Some studies can be done using current mortality statistics however
- MM is not the only cancer caused by asbestos
- Non occupational exposure is relevant, in particular for women.

Tabella 1. Sistemi di sorveglianza epidemiologica dei casi di mesotelioma

Stato	Registro specializzato	Modalità di rilevazione	Anno istituzione	Tassi di inc/mort pleura (*100000)	Copertura territorio	Modalità di rilevazione dell'esposizione	Istituzione	Sito web (se esiste)
Gran Bretagna	si	Archivi di mortalità. No ricerca attiva	1967	2000-2002 Mortalità U 5.47 D 0.89	nazionale	ultima occupazione sul certificato di decesso	Health and Safety Executive (HSE)	www.hse.gov.uk
Francia	si Programme national de surveillance du mesotheliome (PNSM)	Ricerca attiva	1975	2000 Incidenza U 2.1 D 0.4	21 Dipartimenti su 90	Intervista diretta o telefonica - questionario	Insitute de Veille Sanitaire.	www.invs.sante.fr
Germania	si German Mesothelioma Register	Segnalazioni al registro. No ricerca attiva	1973	nd	nd	nd	Institution of the Central Federation of Industrial Berufsgenossenschaffen	www.uv.ruhr-uni-bochum.de
Olanda	si Nederlands Mesothelioma panel	Registri tumori. No ricerca attiva	1969	1998 Mortalità U 3.9 D 0.25	nd	nd	Eindhoven Cancer Registry	www.ikcnet.nl
Svezia	no	record linkage (RTP, storia lavorativa)		2000-2002 Mortalità U 5.47 D 0.89	nazionale	record linkage	Swedish Cancer Register	www.roc.se
Norvegia	no	record linkage (RTP, storia lavorativa)		1995-1999 Incidenza U 2.61 D 0.89	nazionale	record linkage	Cancer registry of Norway	www.kreftregister et.no
Finlandia	no	record linkage (RTP, storia lavorativa)		1990-1994 Mortalità U 1.0 D 0.29	nazionale	record linkage	Finnish Cancer Registry	www.occuphealth.fi
USA	no	Registri tumori. No ricerca attiva	1973	2000 Incidenza U 1.9 D 0.4	13 aree; 14 % della popolazione	ultima occupazione sul certificato di decesso	Surveillance, epidemiology and end results (SEER)	www.seer.cancer.gov
Australia	si. Australian Mesothelioma register	Ricerca attiva	1986	2001 Mortalità U 3.34 D 0.69	nazionale	Intervista diretta o telefonica o postale.- questionario	National Occupational Helath and Safety Commission (NOHSC)	www.nohsc.gov.au